
**DIŞ TİCARET SÜRECİNDE İL GENELİ
ŞİRKETLER ÜZERİNDE SINIR KAPILARININ
ETKİ DERECELERİNİN ANALİZİ VEDERECİK VE
ÜZÜMLÜ SINIR KAPILARININ TEKNİK ALTYAPI
GEREKSİNİMLERİ ÇALIŞMASI**

HAKKÂRİ TİCARET SANAYİ ODASI YÖNETİM KURULU ÜYELERİ LİSTESİ

Kurul Başkanı

Servet TAŞ

Kurul Üyeleri

Abdurrahman ER - Yön.Kur.Bşk.Yrd.
Naci ERTUŞ - Yön.Kur.Bşk.Yrd.
Remzi YÜCE - Yön.Kur.Sayman Üyesi
Hekim ÇİFTÇİ - Yön.Kur.Üyesi

Genel Sekreter

Fikret KESKİN

Meclis Divanı

Nazım DEMİR - Meclis Başkanı
Necmettin AYDEMİR - Meclis Bşk.Yrd.
Özcan ÖZKAN - Meclis Bşk.Yrd.
Ahmet ÖZDİLEK - Meclis Kâtip Üyesi

Hakkâri Ticaret ve Sanayi Odası Tarafından
Park Uluslararası Araştırma Eğitim Danışmanlık
Proje Bilişim Enerji San. Tic. Ltd. Şti.' ne
Hazırlanmıştır.

Atatürk Bulvarı 143/13, Çankaya/Ankara
Tel: +90 (312) 418 58 39
Faks: +90 (312) 418 58 89
www.parkdanismanlik.com.tr
park@parkdanismanlik.com.tr

Bu yayın, Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından 2012 yılı Doğrudan Faaliyet Desteği kapsamında desteklenen "Derecik ve Üzümlü Sınır Kapıları Teknik Altyapı Analizi" Projesi kapsamında basılmıştır. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı veya Kalkınma Bakanlığının yayın içeriğine ait hiç bir yasal sorumluluğu bulunmamaktadır.

ÖNSÖZ

TRB2 Bölgesi Hakkâri ilinde gerçekleştirmeyi planladığı proje ile Hakkâri Ticaret ve Sanayi Odası'nın, Derecik ve Üzümlü Sınır Kapılarının Altyapı gereksinimlerinin araştırılması, planlanması ve bölgenin en önemli geçim kaynağı olan sınır ticaretinin altyapısının ve kültürünün yaygınlaştırılmasına destek olmak için dış ticaret ve pazar araştırması yapılması amaçlanmıştır.

Bölge ulusal ve özellikle uluslararası anlamda ciddi bir pazar potansiyeline sahiptir. Ancak pazarlama imkânlarını ortaya koyan pazar analizlerinin gereğince yapılmaması, pazar imkânlarının araştırılıp hedef pazarların belirlenmemesi, pazarlama kabiliyetlerinin nitelik ve nicelik bazında geliştirilmemesi, doğrudan pazar oluşturmaya yönelik fiziksel mekânların oluşturulmaması gibi sebeplerle uluslararası pazara giriş öncesinde belirli bir pazarlama stratejisinin oluşturulamaması, TRB2 Bölgesi'nin coğrafi konum itibarıyla sahip olduğu bu yüksek potansiyeli değerlendirmesinin önünde engel oluşturmaktadır.

Hakkâri Ticaret ve Sanayi Odası, bölgenin pazara yakınlık açısından sağladığı bu fırsatı katkıya dönüştürerek, bölge gelişimini önemli ölçüde hızlandırabilecek ticari potansiyelin önündeki pazarlama engellerinin kaldırılmasına ve bu kapsamda gerçekleştirilecek araştırma-geliştirme çalışmalarına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Bölgede yerleşik daha fazla sayıda esnaf ve tüccarı, Irak ile sınır ticareti aracılığıyla oluşacak pazara dair hedefleri belirlemek, bölgede gerçekleştirilecek sınır ticareti faaliyetlerinin doğru uygulamalarla sürdürülmesine ve kontrollü bir şekilde geliştirilmesine katkı sağlamış olmayı temenni ediyoruz.

Çalışmada emeği geçen yönetim kuruluna, çalışma sırasında gerekli bilgi ve desteğin verilmesinde katkısı olan tüm kurum ve kuruluşlara, özellikle de anket çalışmasına katılarak sorularımızı cevaplayan işyeri temsilcilerine teşekkür ederim. Yapılan Derecik ve Üzümlü Sınır Kapılarının Alt Yapı Çalışmalarının Hakkâri iline faydalı olmasını temenni ederim.

Servet TAŞ

Hakkâri Ticaret ve Sanayi Odası
Yönetim Kurulu Başkanı

ÖNSÖZ

Bu çalışma Hakkâri ilinde Derecik ve Üzümlü Sınır Kapılarının Altyapı gereksinimlerinin araştırılması, planlanması; bölgenin en önemli geçim kaynağı olan sınır ticaretinin altyapısının ve kültürünün yaygınlaştırılmasına destek olmak için dış ticaret ve pazar araştırması yapılması amacı ile hazırlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda Hakkâri ilinde ticaret yapan işyerlerini temsilen 74 işyeri temsilcisi seçilerek 25 sorudan oluşan bir anket formu uygulanmıştır. Bu sorulara verilen cevaplar İstatistikî teknikler kullanılarak değerlendirilmiş ve bu değerlendirme sonucunda Hakkâri ilinde dış ticaret sürecinde işletmeler üzerinde sınır kapılarının etki dereceleri ortaya çıkarılmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda işyerlerinin sektör bazında faaliyetlerini, bu faaliyetler doğrultusunda ildeki sınır kapılarının ticari potansiyeli artırma durumu ve Derecik ve Üzümlü Sınır Kapılarının inşaatı için gerekli olan altyapı ihtiyaçları belirlenmiştir. Ek olarak şirketlerin sınır ticareti prosedürleri ile ilgili talepleri ve sınır kapılarının açılmasına yönelik önerileri ve beklentileri saptanmıştır.

Çalışmanın gerçekleşmesini sağlayan Hakkâri Ticaret ve Sanayi Odası'na, Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı'na, çalışma sırasında gerekli bilgi ve desteğin verilmesinde katkısı olan tüm kurum ve kuruluşlara, özellikle de anketi uygulayan saha çalışanlarına ve ankete katılarak sorularımızı cevaplayan şirket temsilcilerine teşekkür ederim. Ayrıca bu cevapları analiz eden, sonuçları bilimsel olarak yorumlayan akademik ekibe ve raporun başından sonuna kadar hazırlanmasını organize eden Park Danışmanlık ailesine teşekkür eder;

Çalışmanın Hakkâri ili için katkı getirmesini dilerim.

Hüdayi ACAR

Genel Müdür

Park Grup Uluslararası

Araştırma Eğitim Danışmanlık

Proje Bilişim Enerji San.Tic.Ltd.Şti.

İÇİNDEKİLER

1. HAKKÂRİ İLİNE GENEL BAKIŞ	13
1.1. Hakkâri İlinin Coğrafi Konumu ve Yeryüzü Şekilleri	13
1.2. Hakkâri İli Ulaşım Altyapısı	14
1.3. Hakkâri İli Nüfus ve Sosyal Yapı	16
1.4. Hakkâri İlinde Tarımsal Üretim	18
1.5. Hakkâri İlinde Madencilik	21
1.6. Hakkâri İlinde Dış Ticaret	22
2. SINIR TİCARETİ NEDİR?	23
2.1. Sınır Ticaretinin Amacı	24
2.2. Sınır Ticaretinin Yasal Dayanakları	24
2.3. Sınır Ticareti Yapılan İller	25
2.4. Sınır Ticaretinin Avantajları	26
2.5. SINIR TİCARETİNDE KURUMLAR VE SÜREÇLER	26
2.5.1. Sınır Ticareti Belgesi	26
2.5.2. İthalat Uygunluk Belgesi	27
2.5.3. Sınır Ticareti Kapsamında İthalat İçin Gerekli Şartlar	27
2.5.4. Sınır Ticaretine Konu Edilemeyen Ürünler	27
2.6. Sınır Ticaret Merkezi (STM)	28
3. HAKKÂRİ VE DIŞ TİCARET	28
3.1. TÜRKİYE-IRAK EKONOMİK İLİŞKİLERİ	30
3.1.1. Irak Coğrafi Konumu	30
3.1.2. Türkiye- Irak Ticaret İlişkisi	30
3.1.3. Yürürlükteki Başlıca Anlaşma ve Protokoller	33
3.1.4. Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi	33
3.1.5. Yasal zemin	34
3.2. IRAK EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ	34
3.2.1. Ekonomik Yapı	34
3.2.2. SEKTÖRLER	35
3.2.2.1. Tarım ve Hayvancılık	35
3.2.2.2. Madencilik	36
3.2.2.3. Müteahhitlik Hizmetleri	36
3.2.2.4. Ulaştırma ve Telekomünikasyon Altyapısı	37
3.2.2.5. Haberleşme	39
3.2.2.6. Medya	40
3.2.2.7. Enerji	40
3.2.3. Türkiye ile Ticaret	41
3.2.4. Tarım ve Gıda Ürünleri İhracat Potansiyeli	43

4.	HAKKÂRİ İL GENELİ İŞLETMELERİN SINIR TİCARETİNDEN ETKİLENME DURUMLARI ARAŞTIRMASI	45
4.1.	Giriş	45
4.2.	Hakkâri İlinde İşletmelerle Yapılan Sınır Ticareti Etki Durumu Analizi	45
4.3.	Hakkâri Sınır Ticareti Etki Analizi Değerlendirme Sonuçları	64
5.	HAKKÂRİ DEREÇİK VE ÜZÜMLÜ SINIR KAPILARININ ALT YAPI ÇALIŞMALARI	66
5.1.	ÜZÜMLÜ SINIR KAPISI	66
5.1.1.	Fiziki Koşullar	66
5.1.2.	Ulaşım İmkânı	68
5.1.3.	İnşaat Altyapısı ve Üst Yapı İhtiyaçları	70
5.1.4.	Üst Yapı Öngörülerinin Yaklaşık Maliyetleri	71
5.1.5.	Güvenlik	72
5.1.6.	Elektrik	72
5.1.7.	Personel	73
5.2.	DEREÇİK SINIR KAPISI	73
5.2.1.	Fiziki Koşullar	73
5.2.2.	Ulaşım İmkânı	75
5.2.3.	İnşaat Altyapısı ve Üst Yapı İhtiyaçları	78
5.2.4.	Üst Yapı Öngörülerinin Yaklaşık Maliyetleri	79
5.2.5.	Güvenlik	80
5.2.6.	Elektrik	80
5.2.7.	Personel	81
6.	ÖNERİLER	81
6.1.	Sınır Ticaretinin Bölgesel Kalkınma Açısından Gerekliliği	81
7.	SINIR TİCARETİNDE MEVCUT SORUNLAR VE TALEPLER.....	82

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Hakkâri ili Meyve Üretimi (ton).....	18
Şekil 2: Hakkâri İli Jeoloji Haritası	22
Şekil 3: Hakkâri İli Sınır Kapıları	22
Şekil 4: Sınır Ticareti Yapılan İller ve Devletler	26
Şekil 5: Türkiye STM Haritası	28
Şekil 6: Üzümlü Köyü	66
Şekil 7: Meteoroloji Genel Müdürlüğü Çukurca Sıcaklık tahmini	67
Şekil 8: Sınır bölgesi Üzümlü Köyü arası	68
Şekil 9: Hakkâri- Çukurca Yolundan Muhtelif Görüntüler 2013	68
Şekil 10: Depin mevkii-Çukurca yolu	69
Şekil 11: Çukurca Ayrımı Üzümlü Köy Yolundan Muhtelif Görüntüler 2013	69
Şekil 12: Üzümlü Sınır Kapısı Kurulması Planlanan Araziden Muhtelif Görüntüler 2013	70
Şekil 13: Derecik Beldesi	73
Şekil 14: Şemdinli Sıcaklık grafiği	74
Şekil 15: Derecik Arazi Yapısı	75
Şekil 16: Yeniköprü-Yüksekova yolu	76
Şekil 17: Yüksekova -Şemdinli yolu	76
Şekil 18: Şemdinli -Derecik Yolundan Muhtelif Görüntüler 2013	77
Şekil 19: Derecik-Yeşilova Yolundan Muhtelif Görüntüler 2013	77
Şekil 20: Derecik Sınır Kapısı Yapılması Planlanan Araziden Muhtelif Görüntüler 2013	78

TABLO DİZİNİ

Tablo 1: Hakkâri İli Karayolları Ulaşım Altyapısı	15
Tablo 2: İlçeler Bazında Karayolları	16
Tablo 3: Hakkâri İli Nüfus Yapısı	16
Tablo 4: Hakkâri Okuma- Yazma Bilmeyen Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı	17
Tablo 5: Hakkâri İli Tarımsal Üretim Değeri	18
Tablo 6: Hakkâri İli Bitkisel Üretim Arazi Dağılımı	18
Tablo 7: Hakkâri İli Arazi Varlığı ve Kullanım Durumu	19
Tablo 8: Hakkâri İli Büyükbaş Hayvancılık Verileri	19
Tablo 9: Hakkâri İli Küçükbaş Hayvancılık Verileri	20
Tablo 10: Hakkâri İli 2011 Yılı Arıcılık Verileri	20
Tablo 11: Hakkâri İlinde Balıkçılık	21
Tablo 12: Hakkâri İli Madenleri	21
Tablo 13: Hakkâri İli Uzun Yıllar Dış Ticaret Verileri	23
Tablo 14: Sınır Ticaret Bulunan İller	28
Tablo 15: Hakkâri İli 2011 yılı Dış Ticaret Verileri	28
Tablo 16: Hakkâri İli 2011 yılı Üretim Değerleri	29
Tablo 17: Hakkâri Ekonomik Faaliyetler Bazında İhracat Verileri	29
Tablo 18: Hakkâri Ekonomik Faaliyetler Bazında İthalat Verileri	29
Tablo 19: Hakkâri Üç Aylık Dış Ticaret Verileri	30
Tablo 20: Türkiye-İrak İkili Ticaret İstatistikleri (\$):	31
Tablo 21: Irak Ekonomisi Temel Göstergeler (Milyon \$)	31
Tablo 22: Irak Dış Ticaretinde Başlıca Ürün ve Ülkeler (2009)	31
Tablo 23: Türkiye - Irak Dış Ticaret Verileri	32
Tablo 24: Türkiye'nin İhracatında Başlıca Ürün Grupları (2009-2010/Dolar)	32
Tablo 25: Türkiye'nin İthalatında Başlıca Ürün Grupları (2009-2010/Dolar)	33
Tablo 26: Türkiye'nin Irak'a İhracatında Başlıca Ürünler (Dolar)	41
Tablo 27: Türkiye'nin Irak'tan İthalatında Başlıca Ürünler (Dolar)	43
Tablo 28: Firma Ölçeği	45
Tablo 29: Faaliyet Gösterilen Sektörler	45
Tablo 30: Pazarlaması Yapılan Ürün Ya Da Hizmet	46
Tablo 31: Firmaların İhracat Yapma Durumu	46
Tablo 32: İhracat Yapmama Nedenleri	47
Tablo 33: Sınır Ticareti Yapma Durumu	47
Tablo 34: Firmaların Sınır Ticareti Yapmama Nedenleri	48
Tablo 35: İhracat Sürecindeki Çıkış ve Varış Noktaları	48
Tablo 36: Firmaların Irak ile İhracat Yapma Durumu	49
Tablo 37: Firmaların Sınır Ticaretinden Yeterince Faydalanma Durumu	49

Tablo 38: Sınır Ticaretinde Yapılan Değişiklikleri Takip Etme Durumu	50
Tablo 39: Sınır Ticareti Kapsamında Yapılan Değişikliklerden Dolayı Uzun Süreli Ticari İlişki Kurmada Zorlanma Durumu	50
Tablo 40: Hakkâri'de Bulunan Sınır Kapıları ya da Sınır Ticaret Merkezlerin Yeterli Alt Yapıya Sahip Olma Durumu	51
Tablo 41: Firmaların Sınır Kapılarında İhtisas Gümrüğü Kurulması Konusundaki Düşünceleri	51
Tablo 42: Firmaların Gümrük İşlerinde Prosedürlerin Çok Olması Konusundaki Düşünceleri	52
Tablo 43: Firmaların İthalat Kotaları veya Limitleri Dâhilinde İthal Etmeye İzin Verilen Ürün Miktarının Yeterli Olup Olmaması Konusundaki Görüşleri	52
Tablo 44: İthal Etmeye İzinli Ürünlerin İlin İhtiyaçlarına Uygunluğunun Değerlendirilmesi	53
Tablo 45: Ürün Pazar Sorunu Yaşama Durumu	53
Tablo 46: Ticaret Yapılan Ülkelerde Bankacılık Sistemleri ile İlgili Problem Yaşama Durumu	54
Tablo 47: Sınır Ticareti Yaparken Karşılaşılan Sıkıntılar İçin En Çok Temas Edilen Kurum	54
Tablo 48: Sınır Ticareti Yaparken En Çok Karşılaşılan Problem	55
Tablo 49: Irak'taki Gözetim Şirketlerinin İşlem Sırasında Zorluk Çıkarma Durumu	55
Tablo 50: Firmaların Sınır Ticareti Kapsamında Ürün Çeşitlerinin Arttırılması Konusundaki Görüşleri	56
Tablo 51: Firmaların Gümrük Müdürlükleri ile Kolay İletişime Geçme Durumları	56
Tablo 52: Sınır Ticareti Belgesinin Kolay Alınma Durumu	57
Tablo 53: Firmaların Hakkâri' deki Derecik ve Üzümlü Sınır Kapılarının Faaliyete Geçmeme Nedenleri Konusundaki Görüşleri	57
Tablo 54: Firmaların Hakkâri-Irak Sınırında Sınır Ticaret Merkezi Kurulması Hakkındaki Görüşleri	58
Tablo 55: Firmaların Pazarladıkları Ürün ve Hizmet Gruplarına Göre Sınır Ticareti Yapma Durumlarının Karşılaştırılması	58
Tablo 56: Firma Büyüklüklerine Göre Sınır Ticareti Yapma Durumu	59
Tablo 57: Firmaların Faaliyet Gösterdikleri Sektörlere Göre Sınır Ticareti Yapma Durumları	59
Tablo 58: Firmaların Sınır Ticaretinden Yeterince Faydalanmaları Konusundaki Görüşlerine Göre Sınır Ticareti Yapma Durumlarının Karşılaştırılması	59
Tablo 59: Firmaların Sınır Ticaretinde Yapılan Değişiklikleri Takip Etme Durumuna Göre Sınır Ticareti Yapma Durumları	60
Tablo 60: Firmaların Sınır Ticareti Kapsamında Yapılan Değişikliklerden Dolayı Sürekli İlişki Kurmada Zorlanma Durumlarına Göre Sınır Ticareti Yapma Durumlarının Karşılaştırılması	60
Tablo 61: Firmaların Hakkâri'de Bulunan Sınır Kapıları ya da Merkezlerin Yeterli Alt Yapıya Sahip Olup Olmadığı Konusundaki Görüşleri ile Sınır Ticareti Yapma Durumlarının Karşılaştırılması	60
Tablo 62: Firmaların Sınır Kapılarında İhtisas Gümrüğü Kurulup Kurulmaması Konusundaki Görüşlerine Göre Sınır Ticareti Yapma Durumlarının Karşılaştırılması	61

Tablo 63: Firmaların Gümrük İşlemlerinde Prosedürlerin Çok Olması Konusundaki Görüşlerine Göre Sınır Ticareti Yapma Durumlarının Karşılaştırılması	61
Tablo 64: Firmaların Sınır Ticaretinde Ürün Çeşitlerinin Arttırılması Konusundaki Görüşleri ile Sınır Ticareti Yapma Durumlarının Karşılaştırılması	61
Tablo 65: "Hakkâri-Irak Sınırında Sınır Ticaret Merkezi Kurulmalı Mıdır?" Sorusuna Verilen Yanıt Dağılımına Göre Firmaların Sınır Ticareti Yapma Durumlarının Karşılaştırılması	62
Tablo 66: Firmaların Pazarladıkları Ürün ve Hizmet Gruplarına Göre İhracat Yapma Durumlarının Karşılaştırılması	62
Tablo 67: Firmaların Büyüklüklerine Göre İhracat Yapma Durumlarının Karşılaştırılması	63
Tablo 68: Firmaların Faaliyet Gösterdikleri Sektörlere Göre İhracat Yapma Durumlarının Karşılaştırılması	63
Tablo 69: Firmaların İthalat Kotaları veya Limitlerinin Yeterlilik Durumları Konusundaki Görüşlerine Göre İhracat Yapma Durumlarının Karşılaştırılması	63
Tablo 70: Firmaların İzinli Ürünlerin Hakkâri İhtiyaçlarına Uygunluk Durumu Konusundaki Görüşlerine Göre İhracat Yapma Durumlarının Karşılaştırılması	64

1- HAKKÂRİ İLINE GENEL BAKIŞ¹

1.1. Hakkâri İlinin Coğrafi Konumu ve Yeryüzü Şekilleri

Hakkâri İli, Doğu Anadolu Bölgesi'nin güneydoğu ucunda 42° 10' ve 44° 50' doğu boylamları ile 36° 57' ve 37° 48' kuzey enlemleri arasında yer alan bir sınırlıdır. İl merkezinin denizden yüksekliği 1.720 m.'dir. İl'in alanı 9.521 km² olup, güneyden Irak, doğudan İran toprakları, kuzeyden Van, batıdan Şırnak illeriyle çevrilidir.

Van Gölü'nün güneydoğusuna düşen ve doğuda İran, Irak sınırına dek uzanan Hakkâri il alanı, Türkiye'nin en sarp ve dağlık yörelerinden biridir. 1941'de yapılan Birinci Coğrafya Kongresi'nde, "Hakkâri Bölgesi" olarak adlandırılan Doğu Anadolu'nun güneyindeki bu yöre Asya ve Avrupa dağlarının birbirine yaklaşması ve sıkışmasıyla yükselmiştir. Yüksek plato ve dağlar, genellikle kuzeyden güneye ve doğudan batıya uzanan havzalarla parçalanmış olmakla birlikte, vadilerin çok dar, dik ve genç olması nedeniyle, ovalık alanlar son derece sınırlıdır. Yörenin % 87,6'sı dağlık, % 10,3'ü plato, % 2,1'i ovalıktır.

İlin yüksek kesimlerinde yağış, sıcaklık, bitki örtüsü ve meteorolojik veriler sert karasal iklimine yakın bir iklim tipinin hâkim olduğunu göstermiştir. Diğer yandan alçak alanlarda ve vadi tabanlarında yağış ve sıcaklık değerleri değişerek Akdeniz'in yarı bozulmuş tipik bir iklimi ile karşılaşmaktadır. İlde genel olarak, kışlar soğuk ve sert geçer. Buna mukabil yazlar da bir o kadar sıcak geçer.

Hakkâri Dağları'nın kuzey ve güney yamaçlarıyla vadi etekleri yer yer, orman, funda ve çalılıklarla örtülüdür. Doğal bitki örtüsün azlığına karşın dağlar, sürekli kar altında kalan kuşağa dek bütünüyle doğal orman sınırı içinde kalır. Bölgede rastlanan ağaçlık parçalarından bu ormanların yaylacılık ve yakacak gereksinimi gibi nedenlerle yok edildiği anlaşılmaktadır. Hakkâri Dağları'nda doğal bitki örtüsünün, yeryüzü şekilleriyle çok yakın ilişkisi vardır. Ağaçlıklar, derin vadilerden dağların yüksek yamaçlarına doğru sokulur. Buna karşılık, dik yamaçlarda, kar ve buzul süpürmesi nedeniyle, doğal örtü hızla gerilemiş durumdadır. İlde doğal örtüyü oluşturan, bitki türleri de çok çeşitli değildir. En çok rastlanan ağaç meşedir. Cilo Dağı'nın Büyük Zap Vadisi'ne bakan yamaçlarıyla birkaç yörede ardıç ve söğütten oluşan bozuk korular ve meşeden oluşan baltalık ormanlar vardır. Ağaçlıklar arasında, doğal örtüyü oluşturan otlar, çalılar ve fundalar yer alır.

Yükseklere çıkıldıkça gevenler ve çok yıllık otsu bitkiler artar. Dağlarda, 3.000 metreden sonra doğal bitki örtüsü ortadan kalkmaya başlar. 3.500 metreye dek kayalık dışındaki alanlarda, çalılıklarla örtülü moloz alanları uzanır.

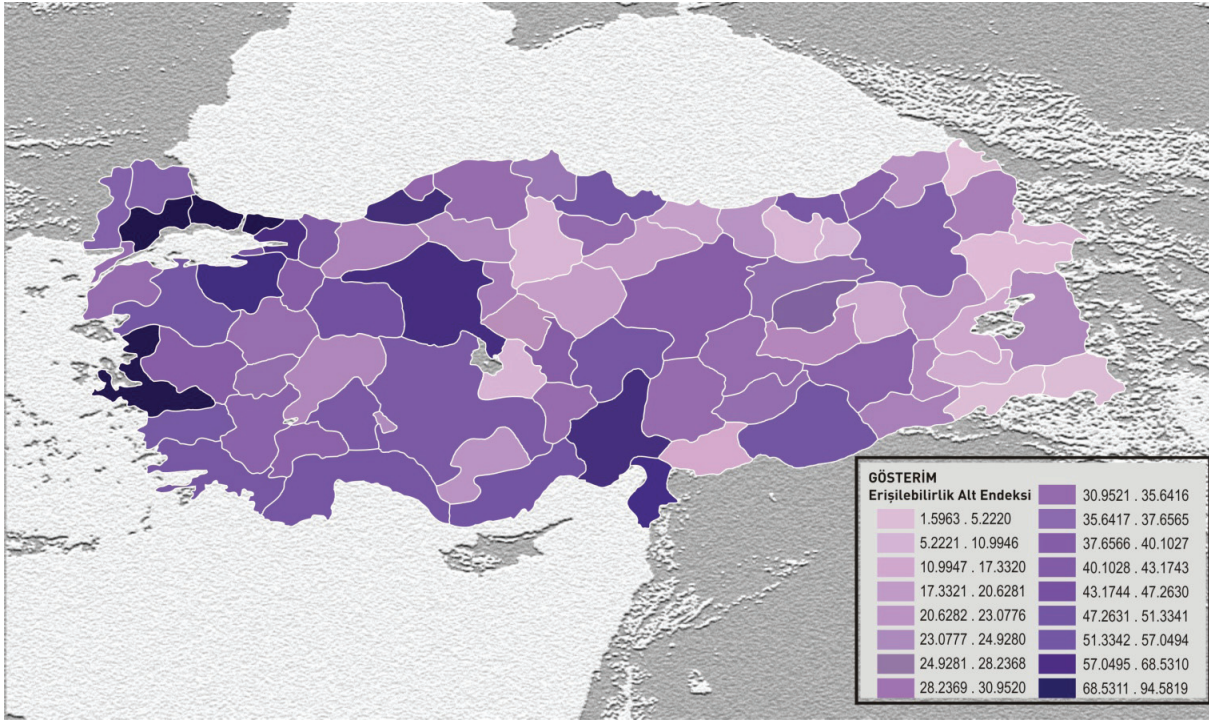
Anadolu Mezopotamya ve İran üçgeninde yer alan Hakkâri konumu ve coğrafi yapısıyla birçok topluluğun ilgisini çekmiş ve birçok millete vatan olmuştur. Hakkâri, Med, Pers, Selevkos, Abbasi, Selçuklu, Moğol, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Osmanlı hâkimiyetini görmüştür.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında 1915'te Rusların işgaline uğrayan Hakkâri 1918 yılında kurtarılmıştır. 1933 yılında Van iline bağlanmış, 1936 yılında yeniden il statüsü kazanmıştır.

2002/4720 nolu karar ile Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Türkiye İstatistik Enstitüsü üç düzeyde İBBS (İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması) bölgesi oluşturmuşlardır. 26 adet düzey 2 bölgesi bulunmakta olup, Hakkâri ili TRB 2 Bölgesi (Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van illeri) kapsamında bulunmaktadır, ilin İBBS kodu TRB24'tür.

1 Bu Bölüm Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı Hakkâri Yatırım Destek Ofisi İl Raporlarından derlenmiştir.

1.2. Hakkâri İli Ulaşım Altyapısı

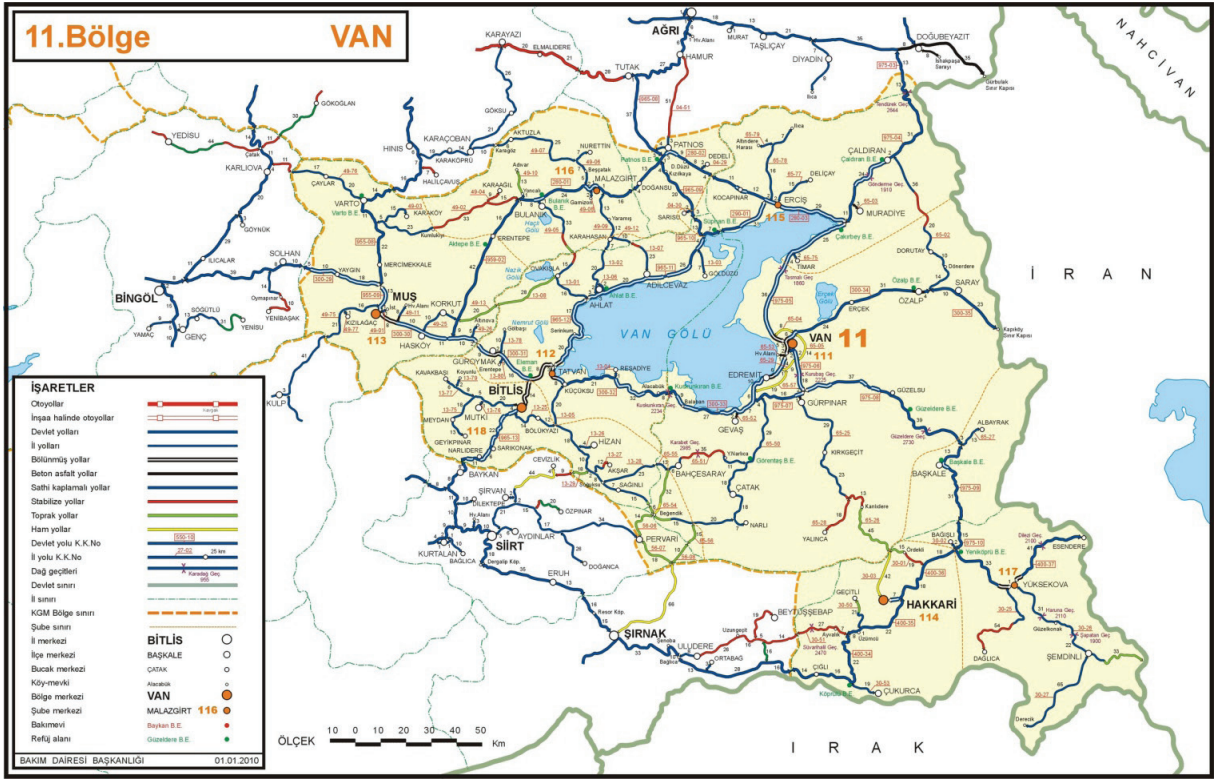
URAK (Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu), 2011

Bir şehrin erişilebilirlik düzeyi ne kadar yüksek ve o şehre ve şehir içerisinde amaçlanan noktaya ulaşabilmek ne kadar kolay ise; yaşam kalitesi, ticaret, eğitimin nitelik ve niceliği, sanayileşme, istihdam, turizm ve şehrin yüzleşmekte olduğu diğer değişkenlerin de o kadar sağlıklı olması beklenmektedir. URAK'ın hazırladığı, telekomünikasyon, ulaşım çeşitlerinin tümü ve ilde yapılacak olan yatırımların kapsandığı bir çalışmayla hazırlanan Erişilebilirlik Alt Endeksi verileri incelendiğinde, Hakkâri ilinin 2007-2008, 2008-2009 ve 2009-2010 yılları sıralamasında 81. il olarak sonda yer aldığı gözlenmektedir.

Karayolu:

Karayolu ile çevre il ve ilçelere ulaşım mümkündür.

Ulaştırma Bakanlığı'na bağlı Karayolları 11. Bölge Müdürlüğü Van'da yer almakta olup, Hakkâri Şube Şefliği ve bakımevleri bulunmaktadır. 11. Bölge Müdürlüğü'ne bağlı karayolları bağlantılarının Van-Hakkâri karayolu haricinde büyük bir kısmı çift şeritli ayrılmış yol şeklinde ve asfalttır. Van-Hakkâri karayolunda ise Van-Başkale arası çift şeritli yol çalışmaları tamamlanmıştır. Başkale-Hakkâri arasındaki güzergâhta ise çift şeritli bölünmüş yol çalışmaları devam etmekte olup ulaşım tek şeritli yollar üzerinden sağlanmaktadır.

KGM (Kara Yolları Genel Müdürlüğü)

Hakkâri’de 216 km. devlet yolu, 359 km. il yolu olmak üzere toplam 575 km. uzunluğunda karayolu bulunmaktadır. Bununla beraber yolların kalitesi göz önüne alındığında ülke genelinde asfalt yol uzunluğunun toplam yol uzunluğuna oranı % 94,2 düzeyinde iken, Hakkâri’de bu oran % 72,6’dır. Öte yandan il genelindeki karayolları uzun yıllar önce yapıldığından ve peyderpey yenilediğinden, asfalt olarak değerlendirilen mevcut yolların da nitelik bakımından ülke genelindeki yeni asfalt yollar ile kıyaslanamayacak ölçüde kötü durumda olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Tablo 1: Hakkâri İli Karayolları Ulaşım Altyapısı

	ASFALT YOLLAR			PARKE	STABİLİZE	TOPRAK	GEÇİT VERMEZ	TOPLAM UZUNLUK	BÖLÜNÜMÜŞ YOL
	Asfalt Beton	Sathi Kaplama	Toplam						
Devlet Yolu	35	177	212	4	-	-	-	216	54,5
İl Yolu	4	202	206	3	66	40	44	359	5,5
Toplam	39	379	418	7	66	40	44	575	60

Karayolları, 2012 verilerinden derlenmiştir.

İlin coğrafi şartları göz önünde bulundurulduğunda mevcut yol ağının eksik olmadığı, ancak kalite standartlarının ülke ortalamasının altında kaldığı gözlenmektedir. Bu kapsamda son üç yıl zarfında ilde yapılan kamu yatırımların içinde de ulaştırma sektörünün aldığı pay hızla artmaya devam etmektedir. Ulaşım ve erişilebilirlik, tüm sektörler ve yaşam kalitesi üzerinde yüksek oranda olumlu etkiye sahiptir.

Tablo 2: İlçeler Bazında Karayolları

İlçeler	Asfalt	Stabilize	Toprak (Tesviye)	Diğer	Toplam Yol Uzunluğu	İl Merkezine Olan Uzaklık
Merkez	77	391	58	9	535	-
Çukurca	59	175	35	15	284	79
Şemdinli	95	248	66	6	415	130
Yüksekova	127	342	114	43	626	77
Toplam	358	1.156	273	73	1.860	-

Karayolları, 2012 verilerinden derlenmiştir.

Havayolu:

Hakkâri'ye havayolu ile Van İl'inden ulaşılabilir. Yüksekova ilçesinde 2010 yılında havaalanı temel atma töreni gerçekleştirilmiş olup güvenlik sorunları ve iklim şartları nedeniyle tamamlanamamıştır. Havaalanının kısa sürede yapımının tamamlanarak 2014 yılında hizmete geçmesi hedeflenmektedir.

Demiryolu:

Hakkâri İli sınırlarında demiryolu ulaşımı adına herhangi bir altyapı sistemi kurulmamıştır.

1.3. Hakkâri İli Nüfus ve Sosyal Yapı

TÜİK'in 2012 yılı verilerin göre; Hakkâri ilinde il ve ilçe merkezleri nüfusu 153.860, Belde/Köy nüfusu 118.305, İl toplam nüfusu ise; 272.165'tir.

Tablo 3: Hakkâri İli Nüfus Yapısı

Yıl	Nüfus	Artış Hızı (%)	Yıl	Nüfus	Artış Hızı (%)
1945	35.124	-7,4	1980	155.463	42,0
1950	44.207	46,0	1985	182.645	32,2
1955	54.824	43,0	1990	172.479	-11,5
1960	67.766	42,4	2000	236.581	31,6
1965	83.937	42,8	2010	251.302	-21,49
1970	102.312	39,6	2011	272.165	79,8
1975	126.036	41,7	2012	279.982	28,3

TÜİK 2000, 2012

Nüfusun 153.860 kişisi şehirlerde yaşarken, 118.305 kişisi belde ve köylerde yaşamaktadır. Şehirde yaşayanların oranı % 57, köyde yaşayanların oranı ise % 43'dür. İlin nüfus yoğunluğu ise km² başına 38 kişidir. Nüfus yaş dağılımı incelendiğinde genç nüfusun yüksek oluşu yatırımları cazip hale getirmektedir. TÜİK 2011 verilerine göre Hakkâri'de 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus 174.000, iş gücü ise 72.000 kişidir. İldeki istihdam oranı 2011 verilerine göre % 35,8 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Tablo 4: Hakkâri Okuma- Yazma Bilmeyen Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı

OKUMA - YAZMA BİLMEYEN NÜFUS (6 yaş+)			
Cinsiyete Göre Oran (%)		Cinsiyete Göre Sayısı	
KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK
79	21	15.956	4.108

TÜİK, ADNKS, 2012

Okuma yazma bilenlerin oranı 1940-2012 döneminde Türkiye genelinde 3,7 katına çıkarken Hakkâri ilinde 20,7 kat artış görülmüştür.

Okul öncesi 3-5 yaş grubu okullaşma düzeyi 2011-2012 eğitim öğretim yılında 15,09 oranında gerçekleşmiştir. Uzun yıllar eğitim verileri incelendiğinde de ülke ortalamasının altında seyrettiği görülmektedir.

İlkokul ve Ortaokul okullaşma düzeyi 2011-2012 eğitim öğretim yılında 95,57 oranında gerçekleşmiştir. 4+4+4 sisteminin ilk defa uygulandığı 2012-2013 yılında da ilk 4 yıl için 98,05 ikinci 4 yıl için 81,65 olmak üzere ortalama 95,10 oranında gerçekleşmiştir. Müstakil okul ve derslik sayısı çağ nüfusu ihtiyaçlarını ve talebini karşılamakta yetersizdir.

Lise okullaşma oranı 2011-2012 eğitim öğretim yılında genel liselerde 52,7 oranında, meslek liselerinde 17,23 oranında gerçekleşmiştir. Liseleşme oranı ülke ortalamalarının belirgin şeklinde altındadır. Cinsiyet farkından dolayı kadın okullaşma oranı ilkokul sonrasında ciddi oranda bir düşüş göstermektedir. Öğretmen başına düşen öğrenci ve derslik sayıları bakımından da Hakkâri dezavantajlı durumdadır.

Hakkâri Üniversitesi 2008 yılında kurulmuş olmasına rağmen tüm bölümleri şehirde eğitim vermemektedir. Bünyesinde İktisadi İdari Bilimler, Mühendislik-Mimarlık, Eğitim, Güzel Sanatlar ve İlahiyat Fakülteleri bulunmaktadır. 2012-2013 öğretim yılında 18 Yrd. Doçent ve 4 Profesör olmak üzere 22 öğretim üyesi bulunmaktadır. Öğretim üyesi ve öğrenci sayıları bakımından dezavantajlı konumda bulunan üniversitede mekânsal yerleşkelerin yapımı devam etmektedir. Yüksek eğitim mezunlarının 15 yaş ve üzeri toplam nüfusa oranı % 6,54'tür. Gerek şehirdeki kültürel altyapı, gerekse bölge üniversitelerinin öğrenciler için yeterince cazip olmaması, öğrencilerin başka şehir ve bölgelere kaymasına neden olmaktadır.

Gençlik ve Spor Bakanlığı verilerine göre Hakkâri'de 2 adet Gençlik Merkezi, 1 stat, 2 spor salonu, 1 futbol sahası bulunmaktadır.

İl'de 4 adet Halk Kütüphanesi bulunmaktadır. 56.360 kitap bulunan söz konusu kütüphanelerden 2012 yılında 96.427 yararlanıcı faydalanmıştır.

Hakkâri'de sinema ve tiyatro salonu bulunmamaktadır. Kültür Turizm İl Müdürlüğüne ait Kültür merkezinde muhtelif aralıklar ile gösterimler gerçekleştirilmektedir.

İl'de 11 adet günlük çıkan yerel gazete bulunmaktadır. Günlük baskı sayısı 4.050 civarındadır. İlaveten 6 adet haftalık çıkan yerel gazete bulunmaktadır. Okuma-yazma bilen nüfus göz önüne alındığında kişi başına düşen gazete – dergi okuryazarlık oranı ülke ortalamasının oldukça gerisinde kalmıştır.

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK) tarafından gerçekleştirilen "İller Arası Rekabetçilik Endeksi" çalışmasında yer alan Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi (BSYK) alt endeks sıralamasında Hakkâri 2007-2008 yılında 81. Sırada yer alırken; 2008-2009 yılında 79. Sırada, 2009-2010 yılında 77. Sırada yer almıştır. Yıllar içerisinde ilerleme kaydettiği de göz ardı edilmemelidir.

1.4. Hakkâri İlinde Tarımsal Üretim

İlin doğal bitki örtüsü çok sayıda doğal bitki türünün yetişmesine imkân tanımaktadır. Özellikle endemik türler açısından zengin olduğu gözlenen ilde tam bir envanter çalışması henüz gerçekleştirilmemiştir. Bu endemik bitkilerin en önemlilerinden biri olan Ters lale (*Fritillaria imperialis* L.), ilde sembol olarak ta kullanılan soğanlı bir bitki türüdür.

Hakkâri’de temel geçim kaynaklarından birinin tarım sektörü olmasına rağmen arazilerin büyük bir kısmının topografya ve iklim özellikleri, bitkisel üretim deseninin fazla çeşitliliğine engel olmaktadır. Ayrıca tarımsal üretim içerisinde kişi başına bitkisel üretim değeri ülke ortalamasının altında kalmaktadır. Bu durumun başlıca sebeplerini incelediğimizde; topografya ve iklim koşullarının olumsuz etkilerinin yanı sıra istihdamın büyük bir kısmının tarım sektöründe bulunmasına rağmen, işletme verimliliklerinin düşük olması ve üretilen ürünlere katma değer oluşturulmamasıdır. Bununla birlikte toprak mülkiyetinin eşitsiz dağılımı, toprak sahibinin ölümünden sonra geride kalanlar arasında miras yoluyla efektif kullanıma olanak sağlamayacak derecede küçük parçalar halinde paylaşılması, artan nüfusa yönelik istihdamın yetersiz kalması ve işgücü fazlasının açığa çıkması, halkın tarımsal faaliyetlerden uzaklaşmasına da sebep olmaktadır. Buna rağmen, ildeki çalışabilir nüfusun % 70’i geçimini tarım ile sağlamaktadır. 2011 yılı Çiftçi Kayıt Sistemi verilerine göre İl’de 13.339 adet çiftçi kayıtlıdır. Ayrıca İl’de 10.500 adet tarım işletmesi mevcuttur.

Tablo 5: Hakkâri İli Tarımsal Üretim Değeri

	Bin TL	%
Bitkisel Üretim Değeri	132.124	26,40
Canlı Hayvan Değeri	281.610	56,27
Hayvansal Ürünler Değeri	86.733	17,33
Toplam	500.467	100

TÜİK, 2011

Hakkâri’de tarımsal yapı içerisinde hayvancılığın önemli bir payı bulunduğu gözlenmektedir.

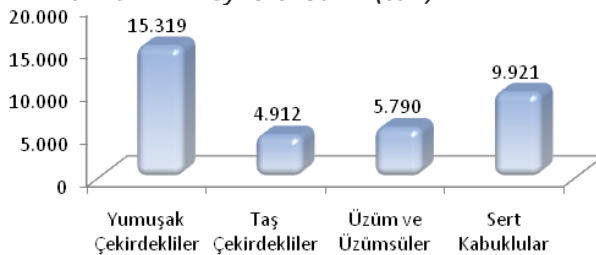
Tablo 6: Hakkâri İli Bitkisel Üretim Arazi Dağılımı

Ekilen Tarla Alanı (da)	321.273
Nadas Alanı (da)	19.000
Sebze Bahçeleri Alanı (da)	15.447
Meyve Alanı (da)	38.556
Toplam Alan (da)	394.276

TÜİK,2012

Hakkâri İl’inde mikro klima bölgelerinin bulunması ceviz, üzüm, elma, nar ve incir başta olmak üzere pek çok meyve türünün üretilmesine olanak sağlamaktadır.

Şekil 1: Hakkâri İli Meyve Üretimi (ton)

TÜİK, 2011

Tarla ürünleri içerisinde ilk beş sırayı ekiliş alanlarına göre yem bitkileri (yonca-korunga ve fiğ), buğday, arpa, tütün ve çeltik yer almaktadır. Sebzeler içerisinde domates, salatalık ve biber öncelikli ürünlerdendir.

Tablo 7: Hakkâri İli Arazi Varlığı ve Kullanım Durumu

	Alan (ha)	%
Arazi Yüzölçümü	714.684	100,0
Tarım Alanı	61.463	42,1
Çayır Mera Alanı	369.635	45,6
Ormanlık ve Fundalık Alan	174.955	7,0
Diğer	108.632	5,4

TÜİK, 2012

DSİ tarafından etüt edilen arazi (DSİ, 2012) verilerine göre ilde 32.603 sulamaya elverişli alan, 23.270 ha sulamaya elverişli arazi ve 9.142 ha ekonomik sulanabilir arazi bulunmaktadır. Öte yandan sulanan arazi düzeyi ölçümlenemeyecek düzeyde düşük orandadır. Tarımsal sulama altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi ile ilin tarımsal ekonomik verilerinin yakın gelecekte değişeceği öngörülmektedir.

İl'de tarımla uğraşan nüfusun % 50'si hayvancılıkla uğraşmaktadır. Geniş çayır-meraların ve yüksek yaylaların bulunduğu il hayvancılık yapmaya oldukça elverişlidir. Yüksek rakımlı bir arazi üzerine kurulduğundan, flora ve fauna özellikleri karakteristik bir yapıya sahiptir. Flora desenine bakıldığında hayvancılık için oldukça uygun otlaklar bulunduğu gözlenmektedir. Otlakların varlığı geçmiş yıllarda küçük ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliğini özendirmiş ve sayısal olarak hayvan varlığını olumlu bir noktaya getirmiştir.

Tablo 8: Hakkâri İli Büyükbaş Hayvancılık Verileri

	Hayvan Sayısı	Süt Üretimi
KÜLTÜR IRKI	2.881	4.522,95
MELEZ IRK	11.167	12.186,60
YERLİ IRK	22.145	10.974,16
MANDA	36	16,03
TOPLAM	36.229	27.699,74

TÜİK, 2011

İl genelinde yerli ırklarda bir azalma görülürken melez ve kültür ırklarında bir artış gözlemlenmektedir. Genetik ıslah çalışmaları devam etmekte, lakin işletmelerin genellikle aile tipi, ekonomik değeri olmayan, sadece geçimlik ekonomi esasına dayanması nedeniyle ıslah çalışmalarının uzun soluklu olacağı öngörülmektedir. İl'de yaklaşık 28 ton süt üretilmekte olup, süt üretiminin % 44'ünün il koşullarına uyum sağlayan melez ırktan elde edildiği görülmektedir.

Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin Türkiye ekonomisinde özel bir önemi vardır. Toplam et üretiminin % 24.75'i, süt üretiminin % 12.35'si, deri üretiminin % 63.18'i koyun ve keçiden sağlanır. Bölge'de hayvansal üretim toplam tarımsal üretim değerinin %87'sini oluşturmaktadır; bu oran Türkiye ortalamasından (% 42,77) oldukça yüksektir. Esasen çayır ve mera kaynaklarının uygunluğu ile birlikte bölge insanının sosyo-kültürel faktörlere bağlı olarak hayvancılığa (özellikle koyun ve keçi yetiştiriciliğine) yatkınlığı hayvancılık faaliyetlerinin tarımsal üretimde öne çıkmasını sağlamaktadır.

Tablo 9: Hakkâri İli Küçükbaş Hayvancılık Verileri

	Hayvan Sayısı	Süt Üretimi Ton
KOYUN (Yerli)	325.167	12.316,53
KEÇİ (Kıl)	100.004	4.110,55
TOPLAM	425.171	16.427,08

TÜİK, 2011

İlde yetiştirilen koyunların tamamı yerli ırk olan Morkaraman ve Akkaraman, keçilerin ise tamamı yerli ırk olan kıl keçisi oluşturmaktadır. Özellikle Yüksekova ilçesi başta olmak üzere, ilin küçükbaş hayvan varlığı konusunda rekabet avantajı bulunmaktadır. Şemdinli ilçesinde kıl üretimi, Yüksekova ilçesinde yün üretimi mevcuttur.

TÜİK'in güncel olarak yayınlamış 2009 yılı verilerine göre, Türkiye'de büyükbaş hayvanlardan yılda ortalama yaklaşık 325 bin, küçükbaş hayvanlardan yılda ortalama 86,3 ton kırmızı et üretilmektedir. 4,5 bin ton büyükbaş hayvanlardan ve 3,4 bin tonu küçükbaş hayvanlardan olmak üzere yaklaşık 7,9 bin tonu TRB2 Bölgesi'nden karşılanmaktadır. TÜİK tarafından, kırmızı et üretimi, mezbahalarda kesilen hayvanlar dikkate alınarak hesaplanmıştır. Kurban bayramında ve diğer dönemlerdeki kaçak kesimler de dikkate alınır ise ildeki et üretimi miktarının daha fazla olduğu söylenebilir.

TÜİK 2011 verilerine göre TRB2 Bölgesi canlı hayvan değeri 3.937.312 TL düzeylerinde iken hayvansal ürün değeri 719.460 TL'dir. Bölge canlı hayvan değeri bakımından ülke ortalamasının üzerinde olmasına rağmen hayvansal ürünlerdeki verimlerin düşük olması nedeniyle hayvansal ürünlerin değeri ülke ortalamasının altında kalmaktadır. Bölgede özellikle derinin tabaklanması ve işlenmesi açısından imalat sanayi gelişmemiştir.

Hakkâri, arıcılık, su ürünleri yetiştiriciliği, ipek böcekçiliği gibi entansif ve semi-entansif üretim faaliyetlerine de son derece uygundur. Su kaynakları bakımından zengin olması, geniş tarla arazilerine sahip olmaması, söz konusu alanlarda ciddi bir hava kirliliğinin olmaması, araziye ve doğaya fazla müdahale edilmemesi sonucu tahrip edilmemiş bir doğaya sahip olması, zengin bir floristik yapıya sahip olması sebebiyle özellikle arıcılık ve su ürünleri yetiştiriciliği için önemli bir cazibe merkezidir.

Tablo 10: Hakkâri İli 2011 Yılı Arıcılık Verileri

	Köy Sayısı	Toplam Kovan Sayısı	Bal Üretimi (Ton)	Balmumu Üretimi (Ton)
Merkez	35	25.213	285,39	12
Çukurca	6	1.052	14,25	0,13
Şemdinli	20	31.797	469,45	0,35
Yüksekova	18	38.500	1.000,00	17
Toplam	79	96.562	1.796,10	29,48

TÜİK, 2012

İl'de arıcılık önemli bir ticaret kolu olacak şekilde yüksek öneme ve üretime sahiptir. Sadece il merkezinde 1.300'ü doğal ve katkısız bal üretilebilen kara kovan olmak üzere, yeni tip ile beraber 25.000 civarında kovan bulunmaktadır. Kovan sayıları her geçen yıl artan bir ivme ile çoğalmaktadır.

Arazi varlığına bağlı olmadan faaliyetini devam ettiren arıcılık, özellikle gelir seviyesi düşük, az topraklı veya topraksız köylüler açısından önemli bir faaliyettir. Ayrıca fazla sermaye ve işgücü gerektirmediğinden kısa zamanda gelir getirecek ve katma değer oluşturacak bir uğraştır. Sosyo-ekonomik önemi yanında tozlaşma yolu ile ekonomiye sağladığı katkının da dikkate alınması gerekmektedir.

Bölgede markalaşmış “Şemdinli Balı” Hakkâri ilinin Şemdinli ilçesinde 700-3.500 metre rakım- da bulunan ve yalnızca yöre florasında yer alan endemik bitkiler başta olmak üzere yüzlerce bitkinin nektar ve polenlerini içermektedir. “Şemdinli Balı” doğallığı ve özgün tadı ile gerek ülke içinde gerekse ülke dışında rağbet görmekte ve talep edilmektedir. Şemdinli arı varlığı ve bal üretimiyle hali hazırda önemli bir arıcılık merkezidir. Gezgin arıcılıkta geçmişte yaşanan güvenlik sorununun çözülmesi ile bölge potansiyelinin tamamen harekete geçeceği ve üretimin artacağı öngörülmektedir. Öte yandan söz konusu bölge öncelikli olmak üzere il genelinde farklı arı ve bal ürünlerinin üretilmesi, pazarlama ve markalama stratejilerinin geliştirilmesi ile de ekonomik katma değeri artacaktır.

Tablo 11: Hakkâri İlinde Balıkçılık

	İşletme Sayısı	Üretim (Ton)
Alabalık	4	235
Sazan	-	0,2

GTHM,2011

Bilindiği üzere Dicle Nehrinin ana kaynakları bölgemizin yüksek dağlarından aldığı sular ile beslenmektedir. Bu ise Alabalık gibi tatlı su ürünlerinin hastalıklardan arı ve ekonomik bir şekilde yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır. İlde gökkuşuğu alabalığı yetiştiriciliği yapılmaktadır. Merkez ilçede 6 adet ve Şemdinli ilçesinde 2 adet olmak üzere toplam 8 adet alabalık işletmesi olup, bunlardan 4 tanesi faal durumdadır. İlde yem maliyetlerinin yüksek olması, yetiştiricileri, Ege Bölgesinde bulunan yem üreticilerine yöneltmektedir. Yetiştiricilikte girdi maliyetinin şu an itibarıyla yüksek olmasına rağmen il genelinde anaç, yumurta ve yavru alabalık yetiştiriciliği için uygun, karlı yatırım alanları mevcuttur.

1.5. Hakkâri İlinde Madencilik

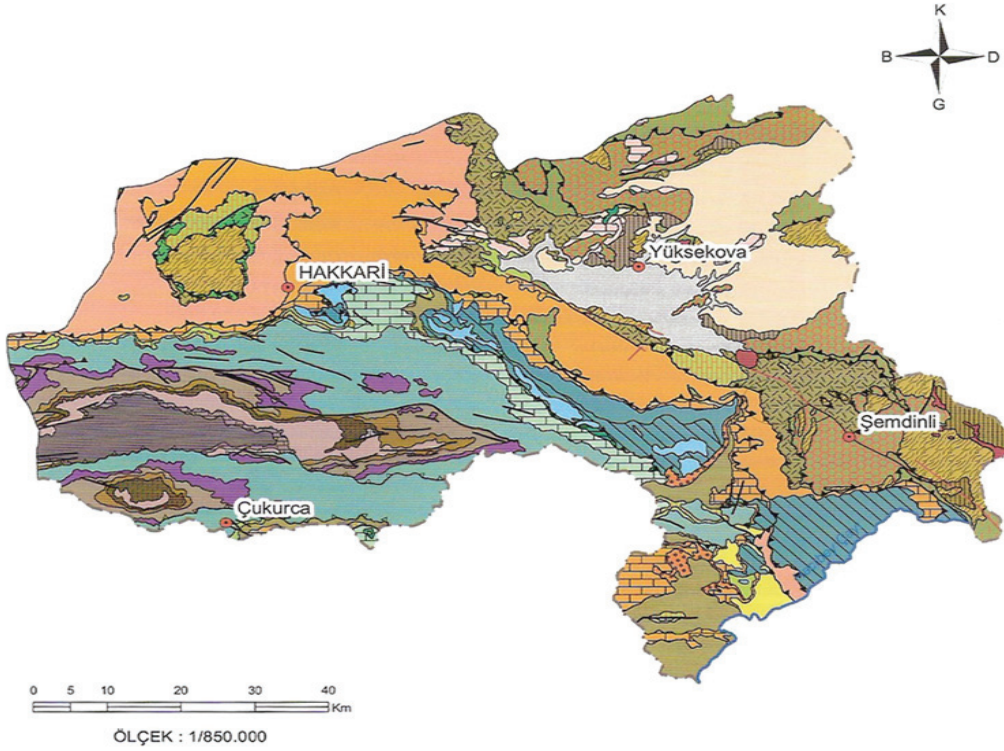
Maden Tetkik ve Arama Van Bölge Müdürlüğü'nün il ve yakın çevresinde yaptığı çalışmalar sonucunda titan, krom, kurşun-çinko ve kükürt cevherleşmelerine yönelik bulgular ortaya çıkarılmıştır.

Tablo 12: Hakkâri İli Madenleri

	Madenler	Bulunduğu Yerler
Metalik Madenler	Krom	İl genelinde
	Titanyum	Çukurca-Taşbaşı Yat.
	Kurşun-Çinko	Üzümlü Çukurca (simli kurşun)
Endüstriyel Madenler	Kükürt	Yumrukkaya Yat. Sunguşun-Zohamber Dereleri
	Fosfat	Çukurca
	Barit	Çukurca
	Mermer	Şemdinli
Enerji Hammaddeleri	Turba	Yüksekova Yat.
	Asfaltit Kömür	Şemdinli - Samanlı Köyü

Şekil 2: Hakkâri İli Jeoloji Haritası

HAKKÂRİ İLİ JEOLOJİ HARİTASI

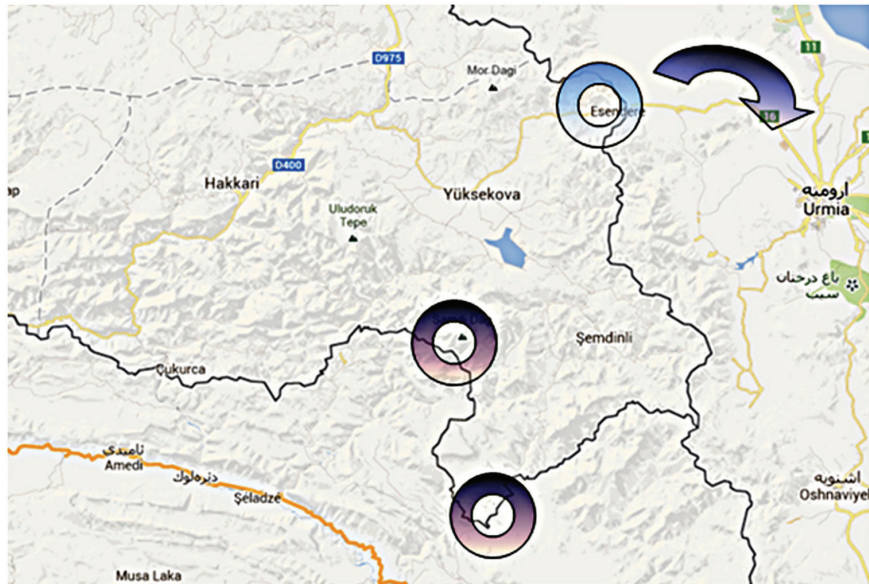
MTA, Van Bölge Müdürlüğü 2012

İlde sadece Sarıtaş ve Gölebakan jeotermal kaynakları tespit edilmiş olup, sırasıyla 53,7 ve 39,3 C° düşük sıcaklıkta ve 0,02 l/s ve 0,05 l/s debiye sahiptirler.

1.6. Hakkâri İlinde Dış Ticaret

Hakkâri İl'inde biri İran, ikisi Irak ile olmak üzere toplam üç sınır kapısı bulunmaktadır. Bunlar Yüksekova-Esendere (İran), Şemdinli-Derecik (Irak) ve Çukurca-Üzümlü (Irak) sınır kapılarıdır. Esendere Sınır Kapısı faal konumda olup, Irak ile olan sınır kapıları aktif konumda değildir. Derecik ve Üzümlü Sınır Kapılarının açılması için Bakanlar Kurulu Kararı alınmış olup yakın zamanda bu sınır kapılarının açılması beklenmektedir.

Şekil 3: Hakkâri İli Sınır Kapıları

Hakkâri ihracatında 2002-2011 yılları arasında yaşanan artış Türkiye ihracatında 2002-2011 yılları arasında yaşanan artışın çok üzerindedir. Hakkâri İhracatın İthalatı karşılama oranında da ülke ortalamasının çok üstünde yer almaktadır. İhracatçı firma sayısında ihracat değeri kadar olmasa da dalgalı bir yükseliş seyretmektedir.

İlden yapılan ihracatın da temel birleşeni imalat sanayidir ve yıllar itibarıyla dalgalı da olsa genel bir yükseliş halindedir. 2002-2011 yılları arasında ülke verilerinde hızlı bir yükseliş gösteren Tarım ve Ormanlık ihracatının il ihracatındaki payı çok yüksek olmadığından genel seyri değiştirmemiştir. Madencilik-Taş Ocakçılığı ihracatı aynen Türkiye ihracatı sınıflamasında olduğu gibi 3. sırada olup diğer sektörlere nispeten çok sert dalgalanmalar göstermektedir. Bu Madencilik-Taş Ocakçılığı ihracat hacminin yüksek olmaması dolayısıyla dönemsel pazar ve/veya talepteki değişikliğin etkisinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Tarım ve Ormanlık ile İmalat Sanayi alanındaki ihracatın çok büyük bir kısmı İran'a yapılmaktadır. Hakkâri'nin diğer komşusu olan Irak'a açılan faal kapısı olmamasından İran'a göre çok daha az ihracat yapılabilmektedir.

Orta Doğu ülkeleri küresel mali sisteme Avrupa ülkelerine nispeten daha az entegre olduğundan Avrupa ve ABD kaynaklı krizlerden daha az etkilenmektedirler. Kriz dönemlerinde Avrupa ülkelerinin alım gücü düştüğünden bu ülkelerin ithalatları ve dolayısıyla Türkiye'nin de ihracatı düşmektedir. Orta Doğu ülkeleriyle ticari ilişkilerini geliştiren Türkiye kriz dönemlerinde dahi bu ülkelere yapılan ihracattaki istikrar sayesinde krizden nispeten daha az etkilenerek çıkabilmektedir.

Özellikle 2007 küresel mali krizden sonra Avrupa ülkelerine yapılan ihracatın azalmasından dolayı, Afrika ve Orta Doğu ülkelerine daha çok yönelmesiyle İran ve Irak Türkiye için daha önemli ticari partnerlere dönüşmüştür. Bu sebeple doğuda yaklaşık 80 milyonluk nüfusa sahip İran'a ve güneyde 2003 savaşı sonrasında yeniden yapılanmaya başlayan Irak'a sınırı olan il, dış ticaret açısından daha stratejik bir pozisyona kavuşmuştur. Bunun yanında Bölge halkının hem İran hem de Irak'ın sınır bölgelerindeki kesimiyle akraba ilişkilerine sahip olması ve aralarında kültürel birliğin olması ticari ilişkilerin daha kolay gerçekleşmesini sağlamaktadır. Fakat Hakkâri bütün bu avantajlara rağmen gerek komşu ülkelerin tutumları gerekse güvenlik nedenleriyle dış ticarete henüz istenen düzeye ulaşamamıştır.

Tablo 13: Hakkâri İli Uzun Yıllar Dış Ticaret Verileri

Yıl	İhracat \$	İthalat \$	Toplam Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Açığı	İhracat / İthalat
2002	4.849.490	350.596	5.200.086	4.498.894	13,83
2003	7.924.026	2.372.276	10.296.302	5.551.750	3,34
2004	17.388.793	5.910.833	23.299.626	11.477.960	2,94
2005	42.751.771	1.329.012	44.080.783	41.422.759	32,17
2006	67.473.678	394.503	67.868.181	67.079.175	171,03
2007	178.962.418	5.631.284	184.593.702	173.331.134	31,78
2008	203.372.581	8.766.484	212.139.065	194.606.097	23,20
2009	399.111.023	8.587.063	407.698.086	390.523.960	46,48
2010	309.076.301	19.770.656	328.846.957	289.305.645	15,63
2011	339.112.490	32.976.046	372.088.536	306.136.444	10,28
2012	363.151.648	38.888.414	402.040.062	324.263.234	9,34

TÜİK, 2013

2. SINIR TİCARETİ NEDİR?

Sınır ticareti; "Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde bulunan sınır illerinde mukim gerçek kişilerin zaruri ihtiyaçlarını karşılamak üzere karşılıklı olarak yaptıkları ticari işlemler" şeklinde tanımlanmaktadır. (Öztürk,2006:109)

Bir ilin sınır ticareti yapması ve komşu il statüsünden yararlandırılıp sınır ticareti kapsamına alınabilmesi için Milli Savunma ve İçişleri Bakanlıkları ile Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Gümrük Müsteşarlığından oluşacak bir komisyonun teklifi üzerine Başbakanlığın kararı gerekmektedir. Yoksa

sınır ticareti yapan il ile komşu olan bir ilin tek başına sınır ticareti yapmaya karar verme hakkı ve yetkisi yoktur. Sınır ticareti ülkenin kara sınırı olan devletlerle yaptığı genellikle özel bir rejime tabi olan bir ticaret şeklidir. Komşu ülkeler arasında varılan karşılıklı anlaşmalarla düzenlenir.

Sınır ticaretinin temelinde;

- ✓ Doğal kaynakların dağılışının yeryüzünde ülkelere göre eşit olmaması,
- ✓ Devletlerin ekonomik gelişmişlik ve teknolojik düzeylerinin farklı olması,
- ✓ Belirli malların o ülkede hiç üretilmemesi ya da az üretilmesi nedeniyle yerli üretimin ihtiyacı karşılayamaması,
- ✓ Yakın komşuluk ilişkileri,
- ✓ Yasal işlemleri basitleştirip bürokratik işlemlerin azaltılması yoluyla dış ticaret hacminin genişletilmek istenmesi
- ✓ Ulaşım giderlerinin daha az olması gibi faktörler bulunmaktadır.

Sınır ticareti sayesinde ulusal ölçekte dış ticaret gelirlerinin artması, kaçakçılığın azaltılması, sınır ticareti ile uğraşanlar sayesinde istihdamın artırılması mümkün olmaktadır. Aynı zamanda komşu devletler arasında da kültürel etkileşim de güçlenmektedir. Yerelde incelendiğinde de sınır ticareti kapsamındaki illerin ekonomik açıdan kalkınması, bölgesel kalkınmanın sağlanarak bölgeler arası gelişmişlik düzeyinin azaltılması, üretimi coğrafi özellikler ya da farklı nedenlerle mümkün olmayan ürünlerin normal ithalata kıyasla daha ucuz bir biçimde sınır ülkelerinden kısa sürede kolaylıkla getirilebilmesi sağlanmaktadır.

2.1. Sınır Ticaretinin Amacı

Sınır ticareti ilke olarak, sınır bölgelerinin iki yanında kalan halkın bölgesel ihtiyaçlarının karşılanmasını içerir. Bu tür ticarettten beklenen amaç; sınır bölgelerinde yaşayan halkın ihtiyaç duyduğu maddelerin daha kolay temin edilmesi, sınır bölgelerinde karşılıklı güven ortamının artmasına katkıda bulunulması, bölge ekonomisine canlılık getirilmesi, mal kaçakçılığının her türlüşünün asgariye indirilmesi, formel işlemleri basitleştirerek, bürokratik işlemlerin azaltılması yoluyla dış ticaret hacminin genişletilmesi, bölge insanının refah düzeyinin yükseltilmesi, istihdamın artırılması, sınır ticareti yoluyla dış ticaretle uğraşan müteşebbis ruhunun oluşumuna katkıda bulunulması vb.dir. (Sönmez,1995,21,Öztürk,2006:109)

2.2. Sınır Ticaretinin Yasal Dayanakları

Ülkemizde Sınır Ticaret'inin yasal dayanakları incelendiğinde,

a) 16.05.2009 tarih ve 27230 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Sınır Ticaretinin Düzenlenmesine İlişkin 2008/14451 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

b) 16.06.2010 tarih ve 27260 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Sınır Ticaretinin Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (İhracat:2009/7)

c) 16.06.2009 tarihinde yürürlüğe giren T.C. Kilis Valiliği Sınır Ticareti Uygulama Yönetmeliğinin mevcut olduğu görülmektedir.

Her yıl Ocak ayının ilk beş iş günü sonuna kadar Dış Ticaret Müsteşarlığınca yetkili Sınır İli Valiliklerine bildirilen İthalat Kotaları ve/veya İthalat Değer Limitleri Sınır Ticareti uygulamasına esas teşkil etmektedir.

2008/14451 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına göre Sınır Ticaretini iki aşamada değerlendirmek gerekmektedir:

Sınır Ticareti Yapmaya Yetkili İller ve Sınır Ticaret Merkezi Kurulan İller (STM) 1996 tarihinde çıkarılan bir Bakanlar Kurulu Kararları ile toplam 13 ilden (Ağrı, Ardahan, Artvin, Gaziantep, Hakkâri,

Hatay, Edirne, Iğdır, Kilis, Mardin, Şanlıurfa, Şırnak, Van) BDT/Gürcistan, Bulgaristan, İran, Suriye Nahçıvan ve Irak'la sınır ticareti yapılması kararlaştırılmıştır. (Resmi Gazete,1996:96/7782 Sayılı)

Temmuz 1998'de alınan ve Resmi Gazete' de yayınlanmayan bir kararla sınır ticaretine önemli engeller getirilmiştir. Bakanlar Kurulu'nun aldığı önlemler arasında sınır ticaretinin sadece komşu iller arasında yapılması, ticarete konu olan malların bu illerin sınırlarını aşmaması, sınır ticareti kapsamındaki malların vergilerinin % 80'e çıkarılması, malların ithalatında menşe şahadetnamesi aranarak üçüncü ülke mallarının bu yolla yurda girişinin engellenmesi konuları yer almıştır (Dünya Online,22 Temmuz 1998, Öztürk,2006:113).

28 Nisan 2000 tarihli düzenleme başlatıldığı günden bu yana, kapsamı konusunda tartışmalar bitmeyen ve vergi kayıplarına neden olan sınır ticaretine 28 Nisan 2000'de çıkarılan bir kararname ile yeni kısıtlamalar getirilmiştir. Yaklaşık 8 aylık bir uğraşından sonra çıkarılan yeni düzenleme ile «mücavir il» kavramı kaldırılırken, artık sadece, Artvin'den Hatay'a kadar olan sınır illerinde sınır ticareti yapılabilmesi karara bağlanmıştır. Sınır ticaretine imkân tanınan il sayısı 7'ye düşürülürken Edirne ili de sınır ticareti yasaklanan iller arasına girmiştir.

(Dünya Gazetesi, 8 Mayıs 2000,Öztürk,2006:113). 28 Nisan 2000 tarihli Karar'ın bölgede kötüleşen ekonomik koşulları daha da kötüleştireceği ifade edilmektedir. (Turkish Daily News, 01.06.2000).

Yeni kararlar sınır ticaretinin kısıtlanmasının jeo-politik açıdan Türkiye'nin Kuzey Irak üzerindeki etkinliğini azaltacağı da bildirilmektedir. Hem Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesut Barzani hem de Irak devlet başkanı Celal Talabani'nin Irak'ın Türkiye ile olan petrol ticaretine bağımlı olduğu düşünülürse, sınır ticaretindeki herhangi bir kısıtlama bunların gelirlerini olumsuz olarak etkileyecek ve başka arayışlara itecektir. Yine Turkish Daily News'in bildirdiğine göre, sadece Silopi'den günlük geçiş yapan kamyonların sayısı karardan önce 1.000-1.500 civarında iken, karardan sonra 100'e kadar düşmüştür. Irak'ta yayınlanan El Tavra gazetesi de, yeni karardan bu yana sınır ticaretinin % 50 oranında azaldığını ve özellikle petrol ticaretinin ağır bir darbe aldığını ifade etmiştir (Turkish Daily News, 01.06.2000).

Sınır ticaretinin kapsamı geniş tutulmalı ve yasal düzenlemeler buna göre yapılmalıdır. Kilis-Öncüpınar, Gaziantep-Karkamış, Mardin-Nusaybin, Şanlıurfa-Çobanbey, Şırnak-Habur illerinde yapılan sınır ticaretinden tüm bu bölge halkı yararlanmalıdır. Sınır ticareti özel ticaret şekli olduğundan dış ticaret rejimi ve uluslararası ticaret kuralları dışında tutulmalıdır. Aksi halde sınır ticaretini uygulama olanağı kalmayacaktır.

2.3. Sınır Ticareti Yapılan İller

Sınır ticareti yapılan iller ve bunların hangi sınır kapısından hangi ülkelerle sınır ticareti yapacaklarını şöyle sıralayabiliriz:

- ✓ Ağrı-Gürbulak-İran
- ✓ Van-Kapıköy-İran
- ✓ Hakkâri-Esendere-İran
- ✓ Artvin- Sarp- Gürcistan ve Diğer B.D.T. Ülkeleri
- ✓ Iğdır- Dilucu- Nahçıvan
- ✓ Ardahan- Türkgözü- Gürcistan ve Diğer B.D.T. Ülkeleri
- ✓ Gaziantep- Karkamış- Suriye
- ✓ Kilis- Öncüpınar- Suriye
- ✓ Hatay- Cilvegözü- Suriye
- ✓ Mardin- Nusaybin Şenyurt- Suriye
- ✓ Şırnak- Habur- Irak
- ✓ Şanlıurfa- Akçakale- Suriye
- ✓ Edirne- Kapıkule- Bulgaristan

Şekil 4: Sınır Ticareti Yapılan İller ve Devletler

Yukarıda sunulan harita üzerinde Sınır Ticareti yapılan iller ve devletleri, görsel açıdan toplu incelemek mümkündür.

2.4. Sınır Ticaretinin Avantajları

Sınır ticareti yoluyla yapılacak ithalatta tek ve maktu vergi uygulanır. Tek ve maktu vergi; Gümrük vergisi oranı sıfır, Katma Değer Vergisi ile Özel Tüketim Vergisi oranları tam olarak dikkate alınarak hesaplanır. Sınır ticareti kapsamında ithal ve ihraç edilen ürünler "Dış Ticarete Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon Rejimi Kararı" na istinaden yapılan ihracat ve ithalat denetimlerinden muaftır. Ancak sınır ticareti kapsamında ithal edilen ürünlerin güvenli olmasından ithalatçı sorumludur. Sınır ticaretinin kaideleri basitleştirilmiş, formalitelerden ve bürokratik işlemlerden arındırılmıştır. Sınır ticareti komşu ülke illerinden yapıldığı için ulaşım ve anlaşım kolaylığı mevcuttur. Normal ithalat-ihracat işlemleri belirli bir tecrübe, birikim ve yeterli sermaye ile yapılmasına rağmen, sınır ticareti herkes tarafından küçük bir sermaye ile yapılabilmektedir.

2.5. SINIR TİCARETİNDE KURUMLAR VE SÜREÇLER

2.5.1. Sınır Ticareti Belgesi

Sınır Ticareti belgesi talebi Vali veya ilgili Vali Yardımcısı başkanlığında İl Jandarma Komutanlığı veya İl Emniyet Müdürlüğü temsilcisi, Defterdar, Gümrük Müdürü, Sanayi ve Ticaret İl Müdürü, Tarım İl Müdürü, İl Ticaret ve Sanayi Odası ile Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği temsilcilerinden oluşan İl Değerlendirme Komisyonu sekreteriyasına yapılır. İl Değerlendirme Kurulunca uygun görülen taleplere ilgili Valilik tarafından bir yıl geçerli Sınır Ticareti Belgesi verilir. Karar kapsamındaki illerde en az iki yıldır yerleşik olarak faaliyette bulunan basit veya gerçek usulde vergiye tabi gerçek kişiler ile karar kapsamındaki illerde en az iki yıldır yerleşik olarak faaliyette bulunan Türk Ticaret Kanununa göre kurulmuş tüzel kişi tacir ve esnaflardan Sınır Ticareti Belgesi almış olanlar Sınır Ticareti yapabilirler. Karar kapsamındaki illerde en az iki yıldır yerleşik olarak faaliyette bulunan gerçek ve tüzel kişilere Sınır Ticareti Belgesi verilmesi ve bunlara sınır ticareti yapma hakkı tanınması sınır ticareti yapacaklardan doğacak bazı spekülasyonları önlemek açısından önemlidir. Başka bir deyişle bölge dışından gelebilecek gerçek kişi ve şirketlerin, sınır ticareti vurgunculuğunu önlemek amacı taşıdığından olumlu bir karardır. Bu kararla, bölgede gerçekten faaliyet gösteren gerçek ve tüzel kişilerin sınır ticaretinde etkin olması, sınır ticaretinin onların vasıtasıyla yapılması, yerel hedeflere ulaşılması amaçlanmıştır. Sınır ticaretinin il, bölge ve dolayısıyla ülke ekonomisine ancak böyle bir uygulama halinde katkısının olacağı da bir gerçektir.

2.5.2. İthalat Uygunluk Belgesi

Sınır Ticareti Belgesi sahibi gerçek ve tüzel kişi firmalar tarafından Sınır Ticareti kapsamında İl İthalat Kotası Listesinde yazılı bulunan ürünlerden ithal edilmek istenen ürün için İthalat Uygunluk Belgesi talepleri ilgili ürünün cinsi, birim ve toplam değeri ile miktarı ve menşei belirtilerek İl Değerlendirme Komisyonu sekreteryasına yapılır. İl Değerlendirme Komisyonunca uygun görülenlere İthalat Uygunluk Belgesi düzenlenir. İthalat Uygunluk Belgelerinin birinci nüshası sekreteryada muhafaza edilmek üzere, ikinci nüshası ilgili gümrük idaresine gönderilmek üzere, üçüncü nüshası ise ilgili gümrük kapısında yapılacak işlemlerde ibraz edilmek üzere ilgili esnaf ve tacire verilmek amacıyla üç nüsha düzenlenir. İthalat uygunluk belgelerinin geçerlilik süresi düzenlendiği tarihten itibaren 45 gündür. Tarım ürünleri ithalatında hasat dönemi dikkate alınarak bu belge daha kısa süreler için de düzenlenebilir.

2.5.3. Sınır Ticareti Kapsamında İthalat İçin Gerekli Şartlar

Sınır ticareti yapabilmek için;

- ✓ Karar kapsamındaki illerde en az iki yıldır yerleşik olarak faaliyette bulunan esnaf ve tacirlerden olmak,
- ✓ İlgili Valiliklerden Sınır Ticareti Belgesi almış olmak,
- ✓ Hizmet sektöründe faaliyet gösteren esnaf ve tacirlerden olmamak, İthalat Uygunluk Belgesi almış olmak,
- ✓ İthal edilmek istenen ürünün esnaf veya tacirin ticari faaliyet kapsamında bulunması,
- ✓ İthal edilmek istenen ürünün ilgili İlin İthalat Kotası içerisinde bulunması,
- ✓ Bir esnaf ve tacirin bir ayda ithal ettiği ürün miktarının 50.000 \$'ı geçmemesi,
- ✓ İthal edilmek istenen ürünün sınır ticareti kapsamındaki komşu ülke menşeli olması, üçüncü ülke menşeli olmaması,
- ✓ Valilik ve belediyelerce vakıf, dernek, il özel idaresi adına kurulan firmalardan olmamak şartlarını taşıyor olmak gerekmektedir.

2.5.4. Sınır Ticaretine Konu Edilemeyen Ürünler

Sınır ticareti kapsamında ithali ve ihracı yasaklanmış, sınır ticareti kapsamına girmeyen ürünler aşağıda verilmiştir.

- ✓ İthal ve ihracı ilgili mevzuatla yasaklanmış olan ürünler,
- ✓ İthal belli kurum ve kuruluşlara bırakılmış maddeler,
- ✓ İthal kota, korunma, damping ve sübvansiyona karşı vergi önlemlerine tabi ürünler,
- ✓ Silah, mühimmat, patlayıcı maddeler, 5201 sayılı kanun kapsamında denetime tabi ürünler,
- ✓ Petrol ve petrol ürünleri,
- ✓ Çay, şeker, fındık, antepfıstığı,
- ✓ Canlı hayvan, et ve et ürünleri,
- ✓ Süt ve süt ürünleri,
- ✓ (Dış Ticaret Müsteşarlığı) Ekonomi Bakanlığınca ithalatının durdurulması istenilen ürünler,
- ✓ Hasat dönemlerinde (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı) Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca belirlenen bazı tarım ürünleri,
- ✓ Transit ticaret kapsamında yapılan ticaret,
- ✓ İthal ve ihracı izne tabi ürünler, sınır ticaretine konu edilemez.

2.6. Sınır Ticaret Merkezi (STM)

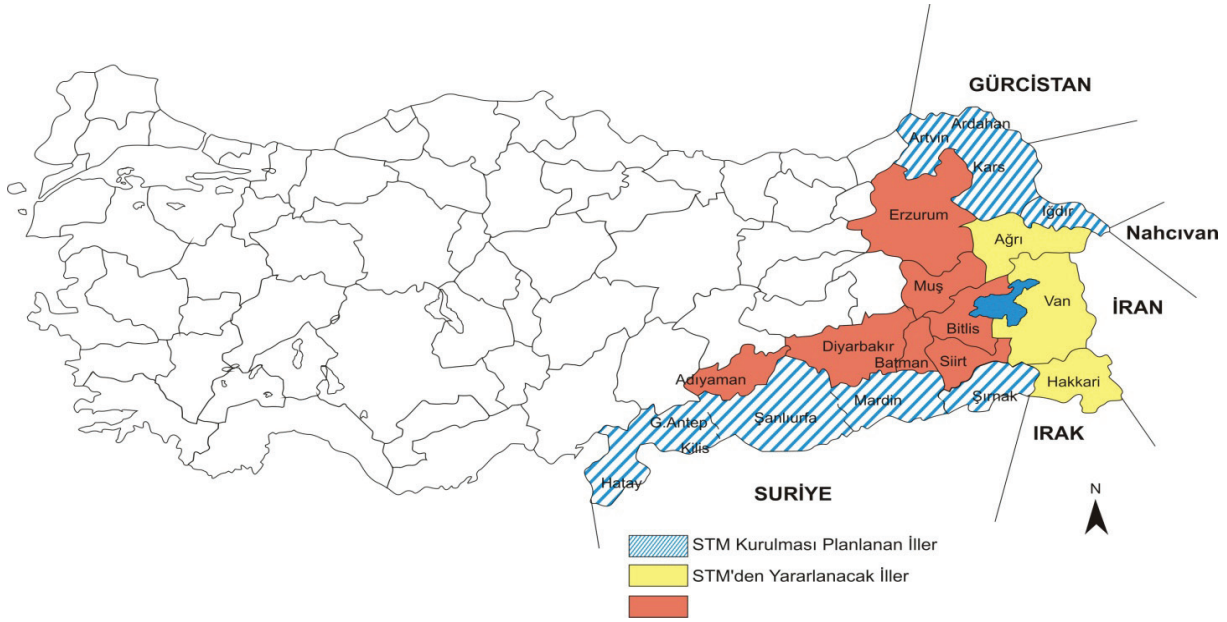
Sınır Ticaret Merkezi (STM), Sınır Ticareti kapsamında kurulan mağazaların bulunduğu ve iki sınır il arasında ticaretin yapıldığı yerdir. Sınır Ticareti, STM'ler vasıtasıyla yapılabildiği gibi STM bulunmayan yerlerde de yapılabilir. 2009 yılında çıkan Bakanlar Kurulu Kararı ile önceki uygulamanın aksine, Sınır Ticareti yapabilmek için STM'lerde mağaza kiralama şartı kaldırılmıştır. Bu kapsamda STM'lerde mağaza kiralamadan da sınır ticareti yapmak artık mümkündür. Sınır Ticareti yapabilecek 12 ile karşılık 4 tane STM kurulmuştur: Ağrı, Van, Hakkâri ve Iğdır. Bakanlar Kurulu Kararına göre 4 ilde 4 gümrük hattı üzerinde 2 komşu ülke ile sınır ticareti yapılmak üzere 4 adet Sınır Ticaret Merkezi kurulmuştur.

Tablo 14: Sınır Ticaret Bulunan İller

Ülke	İli	Sınır Ticaret Merkezi
İran	Ağrı	Sarısu
İran	Hakkâri	Esendere
İran	Van	Kapıköy
Nahcivan	Iğdır	Dilucu

Ülkemizde Sınır Ticaret Merkezi kurulan, kurulması ve merkezlerden yararlanılması planlanan iller.

Şekil 5: Türkiye STM Haritası

3. HAKKÂRİ VE DIŞ TİCARET

TÜİK 2011 yılı verilerine göre ilin ithalat ve ihracat verileri aşağıda ki gibidir.

Tablo 15: Hakkâri İli 2011 yılı Dış Ticaret Verileri

	İTHALAT 2011			İCRACAT 2011		
	Bin dolar	%	Sıra	Bin dolar	%	Sıra
TRB24 Hakkâri	32,976	0,01	57	339,081	0,25	28

TÜİK,2011

Tablo 16: Hakkâri İli 2011 yılı Üretim Değerleri

	Bitkisel Üretim Değeri			Canlı Hayvanlar Değeri			Hayvansal Ürünler Değeri		
	000 TL	%	Sıra	000 TL	%	Sıra	000 TL	%	Sıra
TRB24 Hakkâri	132,125	0,15	75	281,610	0,47	68	86,733	0,20	66

TÜİK,2011

Tablo 17: Hakkâri Ekonomik Faaliyetler Bazında İhracat Verileri

TRB24 Hakkâri	Toplam	Tarım ve Ormanlık	Madencilik ve Taş ocaklığı	İmalat	Elektrik, Gaz ve Su	Toptan ve Perakende Ticaret	Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri
2005	42,752	-	4	42,744	-	-	4	-
2006	67,474	-	1562	65,873	-	31	8	-
2007	178,962	13	5024	173,87	-	53	-	5
2008	203,373	10	2017	201,33	-	15	2	-
2009	399,111	3906	5927	3829	249	-	27	1
2010	309,076	9906	5059	249,11	-	1	-	-
2011	339,112	15,065	696	323,35	-	-	-	-

TÜİK,2011

Tablo 18: Hakkâri Ekonomik Faaliyetler Bazında İthalat Verileri

TRB24 Hakkâri	Toplam	Tarım ve Ormanlık	Madencilik ve Taş ocaklığı	İmalat	Elektrik, Gaz ve Su	Toptan ve Perakende Ticaret	Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri
2005	1329	-	-	1322	-	7	-	-
2006	395	36	-	352	-	7	-	-
2007	5631	-	-	5631	-	-	-	-
2008	8766	332	3	8431	-	-	-	-
2009	8587	232	-	8355	-	-	-	-
2010	19,771	530	-	19,241	-	-	-	-
2011	32,976	2181	-	30,795	-	-	-	-

TÜİK,2011

Ekonomi Bakanlığı illere göre ihracat verilerinden Hakkâri iline ilişkin veriler aşağıda ki gibidir;

Tablo 19: Hakkâri Üç Aylık Dış Ticaret Verileri

OCAK-MART							
İhracatçı Firma Sayısı		İhracat Değeri		İthalatçı Firma Sayısı		İthalat Değeri	
2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013
61	27	69.257	47.944	6	15	7.087	8.723

Ekonomik Bakanlığı, 2012

3.1. TÜRKİYE-IRAK EKONOMİK İLİŞKİLERİ

3.1.1. Irak Coğrafi Konumu

Bir Ortadoğu (Ön Asya) ülkesi olan Irak, kuzeyden Türkiye, doğudan İran, güneydoğudan Basra Körfezi ve Kuveyt, güneyden Suudi Arabistan, batıdan da Ürdün ve Suriye ile çevrilidir. Türkiye ile 352 km, İran ile 1458 km, Ürdün ile 181 km, Kuveyt ile 240 km, Suudi Arabistan ile 814 km ve Suriye ile 605 km sınıra sahiptir.

Türkiye ve İran sınırına yakın bölgelerde dağlık arazilerin ve İran sınırında bataklıkların görüldüğü çoğunlukla da düzlük arazilerden oluşan Irak topraklarının % 13'ü tarım alanı, % 10'u otlak, % 4'ü orman ve çalılıktır.

En yüksek yerleri Handran (2625 m.) ve Sincar Dağı (1500 m.)'dir. En önemli akarsuları kaynağı Türkiye'de olan Fırat ve Dicle nehirleridir.

Bölgelere göre değişiklik arz eden bir iklimi vardır. İç kesimlerde bulunan başkent Bağdat'ta yıllık sıcaklık ortalaması 23 °C, yıllık yağış ortalaması ise 140 mm'dir. Basra şehrinde bu ortalama, 24°C / 171 mm.'dir. Bağdat'ta en sıcak aylar Temmuz ve Ağustos'tur. Bu aylarda en düşük ve en fazla sıcaklıklar ort. 24-43°C'dir. Bağdat'ta en soğuk ay 4-16°C ile Ocak'tır. Yağışın en az olduğu aylar 1 mm ortalama ile Haziran-Eylül iken en iyi yağış ortalamasına sahip ay 28 mm ile Mart'tır.

3.1.2. Türkiye - Irak Ticaret İlişkisi

Irak, 1990 yılındaki Birinci Körfez Savaşı öncesinde yıllık 5,5 milyar ABD Dolarına varan ikili iş hacmi ile ülkemizin en yoğun ekonomik ve ticari ilişkiler içinde bulunduğu ülkeler arasında yer almıştır. Ancak, 1990 yılında Kuveyt'i işgali nedeniyle BM Güvenlik Konseyi tarafından Irak'a karşı alınan ekonomik ambargo kararı, ülkemiz ile Irak arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin durmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, Irak, 1996 yılı sonunda uygulamaya konulan "Petrol Karşılığı Gıda Programı" çerçevesinde, BM Güvenlik Konseyi denetiminde önce sınırlı miktarlarda, 2000 yılından itibaren ise herhangi bir üst sınır olmadan ülkemize ve ülkemiz üzerinden diğer ülkelere yeniden petrol ihraç etmeye başlamıştır.

Irak'a 2003 yılında yapılan askeri müdahaleden sonra, ülkemiz ile Irak arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler yeniden artış dönemine girmiştir. Bunda, Irak'a uygulanan ekonomik ambargonun tamamen kaldırılması ile Irak'ın ekonomi dahil yeniden yapılanmaya başlaması etkili olmuştur. Bir yandan ülkemizin Irak'a ihracatı artarken, diğer yandan Türk müteahhitleri tekrar Irak pazarına girmişlerdir. Ancak, bu dönemde Irak'ta yaşanan yaygın şiddet ve terör olayları, ülkemiz ile Irak arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin daha fazla gelişmesini engelleyen bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, yakın zamana kadar Türk müteahhitlerinin Irak'taki faaliyetleri büyük ölçüde nispeten daha güvenli olan Irak'ın kuzeyi ile sınırlı kalmış, Irak'ın geri kalan kısmı ile ticaret de bu bölge üzerinden gerçekleştirilmiştir. 2007 yılı sonundan itibaren ise Irak'taki güvenlik durumunun giderek iyileşmesi üzerine, Türk müteahhitleri Irak'ın diğer bölgelerinde de iş almaya başlamışlardır.

Türk müteahhitleri 2003-2009 yılları arasında Irak'ta toplam 7,5 milyar ABD doları değerinde 495 proje gerçekleştirmişlerdir. Yıllık bazda üstlenilen iş miktarı 2003'te 242 milyon ABD dolarından 2009'da 1,3 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Firmalarımız, yeniden yapılanma sürecindeki Irak'ta çeşitli konut projelerinden askeri tesislere, yol, köprü, baraj gibi altyapı projelerinden okul, hastane gibi sosyal tesislere pek çok alanda faaliyet göstermektedirler.

2010 yılında ikili ticaret hacmi 7 milyar ABD doları seviyesini aşmıştır.

Tablo 20: Türkiye-İrak İkili Ticaret İstatistikleri (\$):

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2003	829	112	941	716
2004	1.820	467	2.288	1.353
2005	2.750	458	3.208	2.291
2006	2.589	375	2.965	2.213
2007	2.811	645	3.456	2.167
2008	3.912	1.320	5.233	2.591
2009	5.126	952	6.078	4.174
2010	6.042	1.354	7.396	4.688

MFA(Dış İşleri Bakanlığı), 2010

İhraç edilen mallardan birçoğu Irak'ta müteahhitlik projesi üstlenen firmalarımızın malzeme, makine ve inşaat ürünleri, temel gıda ve temizlik maddeleri ile elektrik ve elektronik ürünlerdir. Buna karşılık, Irak'tan ithalatımızın tamamına yakını ham petrol ve fuel oilden oluşmaktadır.

İrak'ın zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olması nedeniyle, ülkemiz ile Irak arasında özellikle enerji alanında büyük bir işbirliği potansiyeli mevcuttur.

Tablo 21: Irak Ekonomisi Temel Göstergeler (Milyon \$)

Yıl	GSYİH (Nominal)	Reel Büyüme (%)	Nüfus (Milyon)	Kişi Başına GSYİH (\$)	Enflasyon	İhracat FOB	İthalat FOB
2005	34,007	3,3	28,2	3,171	37,0	23,697	20,002
2006	42,186	6,2	28,9	3,400	53,2	30,529	18,708
2007	62,338	1,5	29,5	3,477	30,7	39,587	16,623
2008	84,719	7,8	30,1	3,750	2,8	58,806	37,219
2009	74,729	4,5	30,8	3,882	-2,8	40,857	35,768
2010*	91,617	5,5	31,4	4,055	4,2	48,797	42,564

EIU Country Report Sept. 10, CIA FactBook

Tablo 22: Irak Dış Ticaretinde Başlıca Ürün ve Ülkeler (2009)

İhracatında Başlıca Mallar	Mineral Yakıtlar, Petrol ve Damıtılmış Ürünler(%97), Değerli Taş ve Metaller(%1)
İthalatında Başlıca Mallar	Makine ve Kazanlar(%15), Elektrikli Ekipmanlar(%14), Taşıtlar(%12), Demir-Çelik Ürünleri(%5)
İhracatında Başlıca Ülkeler	ABD %25, Hindistan %15, G.Kore %10, İtalya %9, Çin %9, Tayvan %5, Hollanda %4, Türkiye %2
İthalatında Başlıca Ülkeler	Türkiye %24, BAE %19, Çin %8, ABD %8, Ürdün %5, Almanya %4, G.Kore %3, İtalya %3, Fransa %3, Hindistan %2

Trademap

Tablo 23: Türkiye - Irak Dış Ticaret Verileri

YILLAR	İHRACAT	DEĞİŞİM	İTHALAT	DEĞİŞİM	HACİM	DENGE
2003	829	-	112	-	941	716
2004	1.820	119,5	467	316,9	2.288	1.353
2005	2.750	51,1	458	-1,9	3.208	2.291
2006	2.589	-5,8	375	-18,1	2.965	2.213
2007	2.845	9,8	645	72,0	3.490	2.200
2008	3.917	37,6	1.321	104,7	5.238	2.596
2009	5.124	30,8	952	-27,9	6.078	4.174
2010	6.043	17,94	1.355	42,6	7.398	4.688

MFA,2010

Tablo 24: Türkiye'nin İhracatında Başlıca Ürün Grupları (2009-2010/Dolar)

SITC	ÜRÜN ADI	2009	2010	DEĞİŞİM (%)
67	DEMİR VE ÇELİK	634.602.035	712.120.586	12,22
77	ELEKTRİKLİ MAKİNA VE CİHAZLAR	454.873.372	508.493.065	11,79
04	HUBUBAT VE MAMULLERİ	425.687.195	502.118.494	17,95
66	METAL DIŞI MİNERAL MAMULLER	382.334.250	424.999.404	11,16
69	METALLERDEN NİHAİ ÜRÜNLER	377.461.767	370.105.921	-1,95
05	SEBZELER, MEYVALAR VE MAMULLERİ	303.319.506	337.225.155	11,18
89	ÇEŞİTLİ MAMUL EŞYA	162.449.592	248.508.064	52,98
82	MOBİLYALAR	136.931.556	206.803.234	51,03
74	DEĞİŞİK SANAYİ KOLLARINDA KULLANILAN MAKİNA VE CİHAZLAR	146.814.476	183.170.110	24,76
64	KÂĞIT-KARTON VE KÂĞIT, KARTON ESASLI MAMULLER	101.269.492	173.865.562	71,69
	LİSTE TOPLAMI	1.997.762.846	2.375.380.385	18,92
	GENEL TOPLAM	5.123.510.293	6.042.789.976	17,94

MFA, 2010

Tablo 25: Türkiye'nin İthalatında Başlıca Ürün Grupları (2009-2010/Dolar)

SITC	ÜRÜN ADI	2009	2010	Değişim
33	Taşkömürü Katranı ve Ham Petrolden Ürünler	928.858.722	1.306.847.462	40,69
97	Altın, Altın Kaplama Gümüş ve Adi Metal, Altın Kaplama Döküntü Ve Artığı	5.084.403	35.345.194	595,17
59	Kimya Sanayiinin Diğer Ürünleri	3.705.008	3.999.079	7,94
21	Deri, Kösele, Ham Post	3.218.351	1.528.447	-52,51
57	Plastikler ve Mamulleri	18.633	983.815	5179,96
77	Elektrikli Makina ve Cihazlar	1.445.839	699.986	-51,59
67	Demir ve Çelik	280.507	549.808	96,01
53	Debagat ve Boyacılıkta Kullanılan Hülasalar, Boyayıcı Maddeler	336.967	461.483	36,95
72	Belirli Sanayi Kollarında Kullanılan Makina ve Cihazlar	1.572.672	411.828	-73,81
61	Hazır Deriler, Postlar ve Mamulleri	-	410.564	-
	Liste Toplamı	7.740.602	3.272.366	-57,73
	GENEL TOPLAM	952.261.704	1.354.510.032	42,6

DTM, 2011

3.1.3. Yürürlükteki Başlıca Anlaşma ve Protokoller

Anlaşma Adı	İmza/Onay Tarihi
Kapsamlı Ekonomik İşbirliği Anlaşması (Onay süreci devam etmektedir.)	23.03.2009
Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi	11.07.2008
XVI. Dönem KEK Toplantısı Protokolü	16.11.2006
Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması	18.10.1980
Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması	07.02.1976
Ticaret Anlaşması	03.08.1965

3.1.4. Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi

Sayın Başbakanımızın 10 Temmuz 2008 tarihinde Irak'ı ziyaretleri sırasında, Sayın Başbakanımız ile Irak Başbakanı Nuri Kemal El Maliki tarafından "Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti Hükümetleri Arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Kurulmasına İlişkin Ortak Siyasi Bildirge" imzalanmıştır. Anılan Bildirge, iki ülke arasındaki başta siyasi, ekonomik, enerji, su kaynakları, kültür, güvenlik ve askeri alanlar olmak üzere tüm alanlardaki ilişkilerin geliştirilerek iki ülke arasında uzun vadeli bir stratejik ortaklık kurulmasını hedeflemektedir. Konsey'e iki ülke Başbakanları baş-

kanlık etmekte olup, iki ülkenin Dışışleri, Enerji, Ticaret, Tarım, Ulaştırma, Yatırımlar, Güvenlik ve Su konularından sorumlu Bakanları Konsey'in üyelerini oluşturmaktadır. Konseyin çalışmalarının eşgüdümünden ve her toplantının gündemine nihai şeklin verilmesinden iki ülke Dışışleri Bakanları sorumludur. Ortak Siyasi Bildirgede Konseyin Başbakanlar başkanlığında yılda en az bir kez, bakanlar düzeyinde ise yılda üç kez toplanması öngörülmüştür. Ayrıca, üst düzey yetkililer arasında üç ayda bir toplantılar yapılması ve Konseyi oluşturan bakanlıklar arasında işbirliğine ilişkin eylem planları oluşturulması öngörülmüştür.

"Türkiye-Irak Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi"nin Başbakanlar düzeyindeki ilk toplantısı ise 15 Ekim 2009 tarihinde Bağdat'ta gerçekleşmiştir. Bu vesileyle iki ülke arasında, ulaştırma, sağlık, dış ticaret, bayındırlık ve iskân ile tarım ve hayvancılık konularında çeşitli işbirliği mekanizmaları öngören toplam 36 mutabakat zaptı ve çalışma protokolü imzalanmıştır.

3.1.5. Yasal zemin

23 Mart 2009 tarihinde Bağdat'ta Türkiye ile Irak arasındaki ekonomik ilişkilerin çerçevesini belirleyecek ve Irak'la imzalanması planlanan Serbest Ticaret Anlaşması'nın altyapısını oluşturacak "Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması" imzalanmıştır. Anlaşma ekonomik ve ticari ilişkilerin yanı sıra, madencilik, yatırım, turizm, ulaştırma, gümrük, KOBİ'ler, enerji, müteahhitlik, su, sanayi ve bilim-teknoloji alanlarında işbirliği konularını kapsamaktadır. Anlaşmanın onay işlemleri her iki ülke açısından devam etmektedir. Irak'la Serbest Ticaret Anlaşması'nın yanı sıra Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması ve Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması imzalanması öngörülmektedir.

3.2. IRAK EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ

3.2.1. Ekonomik Yapı

Irak ekonomisi, kamu ekonomisi ağırlıklıdır. Yatırım projelerinin çoğunluğu kamu bütçesinden karşılanmaktadır. Dünya Bankası ve IMF ile bazı gelişmiş ülkeler de (Japonya, Çin, G. Kore, Almanya) proje bazında Irak Hükümetine kredi açabilmektedir.

Dış krediler konusunda, kamu bankası olan Trade Bank of Iraq önemli rol oynamaktadır. Yatırımcı kamu kurumları ihale bedeli ödemeleri, teminat mektubu gibi finansal işlemlerini genelde TBI üzerinden yürütmektedir. Irak'ın dışarıya açılan kapısı olan TBI bankasının, Türkiye'de şube açması gündemdedir.

Özel sektör, finansal ve iş tecrübesi açısından yetersizdir. Bu bağlamda yabancı firmalara gereksinim vardır. Nitekim Irak Konut Bakanı basına yaptığı bir açıklamada, okul, hastane, yol/köprü, konut ve altyapı projelerini gerçekleştirebilmeleri için yabancı firmalara ihtiyaç duyduklarını dile getirmiştir. Dolayısıyla yabancı yatırımcıya yönelik kasıtlı bir engel/kısıtlayıcı bir uygulama veya politika söz konusu değildir.

Irak Özel Sektörü ülkenin dönem dönem yaşadığı siyasi, askeri ve mali sıkıntılar nedeniyle gelişmemiştir. 2006 yılından itibaren devlete ait fabrikaların ve bankaların rehabilitasyonu ve özelleştirilmesi, zamanla devletin asli fonksiyonlarına dönmesi öngörülmektedir.

Irak'ta bulunan petrol arıtma istasyonları, petrol boru hatları, montaj fabrikaları, çimento ve demir-çelik fabrikaları, enerji santralleri devlete aittir. Özel sektörde ise marketler, dokuma tezgâhları, şehir içi nakliye, deri işleme atölyeleri, tamir-bakım-onarım atölyeleri, dikiş-nakış tezgâhları ve tarım dayalı küçük ve orta ölçekli sanayi işletmeleri ile esnaf ve sanatkârlar bulunmaktadır.

Irak'ta hemen her bakanlığa bağlı devlet (sanayi/ticaret/inşaat) şirketleri bulunmaktadır. Devlet, ülkenin ihtiyaçlarını bu şirketler kanalıyla temin etmektedir. Bu şirketlerin 200 civarında olduğu ve bazılarının çok az hisselerinde (%5-10) özel şahısların payı bulunduğu bilinmektedir.

Irak'ta tek müstakil belediye yapılanması Bağdat'tadır. Diğer illerde ise Valilikler bünyesinde birer daire şeklinde yapılanmıştır.

Merkezi Bakanlıklara ilaveten, illerde Valiliklerin de (il yatırım komisyonları), bütçeleri dâhilinde, konut ve altyapı işleri için ihaleye çıkma yetkileri bulunmaktadır. Bu kapsamda en faal çalışan il Basra'dır. Basra'nın Irak'ın ticari başkenti olmasını öngören bir Taslak Kanun Parlamantonun gündemindedir.

Amerikan Ticaret Bakanlığına bağlı kuruluş USAID, Irak'ta gelecek için potansiyel teşkil eden illeri Kerkük, Anbar, Necef, Kerbela ve Basra olarak belirlemiştir.

3.2.2. SEKTÖRLER

3.2.2.1. Tarım ve Hayvancılık

Fırat ve Dicle nehirleri ile sulanan, zengin ve verimli topraklara sahip olan Mezopotamya ovaları, Irak'ın en verimli tarım alanlarını oluşturmaktadır. Mezopotamya, organize tarımın doğduğu yer olarak kabul edilmektedir. Dicle ve Fırat nehirlerinin aşağısındaki alüvyonlu ovalar, verimli toprakları ve bol sulama olanaklarıyla ülkenin can damarıdır. Kuzeydeki dağlık bölgeler ise akarsu vadileriyle ve ekili alanlarla bölünmektedir. Dağların etekleri genellikle verimsizdir ve orta seviyede yağış almaktadır. Ülkenin yaklaşık beşte birini kaplayan Suriye sınırındaki Cezire Platosu, büyük miktarda ekilebilir alan içermektedir ancak kurumaya yüz tutmuştur. Batı Çölü ülke topraklarının % 40'ından fazlasını kaplamaktadır. Öte yandan Dicle ve Fırat nehirleri, gölleri, bataklıkları ve su depolarıyla Irak komşularıyla karşılaştırıldığında zengin su kaynaklarına sahiptir.

Irak'ın başlıca tarım ürünleri, buğday, arpa, pirinç ve hurmadır. Ancak üretim talebi karşılamadığından gıda ürünlerinin % 65'i ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Irak'ın ekilebilir alanı yaklaşık 8 milyon hektar civarında olmasına rağmen bu alanın yılda ancak yarısı işlenebilmektedir. Tarım sektörü, GSYİH'ye katkı yapan ikinci büyük sektör (% 6–8) olup toplam işgücünün dörtte birini istihdam etmektedir.

Irak'ta tarım sektöründe Tarım Bakanlığı'nın kontrolü oldukça yüksektir. Buğday ve tarım ithalatı, Irak Ticaret Bakanlığı'na bağlı Tahıl Kurulu tarafından açılan ihaleler yoluyla yapılmaktadır.

Irak Hükümeti'nin tarımsal üretimi artırmaya yönelik girişimleri sonucunda sektörde büyüme öngörülmektedir. Irak Yatırım Ajansı araştırmalarına göre, Irak tarım sektöründe hızlı bir gelişme öngörülmesinin üç temel nedeni vardır;

- Orta Doğu'da en hızlı nüfus artış hızına sahip ülke Irak'tır. Irak'ın nüfusunun 2025 yılında 40 ve 2040 yılında 50 milyona ulaşması beklenmektedir,

- Savaş ve yaptırımlarla geçen yılların ardından artık Irak'ta yaşam standardı hızla yükselmekte, buna bağlı olarak da et, balık ve işlenmiş gıdalara olan talep artmaktadır,

- Irak, verimli tarımsal kaynaklara sahiptir. Ekilebilir boş araziler ile eksik istihdam edilmiş ve yer değiştirmiş çiftçiler bu kaynaklar arasında sayılabilir.

Tarım sektörünün yanı sıra Irak'ta işlenmiş gıda sektörü de gelişmeye açıktır. Siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanmasına paralel olarak yaşam standartlarının da yükselmesi söz konusu olacak ve Irak'ta işlenmiş ve yüksek proteinli gıdalara olan talep artacaktır. Irak, özellikle domates salçası, bisküvi, çerez, yemeklik yağlar ve mandıra ürünlerinin işlenmesinde yeniden sektörleşme açısından çok iyi bir konuma sahiptir.

Irak'ın ekonomik, siyasi ve sosyal istikrarı için iyi işleyen ve üreten bir tarım sektörü çok büyük önem arz etmektedir. Irak'ta tarım sektörü üretimi ve pazarlama potansiyeli ile istihdama katkı gücü olarak önemli bir potansiyeli içinde taşımaktadır. Zira Irak'ın doğal kaynaklarının komşularına göre bolluğu, özellikle su kaynakları bakımından görece zenginliği küresel ekonomi içerisinde Irak tarımının var olabilmesi için önemli imkânlar sunmaktadır. Bu çerçevede ülkede, hayvancılık laboratuvarları kurulması, hayvanlardaki bulaşıcı hastalıkların takip edilmesi ve önlenmesi, hayvan kesimi yerlerinin hijyene kavuşturulması, toprak analizleri, üretimi artırıcı gübre ve tohum tespitine yönelik Irak Hükümeti öncülüğünde uluslararası örgütlerin programları katkısıyla çalışmalar sürdürülmektedir.

Son zamanlarda özellikle Irak Su Kaynakları Bakanlığı öncülüğünde ülkedeki tarım alanlarına su dağıtımı ile ilgili önemli çalışmalar sürdürülmekte ve bu konuda diğer Bakanlıklarla ortaklaşa planlamalar yapılmaktadır. Ancak tüm çalışmalara rağmen, henüz üretime yönelik olarak önemli bir aşama kaydedilememiştir. Irak, tarım ürünleri ihtiyacının büyük kısmını ithalat yoluyla karşılayabilmektedir. Yapılan önemli miktardaki gıda ithalatına rağmen kişi başına düşen süt ve et tüketimi hala çok düşük seviyelerde seyretmektedir.

3.2.2.2. Madencilik

Petrol, doğalgaz, fosfat ve sülfür Irak'ın başlıca yeraltı kaynaklarıdır. Petrol ve doğalgaz ile ilgili detaylı bilgi Doğal Kaynaklar ve Çevre bölümünde verilmiştir.

Irak'ta toplam fosfat rezervlerinin 10 milyar ton civarında olduğu tahmin edilmektedir. Suriye sınırına yakın olan Akashat'taki fosfat yatakları, gübre üretimi amacı ile işletilmektedir. Irak'ta petrol arıtma işlemi esnasında bir yan ürün olarak da kükürt üretilmektedir ve Kerkük'ten çıkarılan ham petrol yüksek oranda kükürt içermektedir.

3.2.2.3. Müteahhitlik Hizmetleri

Irak'ta inşaat ve taahhüt sektörü hızlı bir büyüme dönemine girmiştir. 2010-2014 Kalkınma planına göre 2.700 proje için 170 milyar ABD doları bütçe ayrılmıştır. Günümüz şartlarına uymayan ya da tahrip edilmiş yapılar yeniden inşa edilmekte, inşaat işleri ve inşaat malzemeleri pazarı gelişmektedir. Irak'ta yürütülen başlıca altyapı yatırımları, su temini projeleri, atık su arıtma tesisi, elektrik santrali, hastane, okul ve konut inşaatı, kara yolu, hava yolu, köprü ve liman inşaatı alanlarında yoğunlaşmaktadır. Irak'ta yeniden inşa, onarım ve inşaat projelerinin sayısındaki artış çimento başta olmak üzere inşaat malzemelerine ve ilgili iş makineleri ve ekipman pazarının bu tür projelerle önümüzdeki yıllarda sürekli dinamik kalacağı öngörülmektedir.

Irak Yatırım Ajansı'nın yaptığı çalışmaya göre Irak'ta inşaat sektöründeki potansiyel fırsatlar aşağıda değerlendirilmektedir;

✓ Irak'ta inşaatla ilgili malzemelerin üretimi için güçlü bir temel mevcuttur ve Irak hükümeti devlet-özel sektör ortaklığı kapsamında devlet kuruluşlarıyla işbirliği yapacak özel yatırımcılar aramaktadır. Çelik, çimento, tuğla, cam ve mermer alanında ortaklık fırsatları mevcuttur.

✓ Konut edindirme ulusal bir önceliktir ancak bunun için önemli miktarda özel sektör yatırım ihtiyacı duyulmaktadır.

✓ Irak'ın altyapısını geliştirmek için şu anda sayısız kamu inşaat projesi planlanmaktadır. Irak hükümetinin öncelik verdiği alanlar, yol ve demiryolu inşaatı, elektrik üretimi, iletim ve dağıtım ağları, liman rehabilitasyonu ile su ve kanalizasyon arıtma tesislerinin inşası ve rehabilitasyonudur.

Irak'ta inşaat sektörü uzun yıllar büyük devlet kuruluşlarının tekeli altında kalmıştır. Bununla birlikte Irak hükümeti bu sektörün büyük bir ölçüde özelleştirmesine öncelik vermiş ve devlet kuruluşlarının yaptıkları işleri üstlenecek yeni özel ortaklar aramaya başlamıştır. 2008 yılında Irak hükümeti bu anlamda bir adım atarak, her ikisi de Irak Çimento Şirketi bünyesinde faaliyet gösteren El-Kerkük Çimento Şirketi ve El-Kaim Çimento kuruluşları için yeni özel sektör-devlet ortaklığı ilan etmiştir. Bu gelişme, daha sonraki özelleştirmeler için potansiyel bir modeli teşkil etmektedir. Irak'ta kurulu 17 adet devlete bağlı çimento fabrikası, toplam çimento talebinin ancak beşte birini (yıllık 6 milyon ton) karşılayabilmektedir. Talebin karşılanabilmesi amacıyla mevcut çimento fabrikalarının yenilenmesi ve yeni fabrikalar kurulması planlanmaktadır. Sanayi ve Madencilik Bakanlığı, toplamda 3 milyar Amerikan doları değerinde 19 yeni çimento fabrikası inşaatına izin vermiştir.

Irak, coğrafi ve lojistik avantajları nedeniyle Türk müteahhitlik firmaları için büyük bir potansiyel vaat etmekte, bu çerçevede, özellikle inşaat alanında bölgede faaliyet gösteren firmalarımızın sayısı artmaktadır. Türk müteahhitlik firmalarının son yıllarda Irak'ta üstlendikleri işlere ilişkin olarak resmi rakamların gerçeği yansıtmadığı, üstlenilen pek çok projeye ilişkin istatistiki bilginin kayıtlara geçmemesi sebebiyle gerçek rakamların çok daha yüksek olduğu varsayılmaktadır.

İlk olarak 1981 yılında Irak müteahhitlik pazarına giren Türk firmalarının bu ülkedeki faaliyet-

leri, savaş sonrası dönemde ivme kazanan altyapı ve üstyapı yatırımları sebebiyle 2003 yılından itibaren hızlanmıştır. 2012 yılı itibariyle 13 milyar dolarlık projeyi Türk firmaları Irak'da üstlenmişlerdir.

Coğrafi yakınlık avantajını kullanan Türk müteahhitlik firmaları, 2001 tarihli "Sınır Ticaretinin Düzenlenmesine İlişkin Karar'da Değişiklik Yapılmasına Dair Karar" çerçevesinde ihtiyaç duydukları malzemeleri geçici ve kesin ihracat yoluyla Türkiye'den götürebilmeleri, firmalarımıza önemli bir destek sağlamaktadır.

Türkiye sınırına 3,5 saat uzaklıktaki Erbil'de yeniden yapılanma faaliyetleri hızla devam etmekte olup şehirdeki inşaatların büyük bölümünü Türk firmaları üstlenmiş durumdadır. Kuzey Irak'taki irili ufaklı Türk firmalarının yaklaşık %60'ı Erbil'de faaliyet göstermektedir. Kerkük ve Süleymaniye'de de aynı durumdan söz etmek mümkündür.

2008 yılında Türk müteahhitlik firmalarının faaliyetlerinin Irak'ın kuzeyinden yavaş yavaş güneye ve diğer bölgelere doğru kaydığı gözlenmektedir.

Irak'ta halen hızla devam etmekte olan yeniden yapılanma sürecinin, önümüzdeki birkaç yıl daha müteahhitlik sektörü için cazibesini sürdürmesi beklenmektedir. Ülkede istikrarın sağlanması ve güvenlik sorununun çözümlenmesinin ardından, özellikle Bağdat ve çevresi olmak üzere ülkenin diğer bölgelerinde Türk müteahhitlik firmaları için iş fırsatlarının olacağı muhtemel müteahhitlik projelerinden önemli bir pay sahibi olunabileceği düşünülmektedir.

3.2.2.4. Ulaştırma ve Telekomünikasyon Altyapısı

Irak ile ticaretin en önemli unsurlarından birini teşkil eden ulaştırma sektörü, özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgemiz için can damarı niteliğine haizdir. Söz konusu sektörün yarattığı katma değer ve istihdam, bölgenin refahı, güvenliği ve sosyal yapısı açısından hayati bir öneme sahiptir.

BM tarafından Irak'a uygulanan ambargo kararı nedeniyle, uzun yıllar Irak'ın dış ticareti tamamen BM Yaptırımlar Komitesinin kontrolü altında yürütülmüştür. Bu nedenle, 1990'lı yıllar boyunca Irak'a yönelik olarak sadece gıda maddesi taşıyan araçlar bu ülkeye yük nakletmiş, karşılığında Türkiye'ye "Petrol Karşılığı Gıda Programı" kapsamında ham petrol ve motorin getirmiştir. Irak'a yönelik taşımalarımızın % 99,5'i Habur sınır kapısından gerçekleşmektedir.

Demiryolu ve Demiryolu Taşımacılığı

Irak'ın demiryolu sistemi; Bağdat-Kerkük-Erbil hattı, Bağdat-Musul-Yarubiyah hattı (Türkiye'ye uzanmaktadır), Bağdat-Maakal-Um Kasr hattı, Bağdat-Hadisa-Kusaybah hattı (Suriye'ye uzanmaktadır) ve Baiji'deki petrol rafinerisini Al Kaim'deki gübre fabrikasına bağlayan hat olmak üzere beş ana hattan oluşmaktadır.

2003 yılından sonra demir yollarının yeniden yapılandırılması çalışmalarına hız verilmiştir. Suriye ve İran sınırlarına uzanan toplam 2.300 km uzunluğunda yeni bir hattın 2010 yılı sonuna kadar tamamlanması ve Bağdat metrosunun yeniden kullanılabilir hale getirilmesi planlanmaktadır.

Irak Devlet Demiryolları Şirketi tarafından 2008 yılında yapılan bir açıklamada, tüm Bağdat'ı kuşatacak bir demiryolunun ve Bağdat'ı Irak'ın güneyindeki limanlarına bağlayacak iki yeni demiryolunun yapımının öngörüldüğü belirtilmiştir. Birisi Bağdat-Kut-Nasiriye-Basra, diğeri Bağdat-Kut-Amara-Basra hatlarında olacak bu iki demiryolunun yanı sıra Irak'ın kuzeyindeki şehirleri birbirine bağlayacak bir projenin üzerinde çalışıldığı ve bu hat ile Kerkük ve Musul istasyonlarının İran'a açılacağı ifade edilmiştir.

Türkiye'den Ortadoğu ve Yakınoğu'ya demiryolu ile yapılan taşımalar, Türkiye, Irak, İran, Suriye Ürdün ve Lübnan'ın üyesi olduğu Ortadoğu Demiryolları Konferansı (CMO) hükümlerine ve Avrupa-Asya Tarifesi (TEA)'ne göre gerçekleştirilmektedir.

2001 yılında Irak demiryolu trafiğinin açılması ile birlikte Suriye üzerinden Irak'a Nusaybin ve İslahiye/Meydanekbez sınır garlarından demiryolu ile taşımalar başlamıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye'den, Irak ve Suriye'ye demiryolu ile taşıma yapılması hususunda TCDD'ye yoğun taşıma talepleri götürülmektedir. Ancak, Irak demiryolları hattının çoğunlukla kapalı olması nedeniyle

(2005 yılında 207 gün, 2006 yılında 147 gün kapalı kalmıştır) taşımalar gerçekleştirilememiştir. 2007 yılı içerisinde trafiğe açık olan dönemde (15.03.2007-13.06.2007) Türkiye'den Irak'a Nusaybin üzerinden 32 vagon gitmiş, Irak'tan Türkiye'ye de 42 vagon gelmiştir. Meydaniekbez üzerinden ise 6 vagon giriş çıkış yapmıştır.

Suriye Demiryolları'ndan Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları'na (TCDD) iletilen 20 Mayıs 2008 tarihli yazıda, Irak Demiryolları'nın (IRR) yeniden tren trafiğine açıldığı bildirilmiş ise de hangi tür eşyanın taşımalara kabul edilip edilemeyeceği bilinmediğinden Irak'a taşıma yapılamamaktadır.

Söz konusu hattaki taşımaların yeniden başlaması durumunda Bağdat Ticaret Müşavirliğimizce aşağıdaki hususların önem kazanacağı değerlendirilmektedir;

Irak Demiryolları ile yapılan tüm toplantılarda, Irak Demiryolları temsilcilerince "Demiryolu ile Eşya Taşınması İçin Avrupa-Asya Tarifesi" (TEA)'ne üye olacağı belirtilmiş ise de, bugüne kadar bu üyelik gerçekleşmemiştir. Ancak, Irak Demiryolları TEA tarifesi kapsamında TEA tarifesi uygulayacağını ve bu uygulama sonucunda parkurlarında geçerli olacak ücret tablolarını TCDD'ye göndermiştir. Irak Demiryollarının en kısa sürede TEA tarifesine üye olmasının taşımaları olumlu yönde etkileyeceği TCDD tarafından bildirilmiştir.

Uluslararası eşya taşımalarında meydana gelen taşıma düzensizlikleri ile ilgili sorunlar, 9 Mayıs 1980 tarihli Uluslararası Demiryolu Taşımalarına İlişkin Sözleşme (COTIF) ve eki Demiryolu ile Uluslararası Eşya Taşımacılığı Anlaşması ile ilgili Hükümlerde (CIM) belirtildiği üzere çözümlenmektedir. Ancak, Irak Hükümetinin COTIF ve eklerinin ülkelerinde uygulanacağını deklare etmemesi nedeniyle, bu ülkeye yapılan taşımalarda hukuki belirsizlikler ortaya çıkmıştır. Bu süreç sonucunda Türkiye'den Irak'a sevk edilen vagonlardan bazılarının yakıldığı, bazılarının da alıcısı tarafından teslim alınmadığı, bazı vagonlardaki eşyalarda meydana gelen kayıp ve hasarlardan doğan müşterinin tazminat talepleri yerine getirilemediğinden, müşteriler mağdur edildiği gibi demiryolu imajını da olumsuz etkilenmektedir. Konu ile ilgili Irak Demiryollarıyla TCDD tarafından gerekli yazışmalar yapılmış olmasına rağmen, bugüne kadar herhangi bir cevap alınmadığı bildirilmiştir.

Kara yolu ve Karayolu Taşımacılığı

Irak toplam 39.000 km uzunluğunda kara yoluna sahip olmakla beraber, bunun yalnızca 2.000 km'si motorlu taşıt kullanımına elverişli durumdadır. 1991 Körfez Savaşı'ndan sonra yolların yeniden inşası için yapılan çalışmalar başarıyla tamamlanmış, fakat 2003 yılından sonra başta Bağdat-Ürdün sınırı arasındaki otoyol olmak üzere yollar ve köprüler yeniden hasar görmüştür. Ülkenin kara yolu altyapısının etkin ve verimli şekilde işler hale getirilmesi, hem insan hem de yük taşımacılığında önemli avantajlar sağlayacaktır.

Türkiye ile Irak arasındaki karayolu ile yolcu ve eşya taşımaları 18 Ekim 1980 tarihli Uluslararası Karayolu Taşıma Anlaşması ve bu Anlaşmaya bağlı olarak düzenlenen Protokoller çerçevesinde yürütülmektedir. Ulaştırma Karma Komisyon Toplantısı 14-15 Şubat 2006 tarihlerinde Ankara'da yapılmıştır.

Irak taşımalarımızda karşılaşılan en büyük sorunu yeterli güvenliğin sağlanamaması teşkil etmektedir. Musul'dan daha güneye inildikçe (Kerkük, Tikrit, Bağdat, Samara, Basra, Kerbela) yapılan taşımalarda araçlara yapılan saldırılar ve karşılaşılan hırsızlık olayları, can ve mal güvenliğini tehdit etmekte, konvoy halinde yapılan taşımalarda da yeterli güvenlik sağlanamamaktadır.

Uluslararası Nakliyeciler Derneği'nden (UND) alınan verilere göre bugüne kadar 200'den fazla TIR aracı tamamen kullanılamaz hale gelirken 500'e yakın TIR aracı da önemli hasarla sonuçlanan bombalama olayına maruz kalmıştır. Güvenlik sorunu nedeniyle Irak makamlarının talebi üzerine zorunlu olarak yaptırılan sigortalar da geçerlilik taşımamaktadır.

Bununla birlikte son yıllarda güvenlik açısından az da olsa gelişmeler kaydedilmektedir. Hâlihazırda bazı Türk tırlarının Kerkük'e sorunsuz olarak vardığı bilinmektedir. Türkiye'den yapılan taşımalarda mallar Zaho'da indirilmekte ve Irak tırlarına yüklenerek Bağdat ve Irak'ın güney vilayetlerine gitmektedir. Mevcut sistemde mal güvenliğine yönelik sorunlar dile getirilmemekle birlikte malların bir tırdan indirilip yeni bir tıra aktarılması sırasında bazı hasarlar oluşmaktadır.

Irak'a yönelik taşımaların son yıllarda büyük oranda artmasıyla iki ülke arasındaki Habur / İbrahim Halil sınır kapılarındaki araç trafiği de iyice yoğunlaşmış ve kapılarda uzun kuyruklar oluşmaya başlamıştır. Bununla birlikte 2009 yılı içerisinde Habur kaynaklı sorunların oldukça azaldığı da görülmektedir. 2009 yılı Ağustos ayı itibari ile Habur'dan Irak'a günde ortalama 1.400-1.500 TIR/kamyon geçişi olmuştur.

Irak'a giriş işlemleri yapılan araçların ithalata konu malların sahipleri gelmediği durumlarda araçların Zaho dışına çıkışlarına izin verilmemektedir. Bu kısıtlama, bekleme sürelerinin yaşanmasına sebep olmaktadır.

Irak'a Türkiye'den yapılan nakliyelerde Mersin çıkışlı bir aracın Habur'a ulaşım süresi ortalama 24-30 saat iken, İstanbul çıkışlı bir aracın Habur'a ulaşım süresi ortalama 48-60 saattir. Mersin veya İstanbul'dan çıkış yapan bir aracın gidiş-dönüş sefer süresi ortalama 18-21 gündür.

Hava yolu

Bağdat'ta biri uluslararası olmak üzere iki adet havaalanı, Basra, Erbil ve Süleymaniye'de birer adet uluslararası havaalanı, Musul ve Kerkük'te ise orta ölçekli yerel havaalanları bulunmaktadır. 2003 yılına kadar askeri üs olarak kullanılan Necef Havaalanı da uluslararası düzeyde bir havaalanına dönüştürülmektedir.

Irak hükümeti Bağdat'tan komşu ülkelere doğrudan seferler düzenlenmesi için yaptığı resmi görüşmeler sonucunda Kasım 2005'te 25 yıl aradan sonra İran'a ilk sefer düzenlenmiştir.

Türk Hava Yolları (THY) ve Royal Jordanian havayollarının Bağdat'a, Atlas jet Havayolları'nın da Erbil'e seferleri bulunmaktadır. THY'nin Irak'ın Basra ve Erbil şehirlerine sefer düzenlemesi ile ilgili çalışmalar devam etmektedir.

Deniz yolu ve Limanlar

Restorasyon çalışmalarından sonra Haziran 2003'te yeniden açılan Um Kasr Limanı, Irak'ın en büyük ticari limanıdır. Limanın Basra ve Kor El-Amaya' daki petrol istasyonlarına bağlanması planlanmaktadır. Ülkenin ikinci büyük limanı olan Kar El-Zubeyr'in yönetimi, 2005 yılında Irak hükümetine devredilmiştir.

3.2.2.5. Haberleşme

Uzun yıllar süren savaşlar ve istikrarsızlık ortamı nedeniyle, Irak'ın telekomünikasyon altyapısı ağır bir şekilde hasar görmüş durumdadır. 2003 yılından sonra sektörde yaşanan iyileşmelere rağmen Irak'ın telekomünikasyon altyapısı hala istenen düzeyde bir gelişim gösterememiştir.

Irak'ın haberleşme ve posta hizmetlerinden sorumlu birimi olan Irak Telekomünikasyon ve Posta Şirketi (ITPC)'dir. Irak'ta sabit hat abonelerinin sayısı 1 milyon civarında olup abonelerin yarısı, Bağdat ve çevresindedir.

2003 yılından bu yana özellikle mobil (cep) telefon alanında bir takım ilerlemeler kaydedilmiştir. Aralık 2003'te tüm Irak kapsamında cep telefonu ağının kurulması için çalışmalara başlanmış, 2007 yılında Zain, AsiaCell ve Korek isimli üç firma lisanslama hakkını kazanmıştır. Zain ülkenin en büyük cep telefonu operatörüdür. Orta ve Güney Irak'ta ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Pahalı olsa da ülkede ulusal ve uluslararası görüşmeler (teknik anlamda) en güvenilir biçimde mobil telefonlar aracılığıyla yapılmaktadır. EIU verilerine göre, 2006 yılı sonu itibariyle Irak'ta yaklaşık 9,5 milyon mobil telefon abonesi vardır ve bu rakam toplam nüfusun yüzde 34'üne tekabül etmektedir. Ancak bazı ailelerde bir aboneliğin ortak kullanılıyor olması gibi nedenlerle toplam mobil telefon kullanıcılarının sayısının bireysel abonelerin sayısından daha fazla olduğu öne sürülmektedir.

İnternet kullanımı, oteller yanı sıra Bağdat ve Basra çevresindeki İnternet kafelerde yaygındır. 2006 yılı itibariyle nüfusun % 1,5'i internet hizmetinden yararlanmaktadır. 2003 yılı müdahale öncesi internet abone sayısı 5 bin civarında iken bu rakam Nisan 2007 itibariyle 250 bin civarına yükselmiştir.

3.2.2.6. Medya

2003 yılından sonra Irak medyasında köklü bir dönüşüm yaşanmıştır. Ülkede şu an çok sayıda radyo ve TV istasyonu faaliyet göstermekte, Arapça, Kürtçe ve Türkçe dillerinde birçok gazete yayınlanmaktadır. El-Sabah, El-Zaman, El-Mada, El-Meşrik, El-Dustur ve El-Manarah bunlardan bazılarıdır. Ayrıca, Katar'dan yayın yapan El-Cezire, Suudi Arabistan'dan yayın yapan El-Arabiya kanallarının dışında ülkede Amerikalılar tarafından El-İrakiya ve Al-Hurra televizyon istasyonları kurulmuştur. İran'dan yayın yapan El-Alam televizyonu ile İngiliz kökenli BBC, Fransız Monte Carlo ve Amerikan Sawa ve Free Iraq radyoları da Irak'ta yayın yapmaktadır. Iraklılar'ın yaklaşık % 70'i uydu kanallarını takip etmektedir.

3.2.2.7. Enerji

Irak'ın en çok sıkıntı çektiği hususlardan birisi, ülkedeki elektrik üretiminin yetersizliğidir. Irak'ın yeniden yapılanmasında en önemli konulardan birisi, elektrik üretimin ülkenin ihtiyacını karşılayacak seviyeye getirilememiş olmasıdır. Ülkenin birçok kısmında ancak günün belirli saatlerinde elektrik verilebilmektedir. Temmuz 2008 itibarıyla elektrik arzının, talebin yalnızca % 51'ini karşılayabildiği belirtilmektedir.

Irak Hükümeti, enerji sektöründeki verimliliği artırmak ve mevcut üretimi yükseltmek amacıyla çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Irak Hükümetinin son dönemde elektrik teminine yönelik bazı sabit yatırımlar gerçekleştirmekte olduğu ve özel fonlar teşkil ederek yeni kontratlar hazırlamakta olduğu görülmektedir. Ancak, tüm bu çalışmalara rağmen elektrik sektöründeki tam anlamıyla sıkıntılar giderilememiştir. Bunda, ülkede hidroelektrik santrallerindeki su eksiklikleri, tesis yetersizlikleri, fuel-oil kısıtları, enerji hatlarının savaş sırasında zarar görmesi ve dış kaynaklı elektrik alımlarında ortaya çıkan bazı anlaşmazlıklar önemli rol oynamaktadır.

Irak'ın hali-hazırda en önemli sorunlarından birisi olan, elektrik ihtiyacının giderilmesine yönelik olarak Irak Elektrik Bakanlığı 2006 yılı Haziran ayında 10 yıllık bir plan ilân etmiştir. Bu plan çerçevesinde Bakanlık, önce mevcut sistemin rehabilitasyonunu daha sonra da toplam 9.200 mega watt kapasiteli çeşitli türde yeni elektrik santrallerinin inşaa edilmesini planladığını açıklamıştır. Bakanlık, ayrıca bu kapsamda dünya çapında önemli şirketler olan General Electric ve Siemens gibi şirketlerle enerji santralleri kurulması konusunda anlaşmıştır.

Irak Başkanlık Konseyi, Dünya Bankası tarafından Dokan ve Derbandikhan Hidroelektrik Santrali yapımı için verilen kredi anlaşmasını 24 Eylül 2007 tarihinde onaylamıştır. Kredi anlaşması, 2 Nisan 2007'de Dünya Bankası ve Irak hükümeti arasında imzalanmıştır. Kredi ile Kuzey Irak'ta bulunan Dokan ve Derbandikhan hidroelektrik santralleri tamir edilecek ve tam kapasite ile çalışması amaçlanmıştır. Başkanlık Konseyi'nden konu ile ilgili yapılan açıklamada bu kredinin Irak Ulusal Kalkınma Stratejisi çerçevesinde Irak'ın elektrik üretimini artıracığı ve altyapısının gelişmesine katkı sağlayacağı ifade edilmiştir. Projenin 2010 yılı itibarıyla tamamlanması öngörülmektedir.

Güvenlikteki iyileşme diğer alanlarda olduğu gibi elektrik dağıtım hatlarının verimli çalışmasına da katkıda bulunmuştur. Son dönemde, Bağdat - Divaniye arasında 46 elektrik kulesi ve Bağdat-Mussayib arasındaki 85 elektrik kulesi güçlendirilmiştir. Yapılan bu çalışmalarla, elektrik dağıtımı daha güçlü bir hale getirilmiştir. Bu dönemde ayrıca, Bağdat çevresinde başlatılan 8 güçlendirme çalışmasının iki tanesi bitirilmiş, Kuzey dağıtım hattında ise 9 projeye başlanmıştır.

Süleymaniye ve Erbil dışındaki tüm şehirler, hedeflenen 12 saat'ten daha fazla elektrik almaya başlamışlardır. Bu iyileşme, artan dizel fuel ithalatı, dağıtım hatlarının güçlendirilmesi, zarar gören hatların daha hızlı tamiri gibi bir takım faktörlerle sağlanmıştır.

Artan elektrik ithalatı da Irak'taki enerji ihtiyacının karşılanmasına önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Türkiye'den Irak'a olan elektrik sevkiyatının sorunsuz sürmesi, İran'ın mevcut hattın dışında ayrıca Irak'ın güneyine ikinci bir hat açması bu alanda kaydedilen önemli gelişmelerdir. Bu şekilde Irak'ın İran'dan elektrik ithalatı 2007 sonu itibarıyla iki katına çıkmış ve İran, Irak'ın enerji ithalatının 2/3'ünü tek başına karşılar duruma gelmiştir. Ayrıca, Kuveyt'ten günlük dizel fuel

oil alımının 1,3 milyon litre seviyesinde devam etmesi elektrik üretiminde sağlanan diğer olumlu gelişmelerdir. Bu ithalatlar sayesinde Taji, Bağdat Güney ve Kudas güç istasyonlarında önemli ölçüde artışlar sağlanmıştır. Ayrıca sağlanan ek dizel fuel sayesinde Kudas ve Mussayib’de yeni jeneratörler devreye sokulmuştur.

3.2.3. Türkiye İle Ticaret

Irak, Ekonomi Bakanı Sayın Zafer Çağlayan’ın uygun görüşü ve Müsteşarlık Makamının 13.04.2012 tarih ve 2012/365 sayılı Onayı ile 2012-2013 döneminde Hedef Ülkelerinden birisi olarak belirlenmiştir.

Tablo 26: Türkiye’nin Irak’a İhracatında Başlıca Ürünler (Dolar)

GTİP	ÜRÜNLER	2010	2011	2012
7214	Demir/çelik çubuklar (sıcak haddeli, dövülmüş, burulmuş, çekilmiş)	323.809	606.132	820.844
1101	Buğday unu/mahlût unu	297.675	394.960	410.604
2523	Çimento	274.000	227.320	131.159
8544	İzole edilmiş tel, kablo; diğer izole edilmiş elektrik iletkenleri; fiber optik	217.711	278.106	388.285
7306	Demir/çelikten diğer tüpler, borular, içi boş profiller	182.456	185.119	245.737
7308	Demir/çelikten inşaat ve aksamı	158.601	207.763	321.230
4818	Tuvalet kâğıtları, kâğıt havlu, mendil, kumaş, masa örtüsü vb	146.272	186.995	18.134
2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	128.110	144.774	134.463
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi vs. ile boş ilaç kapsülü mühür güllacı vs.	127.427	179.945	248.951
7216	Demir/alaşimsız çelikten profil	125.852	150.384	171.156
9403	Diğer mobilyalar vb. aksam, parçaları	124.410	181.595	261.116
0207	Kümes hayvanlarının etleri ve yenilen sakatları	120.236	246.235	351.392
0805	Turunçgiller (taze/kurutulmuş)	111.25	205.394	236.104
0407	Kus ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları	108.672	211.776	322.584
5702	Dokunmuş halılar, yer kaplamaları (kilim, sumak, karaman vb)	96.214	120.790	171.947
8418	Buzdolapları, dondurucular, soğutucular, ısı pompaları	88.252	92.212	98.457
7113	Kıymetli metaller ve kaplamalarından mücevherci eşyası	85.319	170.331	262.492
3917	Plastikten tüpler, borular, hortumlar; conta, dirsek, rakor vb	79.701	114.375	178.800
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	76.253	89.116	96.812
9401	Oturmaya mahsus mobilyalar, aksam-parçaları	75.730	93.052	119.022
3923	Eşya taşıma ambalajı için plastik mamulleri, tıpa, kapak, kapsül	72.338	96.639	90.589
6802	Yontulmaya, inşaata elverişli işlenmiş taşlar (kayağan hariç)	70.182	78.301	97.126
1516	Hayvansal ve bitkisel yağlar vb. fraksiyonları	69.182	327.713	451.333
8504	Elektrik transformatörleri, statik konvertisörler, endüktörler	66.092	71.772	132.251
6109	Tişört, fanila, diğer iç giyim eşyası (örme)	62.297	122.423	187.855

0713	Kuru baklagiller (kabuksuz) (taneleri ikiye ayrılmış)	57.192	58.351	48.040
2002	Domates (sirke/asetik asitten başka usullerle hazırlanmış)	55.689	55.755	70.426
7604	Alüminyum çubuk ve profiller	55.448	64.987	72.657
3925	Plastikten inşaat malzemesi	52.276	84.384	112.359
3401	Sabunlar, yüzey aktif organik maddeler	50.282	66.468	75.506
8716	Taşıtlar için römorklar, yarı römorklar vb. ile aksam-parçaları	49.650	18.794	54.250
8537	Elektrik kontrol, dağıtım tabloları, mücehhez tablolar	44.792	54.161	83.558
8502	Elektrojen grupları, rotatif elektrik konvertisörleri	43.899	44.388	37.049
1512	Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	43.333	252.600	304.115
1701	Kamış/pancar şekeri ve kimyaca saf sakkaroz (katı halde)	39.657	37.940	12.070
7321	Demir-çelik soba, ocak, ızgara, ocak, mangal vb. ev eşyası	35.721	18.198	19.083
3305	Saç müstahzarları	35.001	39.161	42.547
1704	Kakao içermeyen şeker mamulleri (beyaz çikolata dâhil)	34.152	39.614	52.567
3916	Plastikten monofil, çubuk, profiller-enine kesiti > 1mm.	32.377	51.287	75.729
8415	Klima cihazları-vantilatörlü, ısı, nem değiştirme tertibatlı	30.882	25.663	24.975
3004	Tedavide/korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar (dozlandırılmış)	30.300	36.042	45.872
1517	Margarin	30.273	74.081	71.500
3214	Macunlar, renkli çimentolar ve boyacılıkta kullanılan sıvama maddeleri	29.687	17.434	28.687
1904	Hububat esaslı kabartılmış gıda mamulleri	29.483	30.558	31.843
4411	Lif levha, orta yoğunlukta	28.244	44.895	55.847
2203	Biralar (malttan)	27.533	26.045	33.034
0406	Peynir ve lor	26.133	32.469	38.764
7326	Demir/çelikten diğer eşya	25.930	44.396	66.552
	Diğerleri	1.724.386	2.301.142	3.424.726
	TOPLAM	6.042.790	8.314.332	10.830.199

TradeMap

2012 yılında Türkiye'nin Irak'a ihracatı bir önceki yıla göre yaklaşık % 30 oranında artarak 10,83 milyar Amerikan dolarına ulaşmıştır.

2011 yılında Türkiye'nin Irak'a ihraç ettiği belli başlı ürünler; demir-çelik çubuklar (sıcak hadde- li, dövülmüş, burulmuş, çekilmiş), buğday unu, çimento, demir-çelikten inşaat ve aksamı, kablo ve teller ile hayvansal ve bitkisel yağlardır.

Tablo 27: Türkiye'nin Irak'tan İthalatında Başlıca Ürünler (Dolar)

GTİP	ÜRÜNLER	2010	2011	2012
2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	105.742	4.363	5.579
7108	Altın (ham, yarı işlenmiş, pudra halinde)	35.345	59.563	103.426
3817	Karışım halinde alkalibenzenler, alkalinaftalenler	3.940	5.783	1.153
	Diğerleri	8.448	96.863	39.170
	TOPLAM	153.205	166.572	149.328

TradeMap

3.2.4. Tarım ve Gıda Ürünleri İhracat Potansiyeli

Türkiye'nin Irak'a ihracat potansiyelinin yüksek olduğu başlıca tarım ve gıda ürünleri;

- ✓ Kanatlı Etleri
- ✓ Bakliyat
- ✓ Sert Kabuklu Meyveler
- ✓ Yaş Meyve Sebze
- ✓ Un
- ✓ Konserve Etler
- ✓ Bisküvi
- ✓ Domates Salçası
- ✓ Şekerli ve Çikolatalı Mamuller
- ✓ Bulgur

Bisküvi

Irak'ın tatlı bisküvi ve kek ithalatı 2011 yılında 205 milyon dolara yükselmiştir. Toplam ithalatın % 88 gibi önemli bir oranı Türkiye'den gerçekleştirilmektedir. Türkiye dışındaki diğer önemli ülkeler ise Ürdün ve Mısır'dır. Türkiye'nin 2012 yılı toplam tatlı bisküvi ve kek ihracatı olan 739 milyon doların 249 milyon dolarlık kısmı Irak'a yapılan ihracattan kaynaklanmıştır. Irak % 33,7 payla, bu ürün grubunda en fazla ihracat yapılan ülke olmuştur. 2012 yılında bu ürün grubunda Irak'a yapılan ihracat % 38,3 artmıştır.

Bulgur

Türkiye'nin bulgur ihracatında son yıllarda olumlu gelişmeler görülmektedir. 2012 yılı ihracatımız 70 milyon dolardır. 2011 yılı dünya toplam bulgur ihracatı 106 milyon dolar olmuş, bu tutarın 71 milyon dolarını Türkiye 18 milyon dolarını ABD gerçekleştirmiştir. Irak 2011 yılında ithal ettiği 29 milyon dolarlık bulgurun tamamını Türkiye tedarik etmiştir. 2012 yılında bu ürün grubunda Irak'a yapılan ihracat % 2 azalmıştır.

Kanatlı Etleri

Beyaz et ithalatının giderek artmakta olduğu Irak 2011 yılında 615 milyon dolarlık ithalat gerçekleştirmiştir.

Irak'ın 2011 yılı ithalat artışı % 66 olmuştur. Önemli ihracatçı ülkeler % 37 payla Brezilya ve % 17 payla ABD'dir. 2009 yılı ihracatı yaklaşık 5 kat artarak 96 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu değerle, beyaz et sektörü açısından Irak, Türkiye'nin en önemli pazarı olmuştur. Toplam ihracatın % 64'ünü Irak'a yapılan ihracat oluşturmuştur. Brezilya'nın beyaz et fiyatları Türk ürünlerine göre düşük bulunmakla birlikte, coğrafi yakınlık ve kalite avantajı ile Türkiye pazarın lideri konumdadır.

Türkiye'nin 2012 yılı toplam kanatlı etleri ihracatı olan 527 milyon doların 351,4 milyon dolarını Irak'a yapılan ihracat oluşturmuştur. Toplam salça ihracatının % 66,6' sının yönlendiği Irak en önemli pazarımız durumundadır. 2012 yılında bu ürün grubunda Irak'a yapılan ihracat % 42 artmıştır.

Kuru Meyveler

Irak'ın 2011 yılında yaklaşık % 57 oranında azalarak 56 milyon dolar olarak salça ithalatını gerçekleştirmiştir. İthalatın % 96'sı Türkiye'den gerçekleştirilmektedir. Ürdün % 2 payla pazardaki diğer önemli ülke olmuştur. Türkiye'nin 2012 yılı toplam salça ihracatı olan 122 milyon doların 70,4 milyon dolarını Irak'a yapılan ihracat oluşturmuştur. Toplam salça ihracatının % 57,2 sinin yönlendiği Irak en önemli pazarımız durumundadır. 2012 yılında bu ürün grubunda Irak'a yapılan ihracat % 26,1 artmıştır.

Domates Salçası

Irak'ın 2011 yılında yaklaşık % 57 oranında azalarak 56 milyon dolar olarak salça ithalatını gerçekleştirmiştir. İthalatın % 96'sı Türkiye'den gerçekleştirilmektedir. Ürdün % 2 payla pazardaki diğer önemli ülke olmuştur. Türkiye'nin 2011 yılı toplam salça ihracatı olan 103 milyon doların 56 milyon dolarını Irak'a yapılan ihracat oluşturmuştur. Toplam salça ihracatının % 54'ünün yönlendiği Irak en önemli pazarımız durumundadır.

Şekerli ve Çikolatalı Mamuller

Irak'ın şekerli ve çikolatalı mamuller ithalatında, 2011 yılında Türkiye % 92 payla ilk sırada yer almıştır. Önceki yıllarda bu ürün grubunda gelişmiş ülkelerden ithalat bulunmazken, İngiltere ve Almanya gibi ülkelerin de, şu anda sınırlı miktarlarla da olsa pazara girdikleri görülmektedir.

Türkiye'nin 2012 yılı toplam şekerli ve çikolatalı mamuller ihracatı olan 403 milyon doların 53 milyon dolarını Irak'a yapılan ihracat oluşturmuştur. Toplam şekerli ve çikolatalı mamuller ihracatının % 13,1' inin yönlendiği Irak önemli pazarımızdan birisidir. 2012 yılında bu ürün grubunda Irak'a yapılan ihracat % 32,5 artmıştır.

Un

Un 2011 yılında Irak'ın buğday unu ithalatı % 28 artarak 395 milyon dolara yükselmiştir. Bu ithalatın % 99'u Türkiye'den gerçekleşmiştir. Türk ununun kalitesinin yüksek olması ve pazara olan coğrafi yakınlık, pazarın çok büyük bir kısmına sahip olmamızı sağlamıştır.

Türkiye'nin 2012 yılı toplam un ihracatı olan 843 milyon doların 411 milyon dolarını Irak'a yapılan ihracat oluşturmuştur. Toplam un ihracatının % 48,7'sinin yönlendiği Irak en önemli pazarımızdır. 2012 yılında bu ürün grubunda Irak'a yapılan ihracat % 4 artmıştır. Sektör açısından en önemli ihraç pazarımız olan Irak'a yapılan ihracatımızın devam etmesi beklenmektedir.

Yaş Meyve Sebze

Irak'ın 2011 yılında 205 milyon dolar olan turunçgil ithalatı % 5 oranında azalarak 205 milyon dolar düzeyine inmiştir. İthalatının % 88 gibi çok büyük bir oranını Türkiye'den gerçekleştirmektedir. Türkiye'den sonra % 8 payla Mısır ve % 3 payla Ürdün diğer önemli ülkeler olmuştur.

Türkiye'nin 2012 yılı toplam turunçgil ihracatı olan 899 milyon doların 236 milyon dolarını Irak'a yapılan ihracat oluşturmuştur. Toplam turunçgil ihracatının % 26,2'sinin yönlendiği Irak önemli pazarlarımızdandır. 2012 yılında bu ürün grubunda Irak'a yapılan ihracat % 15 artmıştır.

4. HAKKÂRİ İL GENELİ İŞLETMELERİN SINIR TİCARETİNDEN ETKİLENME DURUMLARI ARAŞTIRMASI

4.1. Giriş

Bu çalışmanın amacı; Hakkâri ilinde ticari faaliyet gösteren işletmelerin sınır ticareti yapma durumlarını, sınır ticaretini kullanarak ticari potansiyellerini artırma durumlarını, sınır ticaretinden faydalanma durumlarını ve il de ki sınır kapılarının kapalı olması ile ilgili etkilenme durumlarını ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda Nisan- Mayıs 2013 tarihlerinde Hakkâri Ticaret ve Sanayi Odası tarafından hazırlanan Ek 1' de ki soru kâğıdı formları ilde ticari faaliyet gösteren işletme yetkililerine sorulmuştur. Bu soru kâğıdı ile işletmelerin sınır ticareti, sınır kapıları altyapısı ve sınır ticareti ile ilgili prosedürlere yönelik tespit ve analizler yapılmış ve bu kapsamda kapıların altyapı gereksinimleri ve sınır ticareti politikaları ile ilgili önerilerde bulunulmuştur.

4.2. Hakkâri İlinde İşletmelerle Yapılan Sınır Ticareti Etki Durumu Analizi

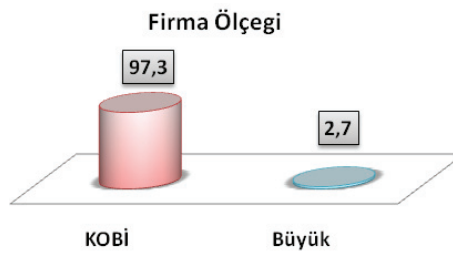
Araştırmada karma olmak üzere basit rastgele örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Hakkâri ilinde Merkez Derecik ve Üzümlü semtlerinde yer alan ve ticari faaliyet gösteren işletmeler nihai görüşme birimi olarak tanımlanmıştır. Araştırmada doğrudan bilgi örneğe alınan ticaret sahiplerinin kendisinden alınmıştır. Araştırmanın coğrafi sınırı Hakkâri ili ile sınırlı olduğu için örnekleme birimi Hakkâri ili karar örnekleme yolu ile seçilmiştir. Örnek hacmi hesabında, minimum varyans ve maliyet kısıtlayıcıları altında, örnekleme tasarımında göre cevapsızlık durumu da dikkate alınmıştır.

Aşağıda Hakkâri merkez, Derecik ve Üzümlü semtlerinde 74 işveren yetkilisi ile yapılmış anket çalışmasının analizleri bulunmaktadır.

Tablo 28: Firma Ölçeği

		n	%
Firma Ölçeği	KOBİ	72	97,3
	Büyük	2	2,7
	Toplam	74	100,0

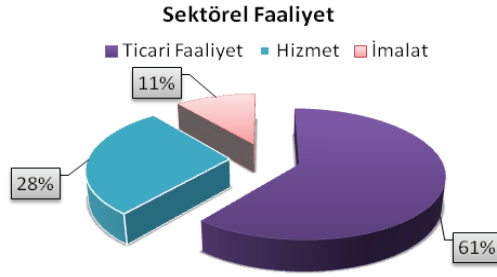
Araştırmadaki firmaların ölçekleri incelendiğinde; KOBİ'lerin %97,3'lük oran ile yüksek bir oran sergilediği görülürken, büyük ölçekli firmaların oranı %2,7 olarak görülmektedir.

Tablo 29: Faaliyet Gösterilen Sektörler

		n	%
Sektörel Faaliyet	Ticari Faaliyet	45	60,8
	Hizmet	21	28,4
	İmalat	8	10,8
	Toplam	74	100,0

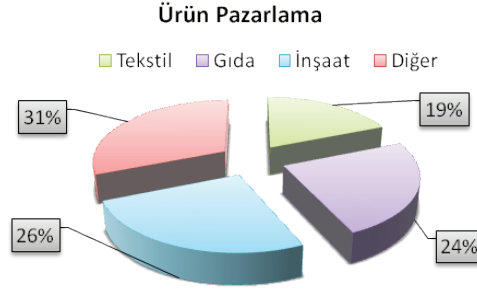
Tablo 29'da faaliyet gösterilen sektörler yer almaktadır. Firmaların %60,8'i ticari faaliyet gösterdiklerini belirtirken, hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmalar %28,4, imalat sektöründe faaliyet gösteren firmalar ise %10,8'lik oran sergilemektedir.

Tablo 30: Pazarlaması Yapılan Ürün Ya Da Hizmet

		n	%
Pazarlaması yapılan ürün ya da hizmet	Tekstil	14	18,9
	Gıda	18	24,3
	İnşaat	19	25,7
	Diğer*	23	31,1
	Toplam	74	100,0

*(Diğer: Mobilya, Medya, Enerji, Ulaştırma, Danışmanlık, Temizlik, Maden)

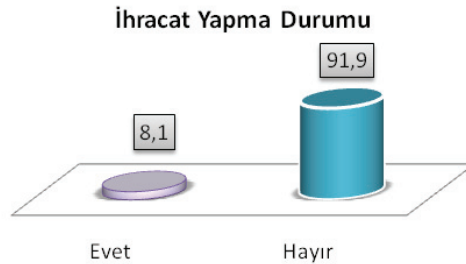

Firmaların pazarlamasını yaptıkları ürün veya hizmetler incelendiğinde; %25,7 oran ile inşaat, %24,3 oran ile gıda, %18,9 ile tekstil ve %31,1 oran ile diğer (mobilya, medya, enerji, ulaştırma, danışmanlık, temizlik, maden) alanlarında hizmet verildiği görülmektedir.

Tablo 31: Firmaların İhracat Yapma Durumu

		n	%
İhracat Yapma Durumu	Evet	6	8,1
	Hayır	68	91,9
	Toplam	74	100,0

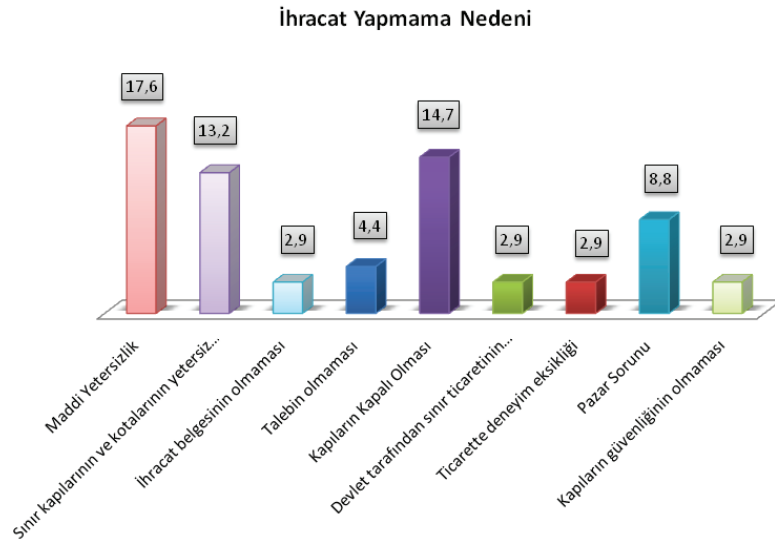
Araştırmaya katılan firmaların %91,9'u ihracat yapmadığını belirtirken, %8,1'lik bir kısmı ihracat yaptığını belirtmiştir.

Tablo 32: İhracat Yapmama Nedenleri

	n	%	
İhracat Yapmama Nedenleri	Maddi Yetersizlik	12	17,6
	Sınır kapılarının ve kotalarının yetersiz olması	9	13,2
	İhracat belgesinin olmaması	2	2,9
	Talebin olmaması	3	4,4
	Kapıların Kapalı Olması	10	14,7
	Devlet tarafından sınır ticaretinin zorlaştırılması	2	2,9
	Ticarette deneyim eksikliği	2	2,9
	Pazar Sorunu	6	8,8
	Kapıların güvenliğinin olmaması	2	2,9
	Cevapsız	20	29,4
	Toplam	68	100,0

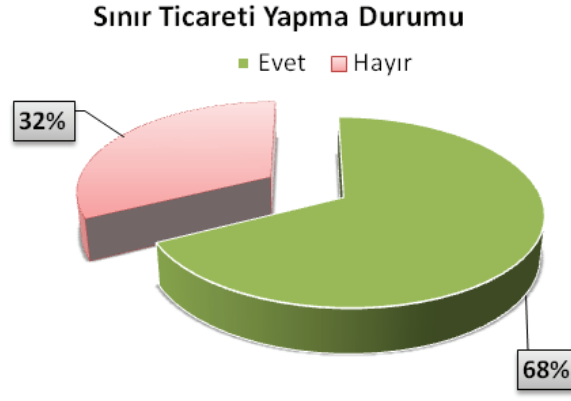
Tablo 32’de firmaların ihracat yapmama nedenleri yer almaktadır. Maddi yetersizlik (%17,6) ihracat yapmama nedenlerinin başında yer alırken, kapıların kapalı olması (%14,7), sınır kapılarının ve kotalarının yetersiz olması (%13,2) yüksek oranda belirtilen diğer nedenlerdir.

Tablo 33: Sınır Ticareti Yapma Durumu

	n	%	
Sınır Ticareti Yapma Durumu	Evet	50	67,6
	Hayır	24	32,4
	Toplam	74	100,0

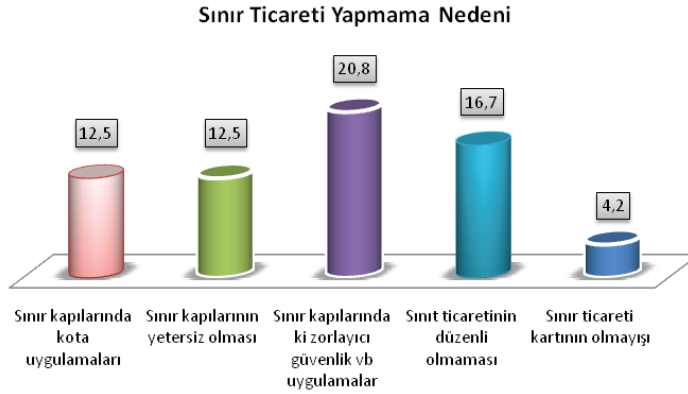
Tablo 33’de firmaların sınır ticareti yapma durumu belirtilmektedir. Firmaların %67,6’sının sınır ticareti yaptığı görülürken, sınır ticareti yapmayan firmaların oranı ise %32,4 olarak görülmektedir.

Tablo 34: Firmaların Sınır Ticareti Yapmama Nedenleri

		n	%
Sınır Ticareti Yapmama Nedenleri	Sınır kapılarında kota uygulamaları	3	12,5
	Sınır kapılarının yetersiz olması	3	12,5
	Sınır kapılarında ki zorlayıcı güvenlik vb uygulamalar	5	20,8
	Sınır ticaretinin düzenli olmaması	4	16,7
	Sınır ticareti kartının olmayışı	1	4,2
	Cevapsız	8	33,3
	Toplam	24	100,0

Sınır ticareti yapmama nedenleri incelendiğinde, sınır kapılarında zorlayıcı güvenlik vb. uygulamaların olması %20,8 oran ile ilk sırada gelmektedir. Sınır ticaretinin düzenli olmadığını belirten firmalar %16,7'lik bir oran sergilerken sınır kapılarının yetersiz olması ve kota uygulamaları %12,5 oran ile sık belirtilen nedenler arasındadır.

Tablo 35: İhracat Sürecindeki Çıkış ve Varış Noktaları

		n	%
İhracat Sürecinde Çıkış ve Varış Noktaları	Gaziantep-Zaho	2	33,3
	Mersin- Tayland	1	16,7
	Cevapsız	3	50,0
	Toplam	6	100,0

İhracat yaptığını belirten firmaların ihracat sürecindeki çıkış ve varış noktaları Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 36: Firmaların Irak ile İhracat Yapma Durumu

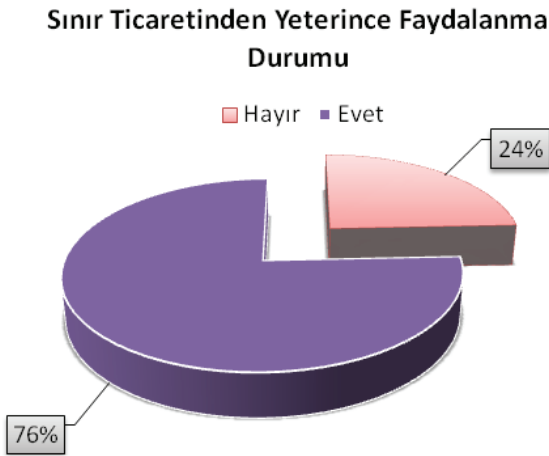
		n	%
Irak ile İhracat Yapma Durumu	Evet	2	2,7
	Hayır	72	97,3
	Toplam	74	100,0

Firmaların %97,3’ü Irak ile ihracat yapmadığını belirtirken, %2,7’lik küçük bir kısmı Irak ile ihracat yaptıklarını belirtmiştir.

Tablo 37: Firmaların Sınır Ticaretinden Yeterince Faydalanma Durumu

		n	%
Sınır Ticaretinden Yeterince Faydalanma Durumu	Hayır	18	24,3
	Evet	56	75,7
	Toplam	74	100,0

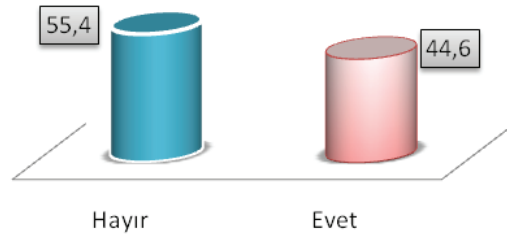
Firmaların %75,7’si sınır ticaretinden yeterince faydalandığını düşündüğünü belirtirken, %24,3’ü ise yeterince faydalanmadığını düşünmektedir.

Tablo 38: Sınır Ticaretinde Yapılan Değişiklikleri Takip Etme Durumu

		n	%
Sınır Ticaretinde Yapılan Değişiklikleri Takip Etme Durumu	Hayır	41	55,4
	Evet	33	44,6
	Toplam	74	100,0

Firmaların %55,4'ü sınır ticaretinde yapılan değişiklikleri takip etmediğini belirtirken, %44,6'sı değişiklikleri takip ettiğini belirtmiştir.

Sınır Ticaretinde Yapılan Değişiklikleri Takip Etme Durumu

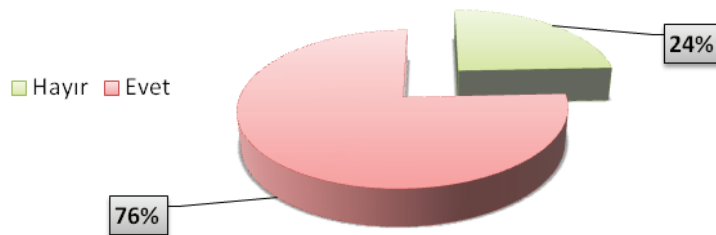

Tablo 39: Sınır Ticareti Kapsamında Yapılan Değişikliklerden Dolayı Uzun Süreli Ticari İlişki Kurmada Zorlanma Durumu

		n	%
Sınır Ticareti Kapsamında Yapılan Değişikliklerden Dolayı Uzun Süreli Ticari İlişki Kurmada Zorlanma Durumu	Hayır	18	24,3
	Evet	56	75,7
	Toplam	74	100,0

Araştırmaya katılan firmaların %75,7'si sınır ticareti kapsamında yapılan değişikliklerden dolayı uzun süreli ticari ilişki kurmada zorlandığını belirtirken, %24,3'ü ise bu konuda zorlanmadığını belirtmiştir.

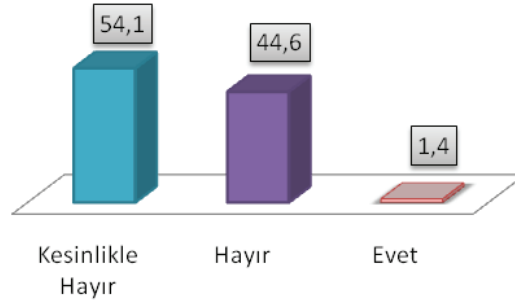
Sınır Ticareti Kapsamında Yapılan Değişikliklerden Dolayı Uzun Süreli Ticari İlişki Kurmada Zorlanma Durumu

Tablo 40: Hakkâri’de Bulunan Sınır Kapıları ya da Sınır Ticaret Merkezlerin Yeterli Alt Yapıya Sahip Olma Durumu

		n	%
Hakkâri’de Bulunan Sınır Kapıları ya da Sınır Ticaret Merkezlerin Yeterli Alt Yapıya Sahip Olma Durumu	Kesinlikle Hayır	40	54,1
	Hayır	33	44,6
	Evet	1	1,4
	Toplam	74	100,0

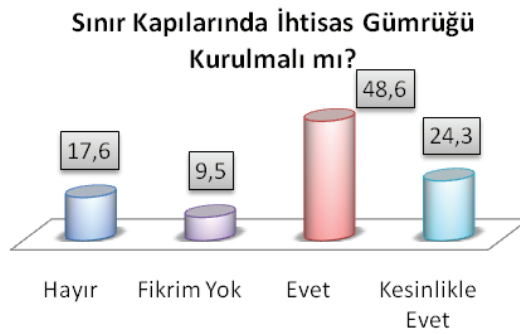
Firmaların %54,1’i illerinde bulunan sınır kapıları ya da ticaret merkezlerinin yeterli alt yapıya kesinlikle sahip olmadığını belirtmektedir.

Tablo 41: Firmaların Sınır Kapılarında İhtisas Gümrüğü Kurulması Konusundaki Düşünceleri

		n	%
Sınır Kapılarında İhtisas Gümrüğü Kurulmalı mı?	Hayır	13	17,6
	Fikrim Yok	7	9,5
	Evet	36	48,6
	Kesinlikle Evet	18	24,3
	Toplam	74	100,0

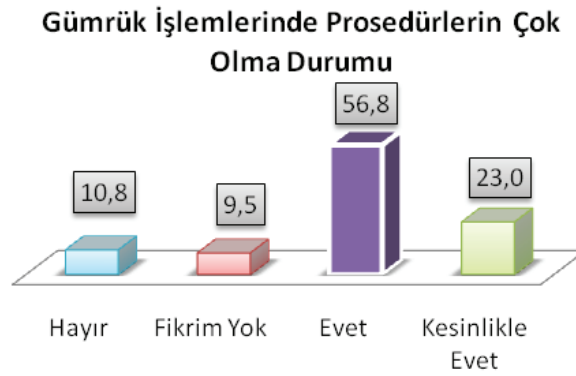
Sınır kapılarında ihtisas gümrüğü kurulması gerektiğini düşünen firmaların oranı %48,6 olarak görülmektedir. İhtisas gümrüğü kurulmasına karşı olan firmalar ise %17,6’lık bir oran sergilemektedir.

Tablo 42: Firmaların Gümrük İşlerinde Prosedürlerin Çok Olması Konusundaki Düşünceleri

		n	%
Gümrük İşlemlerinde Prosedürlerin Çok Olma Durumu	Hayır	8	10,8
	Fikrim Yok	7	9,5
	Evet	42	56,8
	Kesinlikle Evet	17	23,0
	Toplam	74	100,0

Araştırmaya katılan firmaların yarısından fazlası(%56,8) gümrük işlerinde prosedürlerin çok olduğunu düşünmektedir. Prosedürlerin fazla olmadığını düşünen firmalar ise %10,8'lik bir oran sergilemektedir. %9,5'lik bir kısım bu konuda fikir beyan etmemektedir.

Tablo 43: Firmaların İthalat Kotaları veya Limitleri Dâhilinde İthal Etmeye İzin Verilen Ürün Miktarının Yeterli Olup Olmaması Konusundaki Görüşleri

	n	%	
İthalat Kotaları veya Limitleri Dâhilinde İthal Etmeye İzin Verilen Ürün Miktarının Yeterlilik Durumu	Kesinlikle Hayır	7	9,5
	Hayır	50	67,6
	Fikrim Yok	11	14,9
	Evet	6	8,1
	Toplam	74	100,0

İthalat kotaları veya limitleri dâhilinde ithal etmeye izin verilen ürün miktarını yeterli bulmayan firmalar %67,6'lık yüksek bir oran sergilemektedir. İthal etmeye izin verilen ürün miktarını yeterli bulan firmaların oranı ise %8,1 olarak görülmektedir.

İthalat Kotaları veya Limitleri Dâhilinde İthal Etmeye İzin Verilen Ürün Miktarının Yeterlilik Durumu

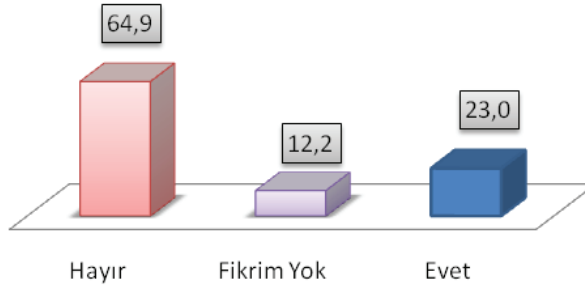

Tablo 44: İthal Etmeye İzinli Ürünlerin İlin İhtiyaçlarına Uygunluğunun Değerlendirilmesi

	n	%	
İzinli Ürünlerin Hakkâri İhtiyaçlarına Uygunluk Durumu	Hayır	48	64,9
	Fikrim Yok	9	12,2
	Evet	17	23,0
	Toplam	74	100,0

Firmaların ithal etmesine izin verilen ürünlerin Hakkâri ilinin ihtiyaçlarına uygun olup olmadığı incelendiğinde; araştırmaya katılan firmaların %64,9'u ürünlerin ihtiyaçlara uygun olmadığını belirtirken, %23'ü ise ihtiyaçlarının karşılandığını belirtmektedir.

İzinli Ürünlerin Hakkari İhtiyaçlarına Uygunluk Durumu

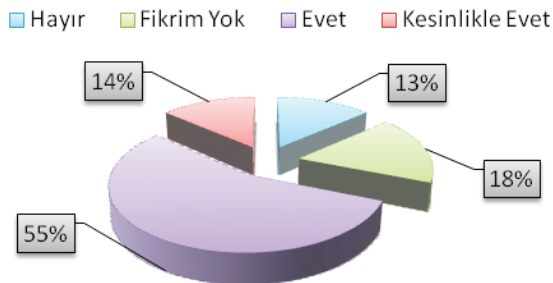

Tablo 45: Ürün Pazar Sorunu Yaşama Durumu

	n	%	
Ürün Pazar Sorunu Yaşama Durumu	Hayır	10	13,5
	Fikrim Yok	13	17,6
	Evet	41	55,4
	Kesinlikle Evet	10	13,5
	Toplam	74	100,0

Ürün pazar sorunu yaşamadığını belirten firmalar %13,5'lik bir orana sahipken, pazar sorunu yaşayan firmalar çoğunluğu oluşturmaktadır(%68,9).

Ürün Pazar Sorunu Yaşama Durumu

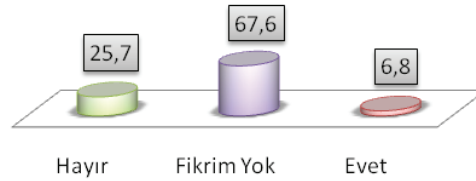

Tablo 46: Ticaret Yapılan Ülkelerde Bankacılık Sistemleri ile İlgili Problem Yaşama Durumu

		n	%
Ticaret Yapılan Ülkelerde Bankacılık Sistemleri ile İlgili Problem Yaşama Durumu	Hayır	19	25,7
	Fikrim Yok	50	67,6
	Evet	5	6,8
	Toplam	74	100,0

Ticaret yapılan ülkelerde bankacılık sistemleri ile ilgili problem yaşama durumu incelendiğinde; bu konuda fikir sahibi olmadığını belirten firmalar çoğunlukta görülmektedir(%67,6). Bankacılık sistemleri ile sorun yaşadığını belirten firmalar %6,8'lik düşük bir oran sergilemektedir.

Ticaret Yapılan Ülkelerde Bankacılık Sistemleri ile İlgili Problem Yaşama Durumu

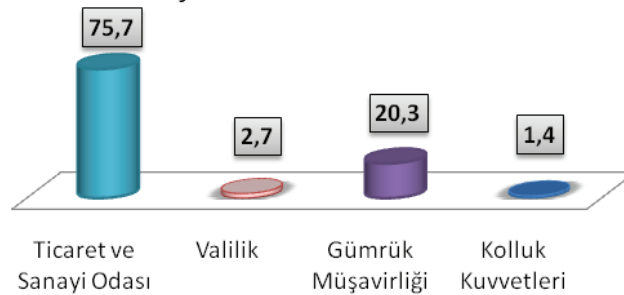

Tablo 47: Sınır Ticareti Yaparken Karşılaşılan Sıkıntılar İçin En Çok Temas Edilen Kurum

		n	%
Sınır Ticareti Yaparken Karşılaşılan Sıkıntılar İçin En Çok Temas Edilen Kurum	Ticaret ve Sanayi Odası	56	75,7
	Valilik	2	2,7
	Gümrük Müşavirliği	15	20,3
	Kolluk Kuvvetleri	1	1,4
	Toplam	74	100,0

Sınır ticareti yaparken karşılaşılan sıkıntılarla ilgili olarak çok görüşülen kurumlar Tablo 47’de yer almaktadır. Ticaret ve Sanayi Odası %75,7 oran ile firmaların en çok görüştüğü kurum olarak görülmektedir. Gümrük Müşavirliği ise %20,3 oran ile ikinci sırada yer almaktadır.

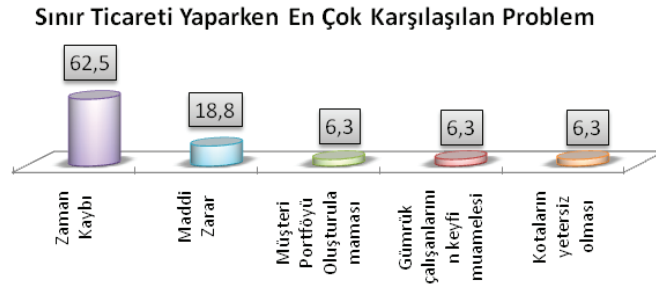
Sınır Ticareti Yaparken Karşılaşılan Sıkıntılar İçin En Çok Temas Edilen Kurum

Tablo 48: Sınır Ticareti Yaparken En Çok Karşılaşılan Problem

	n	%	
Sınır Ticareti Yaparken En Çok Karşılaşılan Problem	Zaman Kaybı	30	62,5
	Maddi Zarar	9	18,8
	Müşteri Portföyü Oluşturulmaması	3	6,3
	Gümrük çalışanlarının keyfi muamelesi	3	6,3
	Kotaların yetersiz olması	3	6,3
	Toplam	48	100,0

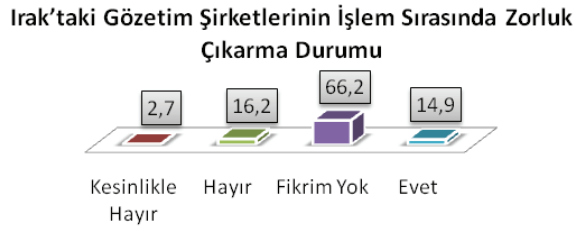
Sınır ticareti yaparken firmaların en çok karşılaştığı problem %62,5 ile zaman kaybı olarak görülmektedir. Maddi zarar %18,8 oran ile karşılaşılan problemlerde ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 49: Irak'taki Gözetim Şirketlerinin İşlem Sırasında Zorluk Çıkarma Durumu

	n	%	
Irak'taki Gözetim Şirketlerinin İşlem Sırasında Zorluk Çıkarma Durumu	Kesinlikle Hayır	2	2,7
	Hayır	12	16,2
	Fikrim Yok	49	66,2
	Evet	11	14,9
	Toplam	74	100,0

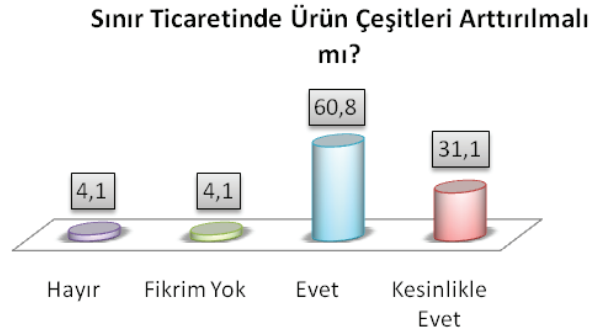
Firmaların %66,2'si Irak'taki gözetim şirketlerinin işlem sırasında zorluk çıkarmaları konusunda fikirleri olmadıklarını belirtmiştir. İşlem sırasında zorluk çıkarıldığını düşünen firmalar %14,9'luk bir orana sahiptir.

Tablo 50: Firmaların Sınır Ticareti Kapsamında Ürün Çeşitlerinin Arttırılması Konusundaki Görüşleri

		n	%
Sınır Ticaretinde Ürün Çeşitleri Arttırılmalı mı?	Hayır	3	4,1
	Fikrim Yok	3	4,1
	Evet	45	60,8
	Kesinlikle Evet	23	31,1
	Toplam	74	100,0

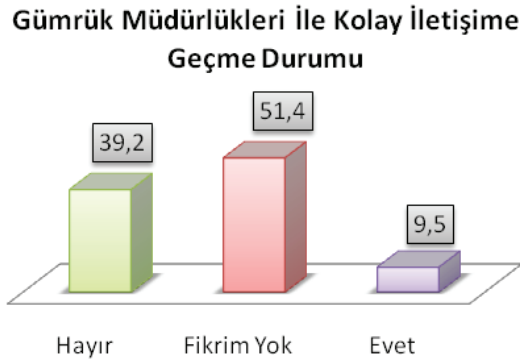
Sınır ticaretinde ürün çeşitlerinin arttırılması gerektiğini düşünen firmaların oranı oldukça yüksek görülmektedir(%91,9).

Tablo 51: Firmaların Gümrük Müdürlükleri ile Kolay İletişime Geçme Durumları

		n	%
Gümrük Müdürlükleri ile Kolay İletişime Geçme Durumu	Hayır	29	39,2
	Fikrim Yok	38	51,4
	Evet	7	9,5
	Toplam	74	100,0

Firmaların yarısına yakın bir kısmı (%51,4) Gümrük Müdürlükleri ile iletişimin kolay olup olmasında fikre sahip olmadıklarını belirtirken, %39,2'lik bir kısmı kolay iletişime geçemediğini belirtmiştir.

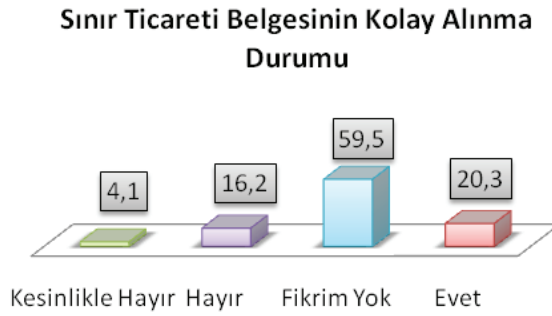

Tablo 52: Sınır Ticareti Belgesinin Kolay Alınma Durumu

	n	%	
Sınır Ticareti Belgesinin Kolay Alınma Durumu	Kesinlikle Hayır	3	4,1
	Hayır	12	16,2
	Fikrim Yok	44	59,5
	Evet	15	20,3
	Toplam	74	100,0

Sınır ticareti belgesinin kolay alınması konusunda fikre sahip olmadığını belirten firmaların oranı %59,5 olarak görülürken, belgenin kolay alındığını belirten firmaların oranı %20,3 olarak görülmektedir.

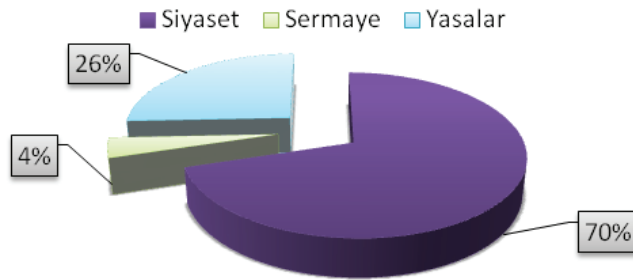

Tablo 53: Firmaların Hakkâri' deki Derecik ve Üzümlü Sınır Kapılarının Faaliyete Geçmeme Nedenleri Konusundaki Görüşleri

	n	%	
Hakkâri' deki Derecik ve Üzümlü Sınır Kapılarının Faaliyete Geçmeme Nedeni	Siyaset	52	70,3
	Sermaye	3	4,1
	Yasalar	19	25,7
	Toplam	74	100,0

Firmaların %70,3'ü Hakkâri'deki Derecik ve Üzümlü sınır kapılarının siyaset nedeniyle faaliyete geçmediğini düşündüklerini belirtmiştir. Sık belirtilen diğer bir neden de yasalar olarak görülmektedir.

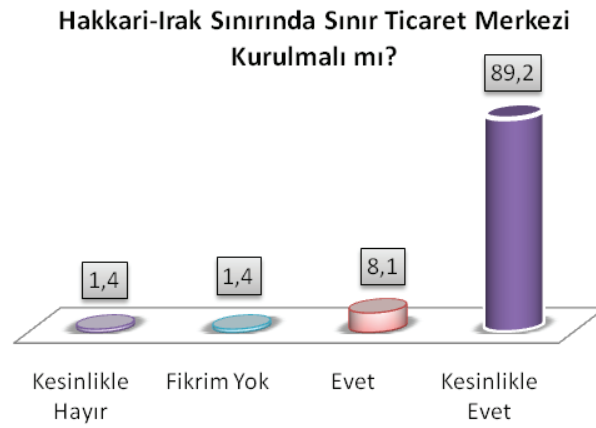
Hakkari' deki Derecik ve Üzümlü Sınır Kapılarının Faaliyete Geçmeme Nedeni

Tablo 54: Firmaların Hakkâri-Irak Sınırında Sınır Ticaret Merkezi Kurulması Hakkındaki Görüşleri

		n	%
Hakkâri-Irak Sınırında Sınır Ticaret Merkezi Kurulmalı mı?	Kesinlikle Hayır	1	1,4
	Fikrim Yok	1	1,4
	Evet	6	8,1
	Kesinlikle Evet	66	89,2
	Toplam	74	100,0

Firmaların büyük bir kısmı (%89,2) Hakkâri-Irak sınırında kesinlikle bir sınır ticaret merkezinin kurulması gerektiğini belirtmektedir.

Tablo 55: Firmaların Pazarladıkları Ürün ve Hizmet Gruplarına Göre Sınır Ticareti Yapma Durumlarının Karşılaştırılması

		Sınır Ticareti Yapma Durumu					
		Evet		Hayır		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Ürün Pazarlama	Tekstil	9	64,3	5	35,7	14	100,0
	Gıda	12	66,7	6	33,3	18	100,0
	İnşaat	13	68,4	6	31,6	19	100,0
	Diğer	16	69,6	7	30,4	23	100,0
	Toplam	50	67,6	24	32,4	74	100,0

Firmaların hizmet verdiği sektör gruplarına göre sınır ticareti yapma/yapmama durumları Tablo 55'de yer almaktadır. Tekstil sektöründe hizmet veren firmaların %64,3' ü, gıda sektöründe hizmet veren firmaların %66,7' si, inşaat sektöründe hizmet veren firmaların %68,4' ü ve belirtilen hizmet kategorileri dışında hizmet veren firmaların ise %69,6' sı sınır ticareti yaptıklarını belirtmiştir.

Tablo 56: Firma Büyüklüklerine Göre Sınır Ticareti Yapma Durumu

		Sınır Ticareti Yapma Durumu					
		Evet		Hayır		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Firma Ölçeği	KOBİ	48	66,7	24	33,3	72	100,0
	Büyük	2	100,0	0	0,0	2	100,0
	Toplam	50	67,6	24	32,4	74	100,0

Tablo 56’da firmaların büyüklüklerine göre sınır ticareti yapma/yapmama durumları yer almaktadır. Küçük ve orta ölçekli (KOBİ) firmaların %66,7’si sınır ticareti yaptıklarını belirtirken, %33,3’ü sınır ticareti yapmadıklarını belirtmiştir. Çalışmaya katılan firmalar içerisinde büyük ölçekli olduğunu belirten 2 firmanın da sınır ticareti yaptığı görülmektedir.

Tablo 57: Firmaların Faaliyet Gösterdikleri Sektörlere Göre Sınır Ticareti Yapma Durumları

		Sınır Ticareti Yapma Durumu					
		Evet		Hayır		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Sektörel Faaliyet	Ticari Faaliyet	34	75,6	11	24,4	45	100,0
	Hizmet	10	47,6	11	52,4	21	100,0
	İmalat	6	75,0	2	25,0	8	100,0
	Toplam	50	67,6	24	32,4	74	100,0

Firmaların faaliyet gösterdikleri sektörler göre sınır ticareti yapma/yapmama durumları incelendiğinde; ticari faaliyet gösteren firmaların %75,6’sı, hizmet alanında faaliyet gösteren firmaların %47,6’sı ve imalat sektöründe faaliyet gösteren firmaların %75’i sınır ticareti yaptıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 58: Firmaların Sınır Ticaretinden Yeterince Faydalanmaları Konusundaki Görüşlerine Göre Sınır Ticareti Yapma Durumlarının Karşılaştırılması

		Sınır Ticareti Yapma Durumu					
		Evet		Hayır		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Sınır Ticaretinden Yeterince Faydalanma Durumu	Hayır	0	0,0	18	100,0	18	100,0
	Evet	50	89,3	6	10,7	56	100,0
	Toplam	50	67,6	24	32,4	74	100,0

Tablo 58’de sınır ticaretinden yeterince faydalandığını düşündüğünü belirten firmaların %89,3’ü sınır ticareti yaparken %10,7’ si sınır ticareti yapmamaktadır.

Tablo 59: Firmaların Sınır Ticaretinde Yapılan Değişiklikleri Takip Etme Durumuna Göre Sınır Ticareti Yapma Durumları

		Sınır Ticareti Yapma Durumu					
		Evet		Hayır		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Sınır Ticaretinde Yapılan Değişiklikleri Takip Etme Durumu	Hayır	25	61,0	16	39,0	41	100,0
	Evet	25	75,8	8	24,2	33	100,0
	Toplam	50	67,6	24	32,4	74	100,0

Araştırmaya katılan firmalar içerisinde sınır ticaretinde yapılan değişiklikleri takip etmediğini belirten %61'lik kesimin sınır ticareti yaptığı görülürken, %39' luk kesimin ise sınır ticareti yapmadığı görülmektedir. Aynı zamanda sınır ticaretinde yapılan değişiklikleri takip eden firmaların %75,8'i sınır ticareti yaptıklarını belirtmiştir.

Tablo 60: Firmaların Sınır Ticareti Kapsamında Yapılan Değişikliklerden Dolayı Sürekli İlişki Kurmada Zorlanma Durumlarına Göre Sınır Ticareti Yapma Durumlarının Karşılaştırılması

		Sınır Ticareti Yapma Durumu					
		Evet		Hayır		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Sınır Ticareti Kapsamında Yapılan Değişikliklerden Dolayı Sürekli İlişki Kurmada Zorlanma Durumu	Hayır	17	94,4	1	5,6	18	100,0
	Evet	33	58,9	23	41,1	56	100,0
	Toplam	50	67,6	24	32,4	74	100,0

Sınır ticareti kapsamına yapılan değişikliklerden dolayı sürekli ilişki kurmada zorlanmadıklarını belirten firmaların %94,4'ü sınır ticareti yaptıklarını belirtirken, sınır ticareti kapsamında yapılan değişikliklerden dolayı sürekli ilişki kurmada zorlandığını belirten firmaların %58,9'u sınır ticareti yaptıklarını belirtmiştir.

Tablo 61: Firmaların Hakkârî'de Bulunan Sınır Kapıları ya da Merkezlerin Yeterli Alt Yapıya Sahip Olup Olmadığı Konusundaki Görüşleri ile Sınır Ticareti Yapma Durumlarının Karşılaştırılması

		Sınır Ticareti Yapma Durumu					
		Evet		Hayır		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
İlinizde Bulunan Sınır Kapıları ya da Merkezlerin Yeterli Alt yapıya Sahip Olma Durumu	Kesinlikle Hayır	34	85,0	6	15,0	40	100,0
	Hayır	15	45,5	18	54,5	33	100,0
	Evet	1	100,0	0	0,0	1	100,0
	Toplam	50	67,6	24	32,4	74	100,0

İllerinde bulunan sınır kapıları ya da merkezlerin yeterli alt yapıya kesinlikle sahip olmadığını belirten firmalar içerisinde %85'lik kesimin sınır ticareti yaptığı görülmektedir. Hakkârî'de bulunan sınır kapılarının ya da merkezlerinin yeterli alt yapıya sahip olduğunu belirten tek firmanın da sınır ticareti yaptığı dikkat çekmektedir.

Tablo 62: Firmaların Sınır Kapılarında İhtisas Gümrüğü Kurulup Kurulmaması Konusundaki Görüşlerine Göre Sınır Ticareti Yapma Durumlarının Karşılaştırılması

		Sınır Ticareti Yapma Durumu					
		Evet		Hayır		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Sınır Kapılarında İhtisas Gümrüğü Kurulmalı mı?	Hayır	10	76,9	3	23,1	13	100,0
	Fikrim Yok	4	57,1	3	42,9	7	100,0
	Evet	22	61,1	14	38,9	36	100,0
	Kesinlikle Evet	14	77,8	4	22,2	18	100,0
	Toplam	50	67,6	24	32,4	74	100,0

Sınır kapılarında ihtisas gümrüğü kurulmamalıdır diyen firmaların %76,9'unun, konu ile ilgili herhangi bir fikrinin olmadığını belirten firmaların %57,1'inin, sınır kapılarında ihtisas gümrüğü kurulmalıdır diyen firmaların %61,1'inin, sınır kapılarında ihtisas gümrüğü kesinlikle kurulmalıdır diyen firmaların ise %77,8'inin sınır ticareti yaptığı görülmektedir.

Tablo 63: Firmaların Gümrük İşlemlerinde Prosedürlerin Çok Olması Konusundaki Görüşlerine Göre Sınır Ticareti Yapma Durumlarının Karşılaştırılması

		Sınır Ticareti Yapma Durumu					
		Evet		Hayır		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Gümrük İşlemlerinde Prosedürlerin Çok Olma Durumu	Hayır	7	87,5	1	12,5	8	100,0
	Fikrim Yok	7	100,0	0	0,0	7	100,0
	Evet	23	54,8	19	45,2	42	100,0
	Kesinlikle Evet	13	76,5	4	23,5	17	100,0
	Toplam	50	67,6	24	32,4	74	100,0

Gümrük işlemlerinde prosedürlerin çok olmadığını belirten firmaların %87,5'inin, konu ile ilgili herhangi bir fikrinin olmadığını belirten firmaların tamamı, gümrük işlemlerinde prosedürlerin çok olduğunu belirten firmaların %54,8'inin, gümrük işlemlerinde prosedürlerin kesinlikle çok olduğunu belirten firmaların %76,5'inin sınır ticareti yaptığı görülmektedir.

Tablo 64: Firmaların Sınır Ticaretinde Ürün Çeşitlerinin Artırılması Konusundaki Görüşleri ile Sınır Ticareti Yapma Durumlarının Karşılaştırılması

		Sınır Ticareti Yapma Durumu					
		Evet		Hayır		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Sınır Ticaretinde Ürün Çeşitleri Artırılmalı mı?	Hayır	2	66,7	1	33,3	3	100,0
	Fikrim Yok	0	0,0	3	100,0	3	100,0
	Evet	30	66,7	15	33,3	45	100,0
	Kesinlikle Evet	18	78,3	5	21,7	23	100,0
	Toplam	50	67,6	24	32,4	74	100,0

Tablo 64’de “Sınır ticaretinde ürün çeşitleri arttırılmalı mıdır?” sorusuna verilen yanıt dağılımlarına göre firmaların sınır ticareti yapma/yapmama durumlarının dağılımı yer almaktadır. Tablo incelendiğinde sınır ticaretinde ürün çeşitlerinin arttırılması gerektiğini belirten firmaların %66,7’sinin, kesinlikle arttırılması gerektiğini belirten firmaların ise %78,3’ünün sınır ticareti yaptığı görülmektedir.

Tablo 65: “Hakkâri-Irak Sınırında Sınır Ticaret Merkezi Kurulmalı Mıdır?” Sorusuna Verilen Yanıt Dağılımına Göre Firmaların Sınır Ticareti Yapma Durumlarının Karşılaştırılması

		Sınır Ticareti Yapma Durumu					
		Evet		Hayır		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Hakkâri-Irak Sınırında Sınır Ticaret Merkezi Kurulmalı mı?	Kesinlikle Hayır	0	0,0	1	100,0	1	100,0
	Fikrim Yok	0	0,0	1	100,0	1	100,0
	Evet	6	100,0	0	0,0	6	100,0
	Kesinlikle Evet	44	66,7	22	33,3	66	100,0
	Toplam	50	67,6	24	32,4	74	100,0

Hakkâri-Irak sınırında sınır ticaret merkezinin kesinlikle kurulması gerektiğini belirten firmaların % 66,7’sinin sınır ticareti yaptığı görülürken, %33,3’ünün ise sınır ticareti yapmadığı görülmektedir.

Tablo 66: Firmaların Pazarladıkları Ürün ve Hizmet Gruplarına Göre İhracat Yapma Durumlarının Karşılaştırılması

		İhracat Yapma Durumu					
		Evet		Hayır		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Ürün Pazarlama	Tekstil	0	0,0	14	100,0	14	100,0
	Gıda	2	11,1	16	88,9	18	100,0
	İnşaat	3	15,8	16	84,2	19	100,0
	Diğer	1	4,3	22	95,7	23	100,0
	Toplam	6	8,1	68	91,9	74	100,0

Araştırmaya katılan firmaların pazarladıkları ürün ve hizmet gruplarına göre ihracat yapma/yapmama durumları Tablo 66’da yer almaktadır. Tekstil sektöründe hizmet veren firmaların tamamı, gıda sektöründe hizmet veren firmaların %88,9’u, inşaat sektöründe hizmet veren firmaların %84,2’si ve belirtilen hizmet kategorileri dışında hizmet veren firmaların %95,7’si ihracat yaptıklarını belirtmiştir.

Tablo 67: Firmaların Büyüklüklerine Göre İhracat Yapma Durumlarının Karşılaştırılması

		İhracat Yapma Durumu					
		Evet		Hayır		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Firma Ölçeği	KOBİ	6	8,3	66	91,7	72	100,0
	Büyük	0	0,0	2	100,0	2	100,0
	Toplam	6	8,1	68	91,9	74	100,0

Tablo 67’de firmaların büyüklüklerine göre ihracat yapma/yapmama durumları yer almaktadır. Küçük ve orta ölçekli (KOBİ) firmaların %91,7’si ihracat yapmadıklarını belirtirken, %8,3’ü ihracat yaptıklarını belirtmiştir. Çalışmaya katılan firmalar içerisinde büyük ölçekli olduğunu belirten 2 firmanın ihracat yapmadığı görülmektedir.

Tablo 68: Firmaların Faaliyet Gösterdikleri Sektörlere Göre İhracat Yapma Durumlarının Karşılaştırılması

		İhracat Yapma Durumu					
		Evet		Hayır		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Sektörel Faaliyet	Ticari Faaliyet	5	11,1	40	88,9	45	100,0
	Hizmet	0	0,0	21	100,0	21	100,0
	İmalat	1	12,5	7	87,5	8	100,0
	Toplam	6	8,1	68	91,9	74	100,0

Çalışmaya katılan firmaların faaliyet gösterdikleri sektörler göre ihracat yapma/yapmama durumları incelendiğinde; ticari faaliyet gösteren firmaların %88,9’u, hizmet alanında faaliyet gösteren firmaların tamamı ve imalat sektöründe faaliyet gösteren firmaların %87,5’i ihracat yapmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 69: Firmaların İthalat Kotaları veya Limitlerinin Yeterlilik Durumları Konusundaki Görüşlerine Göre İhracat Yapma Durumlarının Karşılaştırılması

		İhracat Yapma Durumu					
		Evet		Hayır		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
İthalat Kotaları veya Limitleri Yeterlilik Durumu	Kesinlikle Hayır	0	0,0	7	100,0	7	100,0
	Hayır	4	8,0	46	92,0	50	100,0
	Fikrim Yok	1	9,1	10	90,9	11	100,0
	Evet	1	16,7	5	83,3	6	100,0
	Toplam	6	8,1	68	91,9	74	100,0

İthalat kotaları veya limitlerini yeterli bulmayan firmaların %92’si, ithalat kotaları veya limitlerini yeterli bulan firmaların ise %83,3’ü ihracat yapmadıklarını belirtmiştir.

Tablo 70: Firmaların İzinli Ürünlerin Hakkâri İhtiyaçlarına Uygunluk Durumu Konusundaki Görüşlerine Göre İhracat Yapma Durumlarının Karşılaştırılması

		İhracat Yapma Durumu					
		Evet		Hayır		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
İzinli Ürünlerin Hakkâri İhtiyaçlarına Uygunluk Durumu	Hayır	3	6,3	45	93,8	48	100,0
	Fikrim Yok	0	0,0	9	100,0	9	100,0
	Evet	3	17,6	14	82,4	17	100,0
	Toplam	6	8,1	68	91,9	74	100,0

İzinli ürünlerin Hakkâri ihtiyaçlarına uygun olmadığını belirten firmaların %93,8'inin, izinli ürünlerin Hakkâri ihtiyaçlarına uygun olduğunu belirten firmaların ise %82,4'ünün ihracat yapmadıkları görülmektedir.

4.3. Hakkâri Sınır Ticareti Etki Analizi Değerlendirme Sonuçları

Bu çalışma ile Hakkâri ilinde ticari faaliyet gösteren işletmelerin; sınır ticareti yapma durumlarını, sınır ticaretini kullanarak ticari potansiyellerini arttırma durumlarını, sınır ticaretinden faydalanma durumlarını ve il de ki sınır kapılarının kapalı olması ile ilgili etkilenme durumlarını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu kapsamda sistematik örneklem yöntemi ile seçilmiş Hakkâri ilinde ticaret yapan şirketlere bir takım sorular sorulmuştur.

Soruları cevaplayan şirketlerin %97,3'ü küçük veya orta ölçekli, %2,7'si büyük ölçekli işletmelerdir. Şirketlerin %60,8'i ticari faaliyet, %28,4'ü hizmet faaliyetleri, %10,8'i ise hizmet faaliyetleri içerisinde. Görülmektedir ki Hakkâri ilinin küçük ölçekli olma özelliği taşıyan ve ticari faaliyetle uğraşmakta olan işletmelerin ticaret potansiyellerini arttırmak için girişime ihtiyaçları vardır. Firmaların pazarlamasını yaptıkları ürün veya hizmetler incelendiğinde; %25,7 oran ile inşaat, %24,3 oran ile gıda, %18,9 ile tekstil ve %31,1 oran ile diğer (mobilya, medya, enerji, ulaştırma, danışmanlık, temizlik, maden) alanlarında hizmet verildiği görülmektedir.

Sınır ticaretine konu edilmeyen ürünlerin çoğunun gıda ürünleri olduğu bilinmektedir. Geri kalan ürünlerde var olan kota uygulamaları sebebiyle ihracat yapılamaz hale gelmektedir. İşletmelerin yadsınamayacak bir kısmı da mobilya ve medya sektöründe pazarlama yapmaktadır.

Geçimini çoğunlukla hayvancılıkla sağlayan Hakkâri hayvancılık ihracatını yapamamaktadır. Hakkâri ilinin topografik özelliklerinin hayvancılığa uygun olduğunu görmekteyiz. Hayvancılığın, Türkiye ekonomisine katkısı oldukça büyüktür. Bölgede hayvansal üretim toplam üretimin %87'sini oluşturmaktadır. Hakkâri sınır kapılarının kapalı olması nedeni ile ihracat avantajlarını kullanamamaktadır. Sınır ticaretinin amacının da halkın bölgesel ihtiyaçlarını karşılamak olduğu bilinmektedir.

Anket çalışmasına katılan şirketlerin ihracat yapma durumlarına bakıldığında ise %91,9'unun yapmadığı %8,1'inin ihracat yaptığı anlaşılmıştır. İlde faaliyette olan İran Sınır kapısına ek olarak Irak sınır kapılarının da açılması ihracatı arttıracak ve ilin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunacaktır.

Araştırmada firmaların ihracat yapmama nedenleri yer almaktadır. Maddi yetersizlik (%17,6) ihracat yapmama nedenlerinin başında yer alırken, kapıların kapalı olması (%14,7), sınır kapılarının ve kotalarının yetersiz olması (%13,2) yüksek oranda belirtilen diğer nedenlerdir.

İşletme yetkililerinin araştırmada kapıların kapalı olmasından dolayı ihracat yapamadıklarını belirttikleri ortaya çıkmıştır. Şirketlerin toplamda yaklaşık 2,9'luk bir kısmı kendi ölçek ve deneyimleri sebebi ile ihracat yapamadıklarını söylemiştir.

Araştırmada sorulmuş olan bu soru göstermektedir ki, faaliyette olan Esendere sınır kapısına ek olarak Derecik ve Üzümlü sınır kapılarının da faaliyete girmesi ilde ticari faaliyette bulunan esnaf ve tacirlerin potansiyellerini kullanma konusunda teşvik etmiş olacak ve Irak ile ticaret yaparak hem Hakkâri ilinin hem de Türkiye'nin ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunacaktır. Araştırma da işletmelerin sınır ticareti yapma durumu belirtilmektedir. Firmaların %67,6'sının sınır ticareti yaptığı görülürken, sınır ticareti yapmayan firmaların oranı ise %32,4 olarak görülmektedir. Sınır ticareti yapmama nedenleri incelendiğinde, sınır kapılarında zorlayıcı güvenlik vb. uygulamaların olması %20,8 oran ile ilk sırada gelmektedir. Sınır ticaretinin düzenli olmadığını belirten firmalar %16,7'lik bir oran sergilerken sınır kapılarının yetersiz olması ve kota uygulamaları %12,5 oran ile sık belirtilen nedenler arasındadır.

Türkiye'nin Irak ile ihracatına bakıldığında demir, çelik, çimento, kablo, tel, hayvansal ve bitkisel yağların ticaretinin yapıldığı görülmektedir. Bu ürünlerin çeşitliliğinin arttırılmasına Hakkâri ilinde açılacak olan sınır kapılarının olumlu etkisi olacaktır. Araştırmada Irak ile ihracat yapma durumu şirketlerin %97,3'ü hayır cevabını vermiştir. İran ve Irak gibi ekonomi bakanlığı tarafından ticaret önceliği verilmiş 2 ülkeye komşusu olan Hakkâri ilinin sınır ticaretinden faydalanamamaları söz konusudur. Araştırmada da bunu açıkça görmekteyiz.

Şirketlerin %75,7'si'i sınır ticaretinden faydalandıklarını belirtmişlerdir. %24,3'ü ise yeterince faydalanmadığını düşünmektedir. Sınır ticaretinin oldukça detaycı prosedürleri ile ilgili olarak şirketlere sınır ticaretinde yapılan değişiklikleri takip etme durumları sorulmuştur. Firmaların %55,4'ü sınır ticaretinde yapılan değişiklikleri takip etmediğini belirtirken, %44,6'sı değişiklikleri takip ettiğini belirtmiştir. Sınır kapılarının faaliyette olmaması ve sık değişen yasalar sebebi ile ticari faaliyette bulunan işletmelerin çoğunun prosedürleri takip edemiyor olması ilde ki ticari potansiyele sekte vurma ihtimalini arttırmaktadır.

İl de ki işletme sahipleri %54,1'i oran ile sınır kapılarının yeterli alt yapıya sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. İnşaat Mühendisinin, mimar destekli fizibilite ve altyapı çalışmaları kapıların inşaatının ivedilikle başlaması için önemli bir kaynak oluşturmuştur. Sınır ticaretine konu olan sınırlı ürünlerin Hakkâri'nin ihtiyaçlarına uygun olmadığını düşünen işletmelerin %25,7'si inşaat sektöründe çalışmaktadır. Sınır ticaretinde ithalata konu olan ürünlerin, İl ihtiyacı, hasat mevsimi gibi kriterler dikkate alınarak İlin tarım politikalarına uygun bir şekilde ürün miktarının artırılması, ürün çeşitlerinin fazlaştırılması ve ithalat miktarının artırılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Bölge de ve özellikle de ilimizde yoğun olarak yaşanan terör olaylarından sonra tesis edilen huzur ve güven ortamının devam ettirilmesi oldukça azalan ticari hayatı canlandırmak ve bölge insanının refah düzeyini yükseltilmesi amacıyla ilde sınır ticaretinin ivedilikle uygulamaya koyulması gerekmektedir. Bu kapsamda ithal edilen ürünlerin çeşitlerine kısıtlamanın kaldırılması, ithal miktarlarının arttırılması, gerçek kişilerin sınır ticareti kapsamına alınması, hayvan ve hayvansal ürünlerin sınır ticareti kapsamına alınması gerekmektedir.

Örneğin Şırnak ilinde 1998 yılına kadar serbest bırakılan sınır ticaretine yaklaşık 500'e yakın girişimci iştirak etmiş idi. Her girişimcinin Habur Gümrük Kapısında ortalama 6 personel çalıştırdığını varsayarsak bu durumda yaklaşık 2000-3000 kişiye iş imkânı yaratılmış olmuştur. Aynı zamanda bu hareketliliğin diğer meslek kollarında çalışan esnaf üzerinde de yarattığı olumlu etkileri de göz önünde bulundurmak gerekir. Hakkâri ilin de de Derecik ve Üzümlü Sınır kapılarının açılması benzer bir çarpan etki yaratacaktır.

Sınır ticaretinde ithalata konu olan ürünlerin, İl ihtiyacı, hasat mevsimi gibi kriterler dikkate alınarak Ülkemizin tarım politikalarına uygun bir şekilde ürün miktarının artırılması, ürün çeşitlerinin fazlaştırılması ve ithalat miktarının artırılması ihtiyacı yapılan anket çalışmasında da anlaşılmıştır. İthalat kotaları veya limitleri dâhilinde ithal etmeye izin verilen ürün miktarını yeterli bulmayan firmalar %67,6'lık yüksek bir oran sergilemektedir. İthal etmeye izin verilen ürün miktarını yeterli bulan firmaların oranı ise %8,1 olarak görülmektedir.

İşletme yetkililerine sınır ticareti yaparken en çok karşılaşılan durumun ne olduğu sorulduğunda ise prosedürlerin fazla olması ve yavaş işlemesi nedeni ile %62,5'i zaman kaybı cevabını vermiştir. Diğer yetkililer ise en çok karşılaşılan problem olarak maddi zarar, müşteri portföyü oluşturulamaması, kotaların yetersiz olmasını işaret etmişlerdir.

Son olarak işletmelere sınır kapılarının faaliyete geçmeme nedeni sorulmuş olup %70,3'ü siyaset cevabını vermiştir. İşletmelerin %24,3'ü ise yasaları sınır kapılarının faaliyete geçmeme nedeni olarak göstermişlerdir. Geri kalan işletmelerin %4,1'i ise sınır kapılarının açılmama nedenini olarak devletin sermaye sıkıntısı olmasına bağlamıştır.

Bölge insanımızın refah düzeyinin artırılması, girişimcilerimizin beklentilerine cevap verebilecek şekilde sınır ticaretinin uygulamaya konulması halinde İle ve Bölgeye ekonomik ve sosyal anlamda katkı sağlayacağına olan inancımız yapılan bu araştırma ile desteklenmiştir.

5. HAKKÂRİ DERECİK VE ÜZÜMLÜ SINIR KAPILARININ ALT YAPI ÇALIŞMALARI

5.1. ÜZÜMLÜ SINIR KAPISI

5.1.1. Fiziki Koşullar

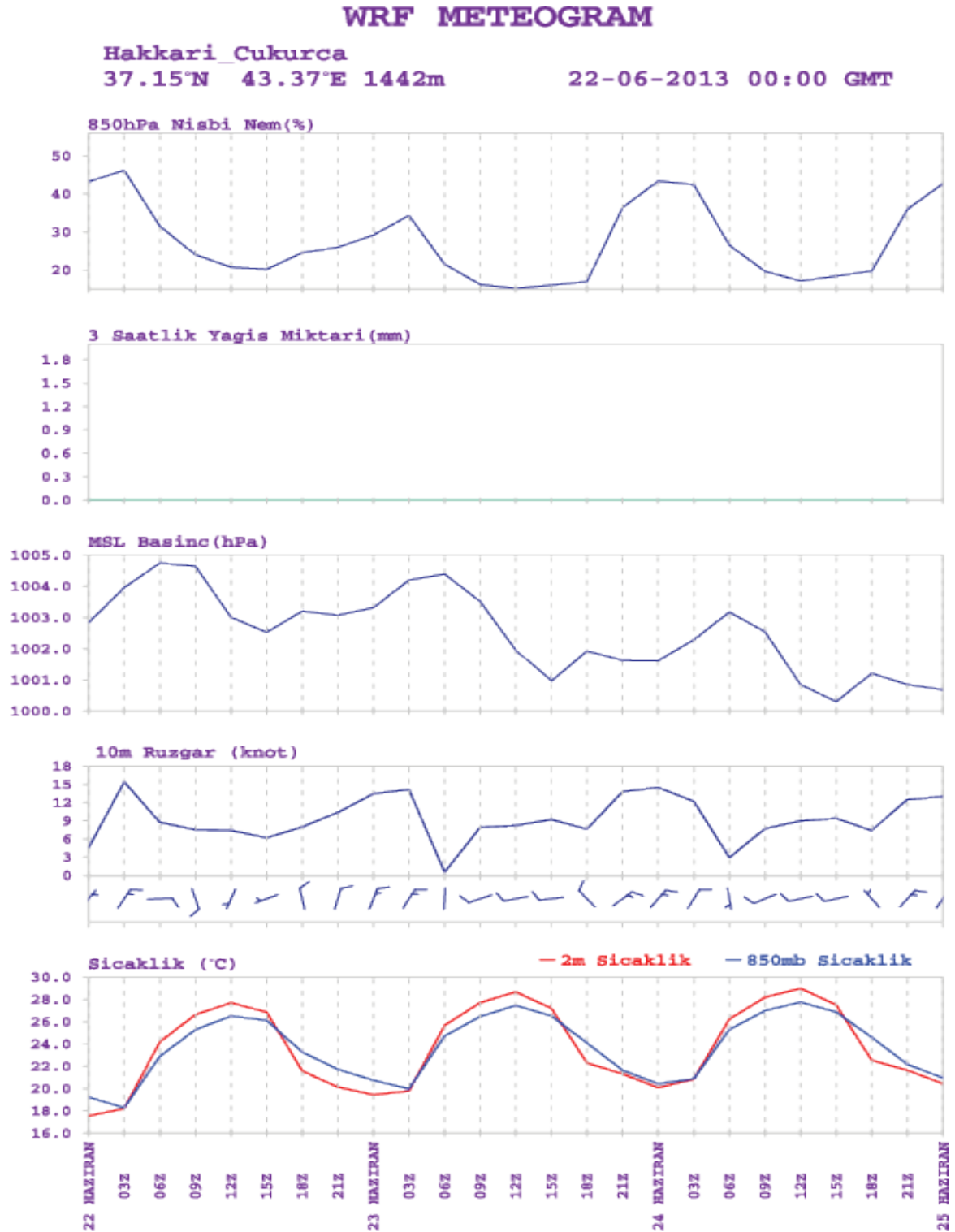
Üzümlü Köyü; Hakkâri ilinin, Çukurca ilçesine bağlı bir köydür. Çukurca ilçesine uzaklığı 13 km civarındadır. Doğusunda Çukurca ilçesi, Batısında Şırnak, Güneyinde Hakkâri ve Kuzeyinde Irak bulunmaktadır. Çukurca İlçesi Hakkâri il merkezine 75 km, Yüksekova ilçe merkezine 130, Şemdinli ilçe merkezine 180 km uzaklıktadır. İlçe nüfusu 2011 sayımına göre 14.469 kişidir. Sınır kapısının fiili olarak açılması planlanan Üzümlü köyü rakım olarak 1.100 metre civarındadır. Zap suyunun araziye aşındırması nedeniyle engebeli bir coğrafyaya sahiptir.

Şekil 6 : Üzümlü Köyü

Üzümlü köyü yağın olarak karasal iklimi yaşasada değişken bir iklim yapısına sahiptir. Yaz ayları oldukça sıcak ve kış aylarında kar yağışlı geçer. En yoğun kar yağışı ocak ayında görülmektedir.

Şekil 7: Meteoroloji Genel Müdürlüğü Çukurca Sıcaklık tahmini

Bölgede dağlar genelde doğudan-batıya ve kuzeyden-güneye uzanmaktadır. Dağlar, meyilli bir arazi yapısı oluşturmaktadır. Yapılması planlanan sınır kapısı Üzümlü köy merkezine 2 km uzaklıktadır ve arazi yapısı uygun bir yapıya sahiptir.

Şekil 8: Sınır bölgesi Üzümlü Köyü arası

5.1.2. Ulaşım İmkânı

Üzümlü Köyü, Çukurca ilçesine yaklaşık 13 km mesafede yer almaktadır. Zap vadisi boyunca uzanan yol sarp kayalıklardan geçerek Üzümlü köyüne ulaşmaktadır.

Şekil 9: Hakkâri- Çukurca Yolundan Muhtelif Görüntüler 2013

Hakkâri- Depin mevkiinden sonra ki bölümde Depin mevki- Çukurca yolu ortalama yol genişliği 12~13 metre olup araçların geçişi için rahat olmaktadır. Ancak yapılacak sınır kapısıyla artacak araç yoğunluğunu karşılayamayacağı öngörülmektedir. Bu bölüm için kısmen de olsa bir çalışma gerekmektedir. Sümbül dağının eteklerinde devam eden yol kış aylarında yoğun don olayına maruz kalmaktadır. Yoğun kar yağışı nedeniyle çığ düşmeleri yaşanabilmekte, bölge zeminin jeolojik yapısı nedeniyle yer yer toprak kayması yaşanabilmektedir. Yılın muhtelif zamanlarında yol trafiğe kapanabilmektedir. Karayolları tarafından çığ tünellerinin yapılması, bu sıkıntıları bir nebze gidirmiştir.

Şekil 10: Depin mevki-Çukurca yolu

Çukurca yol ayrımından sonra devam eden Üzümlü köy yolu ortalama genişliği 5~6 metre civarındadır. Bu bölümü takip eden köy yolu tamamıyla bozuk ve araçların geçişleri için mevcut haliyle ciddi engel taşımaktadır. Sınır kapısının yapılacağı alana kadar olan mesafe yaklaşık 7 km'dir. Yolun söz konusu kısmında, gelecekte yaşanması öngörülen yoğunluğa cevap verebilmek amacıyla yenileme ve genişletme çalışmaları yapılması gerekmektedir.

Şekil 11: Çukurca Ayrımı Üzümlü Köy Yolundan Muhtelif Görüntüler 2013

5.1.3. İnşaat Altyapısı ve Üst Yapı İhtiyaçları

Sınır kapısının yapılması düşünülen bölge, inşaat alanı oluşturmak için uygun bir yapıya sahiptir. Rakım olarak 1.100 m civarında bir rakıma sahiptir. Üzümlü köyünün batısına düşmektedir. 30~40 dönüm üzeri bir alana sahiptir. Irak bölgesinin toprak yapısı ile benzer özellikler göstermektedir. Bu alanda herhangi bir inşaatla rastlanmamaktadır. Ancak sınır kapısı için ihtiyaç duyulan üst yapılar için yeterli alan mevcuttur.

Çukurca Üzümlü sınır kapısı, Derecik sınır kapısına nazaran daha kısa mesafede ulaşılabilirliği, yol yapım maliyetinin düşük olması nedeniyle de avantajlı konumdadır. Öte yandan, Irak sınırları dâhilinde Çukurca Üzümlü Bölgesinde yol tamamlanmış durumdadır. Fiili olarak faaliyet göstermese de fiziksel olarak küçük bir idari binaları ve nöbetçileri mevcuttur. Hazır bulunurluk açısından da tamamlanmasının daha az zaman alacağı, fiili faaliyete en kısa sürede başlanabileceği söylenebilir.

Şekil 12: Üzümlü Sınır Kapısı Kurulması Planlanan Araziden Muhtelif Görüntüler 2013

Sınır kapısının fiili olarak faaliyete geçmesi halinde ihtiyaç duyulacağı öngörülen asgari üst yapı üniteleri aşağıda sunuludur:

- ✓ İdari Bina: 200 m² taban alanı üzerinde 2 kat olmak üzere, toplam 400 m²
  - ✓ Kaçak eşya ambarı-depo: 1 kattan oluşan 1.000 m² taban alan üzerinde, toplam 1000 m²
Arama Hangarı: 1 kattan oluşan 1.000 m² taban alan üzerinde, toplam 1.000 m²
  - ✓ Kaçak İstihbarat Binası: 1 kattan oluşan 250 m² taban alan üzerinde, toplam 250 m²
  - ✓ Lojman ve Misafirhane: 10 dairesi 2 adet bina, her daire 110 m², toplam 2.200 m²
  - ✓ Akaryakıt istasyonu; 300 m² bir alan
  - ✓ Su deposu: 300 tonluk su deposu
  - ✓ Fosseptik ve arıtma tesisi alanı; 1.000 m²'lik bir alan
  - ✓ Teknik Bina: 1 kattan oluşan 200 m² taban alan üzerinde, toplam 200 m²
  - ✓ Araç X-ray cihazı Binası: 1 kattan oluşan 100 m² taban alan üzerinde, toplam 100 m²
  - ✓ Elektrik köşk binası
  - ✓ 2.000 m²'lik tır ve/veya araç bekleme parkı
- Kullanılması planlanan alan yaklaşık olarak 25.000 m²'dir.

5.1.4. Üst Yapı Öngörülerinin Yaklaşık Maliyetleri

Sınır kapısının yol, inşaat, alt yapı, üst yapı ve elektrik işleri ile ilgili geniş kapsamlı ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu araştırma, öngörülen üst yapı ihtiyaçlarının yaklaşık maliyetlerinin hesaplanmasını kapsamaktadır. Öte yandan sınır kapısının tam anlamıyla faaliyete geçmesi ve etkin çalışabilmesi için gerekli ulaşım altyapısı iyileştirmelerinin yapılması, inşaat alanında gerekli zemin düzenleme çalışmalarının yapılması, elektrik hattının çekilmesi gibi gerekli koşul şartlar bulunduğu aşikârdır. Bu çalışmanın sadece sınır kapısının yapılmasının planlandığı 25.000 m² alan üzerinde yer alacak üst yapıların yaklaşık maliyetlerini kapsadığı göz ardı edilmemelidir. Söz konusu yaklaşık maliyetler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 2013 yılı yapı birim fiyatları esas alınarak hazırlanmıştır. Üzümlü sınır kapısı üst yapı ihtiyaçlarının yaklaşık toplam maliyeti 9.234.750,00 TL olarak öngörülmektedir. Maliyet hesaplarının detayları aşağıda sunuludur:

- ✓ Ticari ve İdari Bina: 200 m² taban alanı ve 2 kat, toplam 400 m².
[Birim fiyatı 3B sınıfı yapı İdari binalar (ilçe tipi hükümet konakları, vergi daireleri) için 585.00TL/m² olarak esas alınmıştır]
Kalem Yaklaşık Maliyeti: 585,00 X 400 = 234.000,00 TL
- ✓ Kaçak eşya ambarı-depo: 1000 m² taban alan ve 1 kat, toplam 1000 m²
[Birim fiyatı 1B sınıfı İş yeri depoları için 145,00 TL/m² olarak esas alınmıştır]
Kalem Yaklaşık Maliyeti: 145,00 X 1000 = 145.000,00 TL
- ✓ Arama Hangarı: 1000 m² taban alan ve 1 kat, toplam 1000 m²
[Birim fiyatı 2C sınıfı yapı Hangar yapıları (Uçak bakım ve onarım amaçlı) için 370.00TL/m² olarak esas alınmıştır]
Kalem Yaklaşık Maliyeti: 370,00 X 1000 = 370.000,00 TL
- ✓ Kaçak İstihbarat Binası: 250 m² taban alan ve 1 kat, toplam 250 m²

[Birim fiyatı 3B sınıfı yapı İdari binalar (ilçe tipi hükümet konakları, vergi daireleri) için 585.00TL/m² olarak esas alınmıştır]

Kalem Yaklaşık Maliyeti: 585,00 X 250 = 146.250,00 TL

- ✓ Lojman ve Misafirhane: 10 daireli 2 adet bina, her daire 110 m², toplam 2200 m²

[Birim fiyatı 3B sınıfı yapı İdari binalar (ilçe tipi hükümet konakları, vergi daireleri) için 585.00TL/m² olarak esas alınmıştır.]

Kalem Yaklaşık Maliyeti: 585,00 X 2200 = 1.287.000,00 TL

- ✓ Akaryakıt istasyonu; 300 m² bir alan

[Birim fiyatı 3A sınıfı yapı akaryakıt ve gaz istasyonları için 490,00 TL/m² olarak esas alınmıştır.]

Kalem Yaklaşık Maliyeti: 490,00 X 300 = 147.000,00 TL

- ✓ Su deposu: 300 tonluk su deposu yaklaşık olarak= 200.000,00 TL
- ✓ Fosseptik ve arıtma tesisi alanı ve alt yapı 25000 m² bir alan yaklaşık olarak 3.000.000,00 TL
- ✓ Teknik Bina: 200 m² taban alan ve 1 kat, toplam 200 m²

[Birim fiyatı 3B sınıfı yapı İdari binalar (ilçe tipi hükümet konakları, vergi daireleri) için 585.00TL/m² olarak esas alınmıştır.]

Kalem Yaklaşık Maliyeti: 585,00 X 200 = 117.000,00 TL

- ✓ Araç X-ray cihazı Binası: 100 m² taban alan ve 1 kat toplam 100 m² yaklaşık olarak 200.000,00~300.000,00 TL
- ✓ Elektrik köşk binası Yaklaşık olarak 350.000,00 TL
- ✓ 2000 m²'lik Tır veya araç bekleme parkı yaklaşık olarak = 400.000,00 TL
- ✓ 25000 m²'lik bir alanda yapılacak çevre düzeni ve ekstra işler % 40

Üst Yapı Yaklaşık Maliyetler Toplamı:

234.000,00+145.000,00+370.000,00+146.250,00+1.287.000,00+147.000,00+200.000,00+3.000.000,00+117.000,00+300.000,00+350.000,00+400.000,00 = 6.596.250,00 TL

Çevre düzeni ve ekstra işler bedeli: 6.596.250,00 TL X % 40 = 2.638.500,00 TL

Nihai Toplam: 6.596.250,00 TL + 2.638.500,00 TL = 9.234.750,00 TL

5.1.5. Güvenlik

Sınır kapısı kurulması düşünülen bölgenin doğusunda bir, güneyinde de bir olmak üzere iki tane askeri birliğin olduğu görülmektedir. Bu askeri birliklerin sınır kapısına olan uzaklığı 2 ve 0,5 km civarındadır. Bölge, güvenlik açısından bir tehlike arz etmemektedir.

5.1.6. Elektrik

Bölgede elektrik bulunmamaktadır. Ancak elektrik yakındaki Üzümlü köyünde ve mevcut karakollarda bulunmaktadır. Üzümlü köyünün bölgeye kuş bakışı uzaklığı yaklaşık olarak 2 km civarındadır. Elektrik işleri için ön görülen üst yapı işleri;

- ✓ Köşk binası
- ✓ Trafo
- ✓ 100 metrede bir bırakılacak elektrik direği ve kablo işlerinden oluşmaktadır. Fiziksel olarak kısa sürede elektrik tedarik edilebilecek konumdadır.

5.1.7. Personel

Sınır kapısı kurulduktan sonra çalışacak personel sayısının başlangıç yıllarında 40 ila 50 kişi arasında olacağı öngörülmüştür. Söz konusu personelin temel ihtiyaçları; yatma-barınma alanları, yeme içme ihtiyacı mukabili lojmanlar ile alışveriş ihtiyacına yönelik market üst yapı ihtiyaçlarında yer almaktadır. Öte yandan sosyal ihtiyaçlara yönelik sınır kapısı yakınlarında herhangi bir imkan bulunmaması göz önünde bulundurularak; oyun sahaları, dinlenme salonları gibi ünitelerin, idari bina tefrişatı sırasında önemiyetle üzerinde durulması, unutulmaması gereken konulardandır.

5.2. DEREÇİK SINIR KAPISI

5.2.1. Fiziki Koşullar

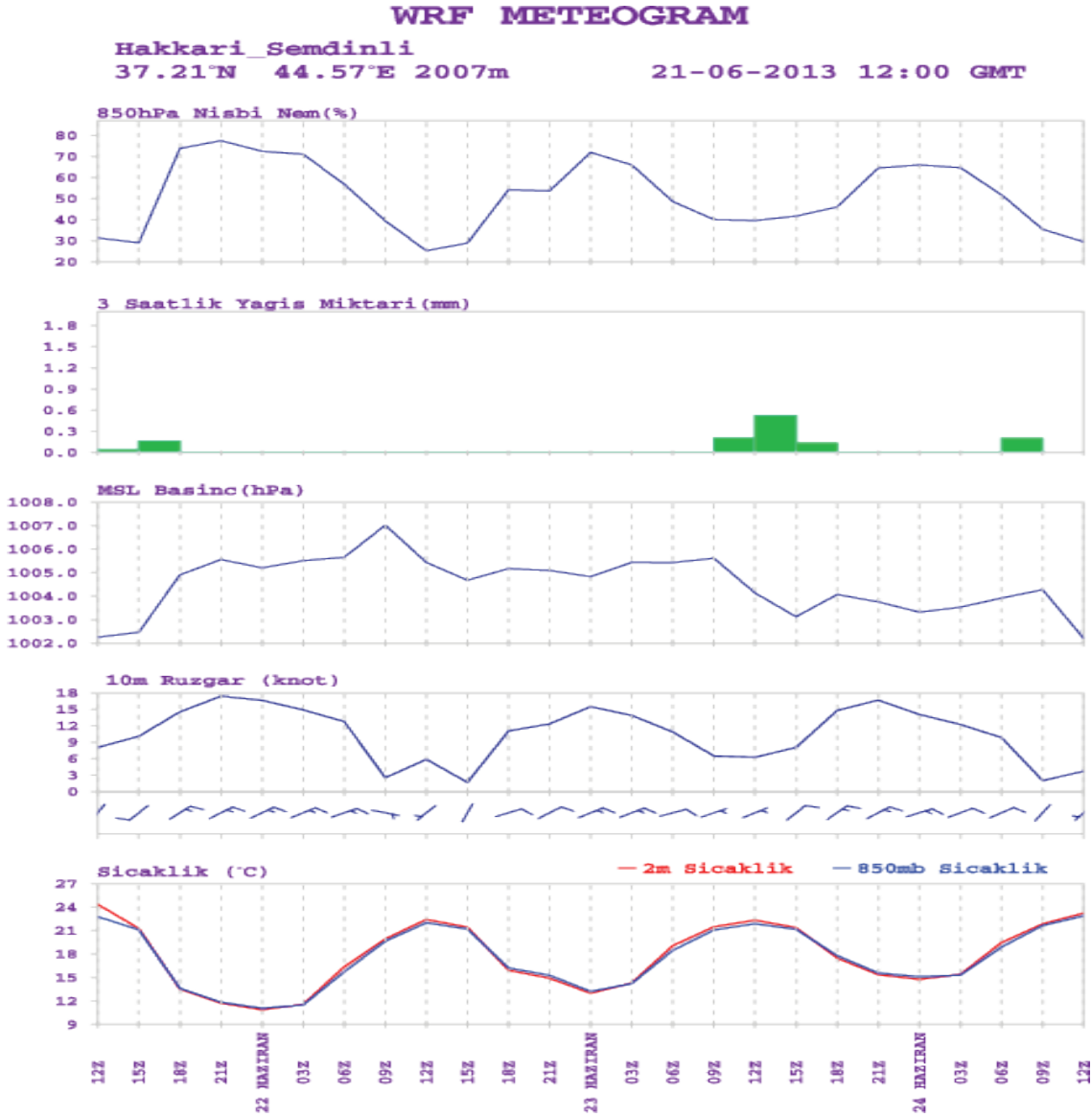
Derecik Beldesi; Hakkâri ilimizin Şemdinli İlçesine bağlı bir beldedir. Nüfusu (2011 yıllı sayımlarına göre) 7.759 kişidir. Ülkenin en doğusunda bulunan belde, Irak sınırındadır. Hakkâri il merkezine yaklaşık olarak 200 km, Yüksekova ilçesine yaklaşık olarak 120 km, Şemdinli ilçesine yaklaşık olarak 65 km ve Çukurca ilçesine ise yaklaşık olarak 245 km mesafededir.

Şekil 13: Derecik Beldesi

Derecik beldesi Doğu Anadolu Bölgesinde olmasına rağmen iklimi oldukça değişkendir. Yaz ayları oldukça sıcak geçmesine rağmen, kış ayları kar yağışlı ve ılımandır. İlkbahar ve sonbahar mevsimleri yağmur, kış mevsimi kar yağışlı olup, yaz mevsimi de kurak geçer. Kar yağışı genellikle Ocak ayında, ilin diğer ilçelerine nazaran hafif yağış şeklinde gerçekleşir. Rüzgarın şiddetli görüldüğü ay Kasım ayıdır. Yüksek zirvelerde kış aylarında yoğun bir sise rastlanır.

Şekil 14:Şemdinli Sıcaklık grafiği

Bölge genelinde Kuzeyden-Güneye ve Doğudan-Batiya meyilli bir arazi yapısı hâkimdir. Bu meyilli arazi yapısı akarsu yönünden zengin olmasını sağlamıştır. Ancak akarsu rejimi bu dağlık yapı nedeniyle düzgün değildir. Bu bölge de göl, gölet ve baraj bulunmamaktadır. Bu bölgede bulunan başlıca dağlar Katina tepe, Ortaklar bölgesinde Karadağ, Tahta taş Tepe, Süngü Tepe ve Akpınar dağdır.

Bölgede yapılması planlanan sınır kapısı için üç bölge tespit edilmiştir. Ancak Umurlu ve Yeşilova Hacibey çayı tarafında ki bölgeler de bazı olumsuz durumlardan dolayı düşünülmemekte ve önerilmemektedir. Olumsuz görüşe neden olan hususlar aşağıda sunuludur:

- ✓ Umurlu bölgesinde sınır kapısının yapılacağı alan daha engebeli bir alana sahiptir ve ulaşım rahat sağlanamamaktadır.
- ✓ Umurlu bölgesinin yakınında Irak tarafında herhangi bir yerleşim yoktur ve ulaşım mevcut değildir.
- ✓ Yeşilova Hacibey çayı tarafında, Hacibey çayı'nın diğer yakasına geçilebilmesi için köprü gerekmektedir ve çayın her iki tarafında özel mülkiyetler söz konusu olduğundan kamulaştırma söz konusu olabilir. Maliyeti artırıcı unsurlar olarak kabul edilmiştir.
- ✓ Aynı zamanda Hacibey çayı bölgesinde de arazi daha engebeli bir yapıya sahiptir. Ulaşım imkânı daha düşük ve ulaşım altyapısında yapılacak iyileştirmede zemin yapısı nedeniyle maliyet artırıcı konumdadır.

Her üç saha da incelenerek yukarıda bahsi geçen hususlarda karar aşamasında ihtiyaç duyulacak söz konusu unsur gözlemleri kaydedilmiştir. Yeşilova köyünün doğusunda yer alan 1.054 rakımlı bölge, sınır kapısının yapılması aşamasında; görece daha düz bir arazi yapısına sahip olması, hazine arazisi olması hasebiyle mülkiyet avantajı, mevcut ve potansiyel ulaşım altyapısı ile ilgili da daha uygun ve düşük maliyet oluşturacağı öngörülmesi ile uygun yatırım alanı olarak tespit edilmiştir.

Şekil 15:Derecik Arazi Yapısı

5.2.2. Ulaşım İmkânı

Şemdinli / Derecik Karayolları 11. Bölge Müdürlüğü 2012

Derecik sınır kapısının fiili faaliyete geçebilmesi için Hakkâri –Şemdinli yolunun ıslahı, beldeye ulaşım sağlanabilmesi için koşul şarttır. Şemdinli ilçesine Yüksekova yolu üzerinden ulaşım sağlanmakta, Yüksekova ilçesinden de Şemdinli ilçesine yol devam etmektedir. İlçe ulaşım altyapısı incelendiğinde Hakkâri-Yeni köprü, Yeni köprü- Yüksekova yolları aralarında Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından muhtelif bazı noktalarda çalışmaların tamamlandığı gözlenmiştir. Çalışmaların tamamlanan kısımlarında yol 12~13 metre genişliğinden 23~24 metre genişliğe çekilmiştir. Bu yollarda yapılan genişletme çalışmaları % 20 civarındadır. Ancak % 80'lik kısımda yol halen 12~13 metre genişliğinde olup araçların geçişini zorlaştırmaktadır. Ancak çalışmalar devam etmektedir. Söz konusu yollar Zap vadisi ve Zap suyu boyunca devam etmektedir. Dağların Doğu-Batı ve Kuzey-Güney doğrultusunda devam etmesinden dolayı engebeli ve zor geçitlere sahiptir.

Şekil 16:Yeniköprü-Yüksekova yolu

Yüksekova-Şemdinli arasında ki yolda 12~13 metre genişliğe sahiptir. Bu bölümde iki adet sarp geçide rastlanmaktadır. Şapatan geçidi (1.910 m) ve Haruna geçidi (2.110 m). Sınır kapısı açılması durumunda bu bölgede ihtiyaç doğrultusunda bir yol çalışması gerekmektedir. Kış aylarında yaşanan aşırı soğuklar nedeniyle söz konusu geçitler ve civarında don olayı yaşanmaktadır. Uluslararası trafiğe açılacağı da öngörülebilecek olursa, hali hazırda Şemdinli ilçesi içerisinde yerleşim merkezinden geçen yola alternatif bir çevre yolu yapılması gerektiği de rahatlıkla söylenebilir.

Şekil 17:Yüksekova -Şemdinli yolu

Şemdinli-Derezik yolu araçların geçişleri için çok zor bir yapıya sahiptir. Yaklaşık 65 kilometrelik yolun tamamı bozuk ve engebeli bir yapıya sahiptir. Bu bölümde Gelişen Geçidi (1.370 m) bulunmaktadır. Yol genişliği 12~13 metre civarındadır. Yol Şemdinli çayı boyunca devam etmektedir. Sınır kapıları açıldığında da söz konusu yolda çok ciddi bir iyileştirme ve genişletme işi yapılması gerektiği gözlemlenmiştir. Normal hızla giden bir otomobilin km hesabı ile bu yolu ortalama 40~50 dakika da alması gerektiğini düşünebiliriz. Ancak fiili olarak iklim şartları uygun olmasına rağmen söz konusu yol ancak bir buçuk veya iki saatte tamamlanabilmekte ve Derezik Beldesine ancak ulaşabilmektedir. Özellikle kış aylarında Derezik Beldesine ulaşım, mevcut karayolları altyapısı

ile oldukça zordur. Yaşamsal zaruriyeler haricinde yöre halkı da Şemdinli ilçesine dahi yolculuk yapmamaktadır. Yeşilova –Derecik ayırımından sonraki yolda yol genişliği 5~6 metre genişliğe düşmektedir. Yol tamamıyla bozuk olup yer yer tırmanış ve inişler mevcuttur.

Şekil 18: Şemdinli -Derecik Yolundan Muhtelif Görüntüler 2013

Şekil 19:Derecik-Yeşilova Yolundan Muhtelif Görüntüler 2013

5.2.3. İnşaat Altyapısı ve Üst Yapı İhtiyaçları

Sınır kapısının yapılması düşünülen bölge, 1.054 m civarında bir rakımda yer almakta olup, inşaat alanı oluşturmak için uygun arazi yapısına sahiptir. Yeşilova köyünün batısına düşmektedir. 50 dönüm üzeri bir alana sahiptir. Irak bölgesinin toprak yapısı ile benzer özellikler göstermektedir. Bu alanda herhangi bir inşaatla rastlanmamaktadır. Ancak sınır kapısı için ihtiyaç duyulan üst yapılar için yeterli alan mevcuttur.

Şekil 20: Derecik Sınır Kapısı Yapılması Planlanan Araziden Muhtelif Görüntüler 2013

Sınır kapısının fiili olarak faaliyete geçmesi halinde ihtiyaç duyulacağı öngörülen asgari üst yapı üniteleri aşağıda sunuludur:

- ✓ İdari Bina: 200 m² taban alanı üzerinde 2 kat olmak üzere, toplam 400 m²
- ✓ Kaçak eşya ambarı-depo: 1 kattan oluşan 1.000 m² taban alan üzerinde, toplam 1000 m²
Arama Hangarı: 1 kattan oluşan 1.000 m² taban alan üzerinde, toplam 1.000 m²
- ✓ Kaçak İstihbarat Binası: 1 kattan oluşan 250 m² taban alan üzerinde, toplam 250 m²
- ✓ Lojman ve Misafirhane: 10 daireli 2 adet bina, her daire 110 m², toplam 2.200 m²
- ✓ Akaryakıt istasyonu; 300 m² bir alan
- ✓ Su deposu: 300 tonluk su deposu
- ✓ Fosseptik ve arıtma tesisi alanı; 1.000 m²'lik bir alan
- ✓ Teknik Bina: 1 kattan oluşan 200 m² taban alan üzerinde, toplam 200 m²
- ✓ Araç X-ray cihazı Binası: 1 kattan oluşan 100 m² taban alan üzerinde, toplam 100 m²
- ✓ Elektrik köşk binası
- ✓ 2.000 m²'lik tır ve/veya araç bekleme parkı

Kullanılması planlanan alan yaklaşık olarak 25.000 m²'dir.

5.2.4. Üst Yapı Öngörülerinin Yaklaşık Maliyetleri

Sınır kapısının yol, inşaat, alt yapı, üst yapı ve elektrik işleri ile ilgili geniş kapsamlı ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu araştırma, öngörülen üst yapı ihtiyaçlarının yaklaşık maliyetlerinin hesaplanmasını kapsamaktadır. Öte yandan sınır kapısının tam anlamıyla faaliyete geçmesi ve etkin çalışabilmesi için gerekli ulaşım altyapısı iyileştirmelerinin yapılması, inşaat alanında gerekli zemin düzenleme çalışmalarının yapılması, elektrik hattının çekilmesi gibi gerekli koşul şartlar bulunduğu aşikârdır. Bu çalışmanın sadece sınır kapısının yapılmasının planlandığı 25.000 m² alan üzerinde yer alacak üst yapıların yaklaşık maliyetlerini kapsadığı göz ardı edilmemelidir. Söz konusu yaklaşık maliyetler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 2013 yılı yapı birim fiyatları esas alınarak hazırlanmıştır. Üzümlü sınır kapısı üst yapı ihtiyaçlarının yaklaşık toplam maliyeti 9.234.750,00 TL olarak öngörülmektedir. Maliyet hesaplarının detayları aşağıda sunuludur:

- ✓ Ticari ve İdari Bina: 200 m² taban alanı ve 2 kat, toplam 400 m².
[Birim fiyatı 3B sınıfı yapı İdari binalar (ilçe tipi hükümet konakları, vergi daireleri) için 585.00TL/m² olarak esas alınmıştır]
Kalem Yaklaşık Maliyeti: 585,00 X 400 = 234.000,00 TL
- ✓ Kaçak eşya ambarı-depo: 1000 m² taban alan ve 1 kat, toplam 1000 m²
[Birim fiyatı 1B sınıfı İş yeri depoları için 145,00 TL/m² olarak esas alınmıştır]
Kalem Yaklaşık Maliyeti: 145,00 X 1000 = 145.000,00 TL
- ✓ Arama Hangarı: 1000 m² taban alan ve 1 kat, toplam 1000 m²
[Birim fiyatı 2C sınıfı yapı Hangar yapıları (Uçak bakım ve onarım amaçlı) için 370.00TL/m² olarak esas alınmıştır]
Kalem Yaklaşık Maliyeti: 370,00 X 1000 = 370.000,00 TL
- ✓ Kaçak İstihbarat Binası: 250 m² taban alan ve 1 kat, toplam 250 m²
[Birim fiyatı 3B sınıfı yapı İdari binalar (ilçe tipi hükümet konakları, vergi daireleri) için 585.00TL/

m² olarak esas alınmıştır]

Kalem Yaklaşık Maliyeti: 585,00 X 250 = 146.250,00 TL

- ✓ Lojman ve Misafirhane: 10 dairesel 2 adet bina, her daire 110 m², toplam 2200 m²

[Birim fiyatı 3B sınıfı yapı İdari binalar (ilçe tipi hükümet konakları, vergi daireleri) için 585.00TL/m² olarak esas alınmıştır.]

Kalem Yaklaşık Maliyeti: 585,00 X 2200 = 1.287.000,00 TL

- ✓ Akaryakıt istasyonu; 300 m² bir alan

[Birim fiyatı 3A sınıfı yapı akaryakıt ve gaz istasyonları için 490,00 TL/m² olarak esas alınmıştır.]

Kalem Yaklaşık Maliyeti: 490,00 X 300 = 147.000,00 TL

- ✓ Su deposu: 300 tonluk su deposu yaklaşık olarak= 200.000,00 TL

- ✓ Fosseptik ve arıtma tesisi alanı ve alt yapı 25000 m² bir alan yaklaşık olarak 3.000.000,00 TL

- ✓ Teknik Bina: 200 m² taban alan ve 1 kat, toplam 200 m²

[Birim fiyatı 3B sınıfı yapı İdari binalar (ilçe tipi hükümet konakları, vergi daireleri) için 585.00TL/m² olarak esas alınmıştır.]

Kalem Yaklaşık Maliyeti: 585,00 X 200 = 117.000,00 TL

- ✓ Araç X-ray cihazı Binası: 100 m² taban alan ve 1 kat toplam 100 m² yaklaşık olarak 200.000,00~300.000,00 TL

- ✓ Elektrik köşk binası Yaklaşık olarak 350.000,00 TL

- ✓ 2000 m²'lik Tır veya araç bekleme parkı yaklaşık olarak = 400.000,00 TL

- ✓ 25000 m²'lik bir alanda yapılacak çevre düzeni ve ekstra işler % 40

Üst Yapı Yaklaşık Maliyetler Toplamı:

234.000,00+145.000,00+370.000,00+146.250,00+1.287.000,00+147.000,00+200.000,00+3.000.000,00+117.000,00+300.000,00+350.000,00+400.000,00 = 6.596.250,00 TL

Çevre düzeni ve ekstra işler bedeli: 6.596.250,00 TL X % 40 = 2.638.500,00 TL

Nihai Toplam: 6.596.250,00 TL + 2.638.500,00 TL = 9.234.750,00 TL

5.2.5. Güvenlik

Sınır kapısı kurulması düşünülen bölgenin doğusunda iki adet askeri birliğin olduğu görülmüştür. Bu askeri birliklerin sınır kapısına olan uzaklığı 1 km civarındadır. Bölge, güvenlik açısından bir tehlike arz etmemektedir.

5.2.6. Elektrik

Bölgede elektrik bulunmamaktadır. Ancak elektrik yakındaki Yeşilova Köyünde ve mevcut karakollarda bulunmaktadır. Yeşilova köyünün bölgeye kuş bakışı uzaklığı yaklaşık olarak 3 km civarındadır. Köyde mevcut elektrik akımında düzensizlikler – voltaj değişimleri ve kesintilerin muhtelif aralıklarla yaşandığı gözlenmiştir. Elektrik işleri için ön görülen üst yapı işleri;

- ✓ Köşk binası

- ✓ Trafo

- ✓ 100 metrede bir bırakılacak elektrik direği ve kablo işlerinden oluşmaktadır. Fiziksel olarak kısa sürede elektrik tedarik edilebilecek konumdadır.

5.2.7. Personel

Sınır kapısı kurulduktan sonra çalışacak personel sayısının başlangıç yıllarında 40 ila 50 kişi arasında olacağı öngörülmüştür. Söz konusu personelin temel ihtiyaçları; yatma-barınma alanları, yeme içme ihtiyacı mukabili lojmanlar ile alışveriş ihtiyacına yönelik market üst yapı ihtiyaçlarında yer almaktadır. Öte yandan sosyal ihtiyaçlara yönelik sınır kapısı yakınlarında herhangi bir imkân bulunmaması göz önünde bulundurularak; oyun sahaları, dinlenme salonları gibi ünitelerin, idari bina tefrişatı sırasında ehemmiyetle üzerinde durulması, unutulmaması gereken konulardandır.

6. ÖNERİLER

6.1. Sınır Ticaretinin Bölgesel Kalkınma Açısından Gerekliliği

Sınır ticareti kapsamında ithalatı yapılabilecek ürünlere ilişkin listeler, Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından belirlenerek ilgili valiliğe gönderilir ve valilikler nezdinde eşit paylaşım gerçekleştirilir.

Sınır ticareti normal ticarete göre daha kolay geliştirilebilen bir ticaret türüdür. Normal prosedürleri ile dış ticaret belli bir bilgi, deneyim ve sermaye birikimi gerektirdiği için küçük bir kesim tarafından yapabilirken sınır ticareti daha yaygın bir kesim tarafından gerçekleştirilebilecek niteliktedir. Bölgede sınır ticareti ile iştigal edenlerin sayısının artması ve ticaretin gelişmesi ile o bölgenin gelir seviyesini de arttıracaktır.

Bu yüzden sınır ticaretine gereken önemin verilmesi; bilhassa sınır ticareti içinde açık pazar uygulanmasının gerçekleştirilmesi ve yaygınlaştırılmasının üzerinde durulması gerekmektedir.

Sınır illerinde yaşayan halkın, bazı bireysel ihtiyaçlarını, daha iyi koşullarda, komşu ülkelerden karşılamaları yanında kendi ürettiklerini de sınır ötesi komşularına satarak gelir elde etmesini sağlayacak açık pazar uygulaması; bireysel gelir artışı yanında, sınır illerinde ticaretin gelişmesini de sağlayacaktır. Bölgede sınır ticareti dolayısıyla açık pazar uygulaması ile bölge halkının ihtiyaçları yerinde karşılanacak ve bölge ekonomisine canlılık getirecektir.

Öte yandan sınır ticaretinin tamamen ortadan kaldırılması için bazı girişimlerin olduğu da bilinmektedir. Hâlbuki sınır ticareti özellikle sınır illerinde bulunan halkın birincil derecede gelir kaynağıdır. Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa, Şırnak, Mardin gibi illerimizde yaklaşık 65.000 kamyon şoförü geçimlerini sınır ticaretinden sağlamaktadır. Bu rakam göz önüne alındığında sınır ticaretinin ülkemiz açısından aynı zamanda büyük bir istihdam kaynağı olduğu da rahatlıkla söylenebilir.

Sınır ticaretinin olumlu etkilerinin yanında göz önünde bulundurulması ve önlem alınması gereken hususlarda bulunmaktadır. Örneğin, gümrük vergisi avantajı nedeniyle büyük şehirlerdeki bazı işadamlarının sınır ticareti yapılan illerdeki kişiler adına belge alarak, istedikleri malları indirimli tarifeden ithal edip sattıkları bilinmektedir. Yetkililer, bu nedenle büyük boyutlara ulaşan sınır ticaretinin, yöre insanına yarar sağlamaktan çok, belge almaktan taşımacılığa kadar belli bir çıkar zinciri oluşmasına neden olduğuna dikkati çekmişlerdir. (Tos kay, 1999; Hürriyet, 2000, Öztürk, 2006:121). Sınır ticareti, bölgenin kalkınmasına yardımcı olmalıdır. Geçmişte yaşanan uygulamalarda sınır ticaretinin belli bir kesimin elinde getirim olarak kullanılmasına sebebiyet verdiği söylenebilir. Bu ticareti belli bir kesim veya birkaç firmanın eline ve tekeline bırakmaktan ziyade, halk tabanına yayarak uygulamak bölgenin kalkınması ve belli bir refah düzeyine ulaşılması için gereklidir. Aksi halde sınır ticareti esas amacına ulaşamayacaktır. Yıllardır sınır ticareti ile uğraşan belli sayıdaki firmalar bölge halkının bu ticareti yapmasına engel olmuşlardır. Bölgede yaşayan ve geçimini sınır ticaretinden sağlayan insan sayısı bu nedenle olması gerekenden düşüktür. Geçmişte yaşanan hatalar tekrar edildiği takdirde, tekrar aynı çerçevede rant elde edecek bir kesime fayda sağlayacaktır. Sonuç itibarıyla, bölgesel kalkınma çerçevesinde sınır ticaretinin beklenen amacına ulaşabilmesi için adil bir dağılım ile halk tabanına yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Benzer şekilde, sınırdan geçirilen ticari malların maalesef Türkiye'nin dört bir yanına dağıtıldığı görülmektedir. Sınır ticaretinin bölge içerisinde yapılması ve bu kapsamda getirilen malların o bölge ihtiyaçlarını karşılamak üzere bölge içerisinde kullanılması esastır. Örneğin, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde sınır ticareti kapsamında getirilen akaryakıtın başka bölgelerde satıldığı göz-

lemlemektedir. Böylece sınır ticareti esas amacından saptırılmaktadır. Gerekli kontrol ve denetimlerin gerçekleştirilmesi sadece Derecik ve Üzümlü sınır kapılarına değil, ülke ekonomisine etkisi bakımından da sınır ticareti kavramının ve fiili ticaretin amacına uygun şekilde gerçekleştirilebilmesine yönelik fayda sağlayacaktır.

Sınır ticareti kapsamında, Gaziantep, Mardin, Hakkâri, Van, Ağrı, Şanlıurfa, Ağrı'ya ithalat izni verilen tarım ürünleri arasında, kakule, karabiber, karanfil, keber, kimyon, yenibahar, kına, mahlep, salep, sumak, tarçın, vanilya, zencefil, zerdeçal gibi tarım ürünleri yer almaktadır. Bu ürünlerin ithalat izni verilebilecek azami miktarının da illere göre 2 ton ile 30 ton arasında sınırlandırılması sınır ticaretinin kapsamını daraltmaktadır.

Sonuç itibarıyla, komşu ülkeler ile ticaretin geliştirilmesinde kullanabileceğimiz önemli bir araç olan sınır ticaretine geçmişte yapılan bazı hatalı uygulama ve değerlendirmeler sonucu, gereken değerin verilmediği görülmektedir. Sınır ticareti ilke olarak sınır bölgesinin iki yanında kalan halkın bölgesel ihtiyaçlarının karşılanmasını içerir. Bu ticarete beklenen amaç sınır bölgelerinde yaşayan halkın ihtiyaç duyduğu maddelerin hem daha kolay temin edilmesi hem de sınır bölgelerinden karşılıklı güven ortamını artmasına katkıda bulunmasıdır. Artan sınır ticareti ile ülkemiz mallarının komşu ülkelerde daha iyi tanınması ve yaygınlaşması bunun sonucu mallarımıza olan talebin artması olacaktır. (Öztürk 2006:108) Gereken önlemler alındığı ve iyi modellendiği takdirde halk tabanına yaygınlaştıracak bir sınır ticareti gerek bölgenin kalkınması açısından olumlu etkiler yaratacak gerekse ülke ekonomisine fayda sağlayacaktır.

7. SINIR TİCARETİNDE MEVCUT SORUNLAR VE TALEPLER

Sınır ticareti özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde öne çıkmış özel bir ticaret şeklidir. Sınır ticareti ile malların kolay ve ucuz temin edilmesi, karşılıklı ticaretin ve işbirliğinin geliştirilmesi ile bölgesel iyi komşuluk ve barış ortamı sağlanarak karşılıklı güven oluşturulması mümkündür.

Sınır ticaretinin bölgelerarası gelişmişlik farkını azaltma, istihdam yaratma ve illerin ekonomisine katkı yaparak refah düzeyini yükseltme gibi etkileri olduğu belirlenmiştir.

İthalat ve ihracat rejimine göre şartları ve kaideleri daha basit, bürokratik işlemleri azaltılmış, az sermaye ile yapılabilen bir ticaret dalı olan sınır ticareti bu özellikleri ile girişimcilik bilincinin oluşmasına önemli katkı yaptığı kabul edilmektedir.

Sınır ticaretini, uluslararası ticaret yapmak isteyenler için adeta bir eğitim yeri, bir ticaret okulu gibi görmek gerekir. Sınır ticaretini yaparak işi öğrenen birçok işadamlarının bugün değişik ülkelerle ticaret yaptığı, söz konusu ülkelerle ithalat ve ihracat gerçekleştirdiği görülmektedir.

Türkiye çok sayıda sınır kapısına sahip bir ülkedir. Bu durum kaçınılmaz olarak devlete ek bir maliyet getirmektedir. Sınır kapılarının devlete olan ek maliyeti, sınır ticareti ile değerlendirilerek sınır ticaretinden elde edilen gelirlerden bu sınır kapılarına pay aktarılması ile kazanca dönüştürülmesi de mümkündür.

Sınır ticareti sayesinde oluşan sosyo-ekonomik güven ortamı, aynı zamanda mekânsal paylaşımların hattını belirleyen sınırlar konusunda komşu ülkeler arasında sorunlar yaşanmamasına neden olacak ve bu durum sınır güvenliğine yönelik harcamaların da azalması anlamına gelecektir.

Sınır ticaretinin geliştirilmesi Türkiye'nin coğrafi, tarihi, siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel bağlarının bulunduğu sınır komşusu ülkeler ile ilişkilerinde güven ortamına dayalı birlikteliğin gerçekleşmesine katkı sağlayacaktır. Bu durum bölgesel güç olma yolundaki Türkiye açısından önem taşımaktadır.

Ülkemizin komşu ülkelerle paylaştığı dil, din, tarih, kültür birliği ve coğrafi yakınlık gibi ortak değerlerin avantajından yararlanarak uygun bir ticaret modeli geliştirmesi gerekmektedir. Bunun için Sınır Ticaret Merkezlerinin bir model olarak yaygınlaştırılması ve sınır ticaretinin bu merkezler üzerinden yapılması uygun olacaktır.

Sınır Ticaret Merkezlerinin bir model olarak işlenmesi ve kendini ispat etmesi halinde, kısa zamanda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Serbest Ticaret Alanlarından oluşan bir kuşağın oluşması imkânı doğacaktır. Bu ise, kapsam içerisindeki illerin gelir ve refah düzeyini yükselterek bölgesel kalkınmayı gerçekleştirecek ve Ülkemize de katkıda bulunacaktır.

Sınır Ticaret Merkezleri oluşturulurken bu hedef Devlet Politikası haline getirilmelidir. Sınır ticaretinin teşvik edilmesi ve desteklenmesinin meydana getireceği olumlu etkiler oldukça kısa bir sürede kendini göstermektedir. Sanayi, hayvancılık ve tarım sektörüne yapılan yatırımların sonuçları beş-on yılda ancak alınabilirken, sınır ticaretinin ekonomik ve sosyal hayata etkilerini birkaç ay içerisinde görmek mümkün olmaktadır.

Sınır ticaretinin en kısa yoldan, sıfır maliyetli yatırım ile:

- ✓ İstihdama katkısı,
- ✓ Gelir ve refahın yükselmesine katkısı,
- ✓ Bölgelerarası gelişmişlik farkının kapatılması,
- ✓ Bölgesel dış ticaret potansiyelini arttırma,
- ✓ Girişimcilik bilinci oluşturma gibi pek çok olumlu etkisinin olduğu unutulmamalıdır.

Yıllardır Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin kalkındırılması hükümetlerin en büyük hedefi olmuştur. İklim koşullarının olumsuzluğu, ulaşım imkânlarının zorluğu, üretimde etkili faktörlerin yetersizliği, terör, güvenlik kaygısı nedeniyle sanayi yatırımlarının yapılamaması; Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin sosyal ve ekonomik kalkınmasının önünde önemli engeller olmuştur. Bölgeye yönelik çeşitli teşvik paketleri açıklanmasına rağmen, bölgenin bu olumsuz şartları ve uzun yıllar süren güvenlik sorunu özel sektörün bölgeye yatırım yapmasını engellemiştir. Bölgenin temel geçim kaynağı olan hayvancılık da ekonomik anlamını görece tüketmek üzeredir. İşte böyle bir durumda bölge ekonomilerini canlandırma, istihdamı ve gelir düzeyini artırma, gerçekleşen göç sorununu azaltma ve bölgeler arası gelişmişlik farkını kapatma konularında sınır ticareti çözüm olarak ortaya çıkmakta ve alternatif bir kalkınma modeli olarak önemi artmaktadır.

Güvenlik, kaçakçılık, iç piyasayı bozduğu gibi gerekçelerle sınır ticaretinin kapsamı 2000 yılından itibaren aşamalı bir biçimde daraltılmıştır. Sınırlar siyasi olarak iki ülkeyi birbirinden ayırmasına rağmen, sınırın iki tarafında yaşayan insanların ekonomik, sosyal, kültürel ilişkileri ve akrabalık bağları devam etmektedir. Dolayısıyla, önemli olan bu ticaretin kontrollü ve resmi yollardan yapılmasına imkân sağlamaktır. Bunun için yapılması gereken, sınır ticaretinin kapsamının daraltılması yerine, var olan sorunları çözerek yeni bir model geliştirilmesidir. Bu endişe ve kayıt dışılığın Sınır Ticaret Merkezleri sayesinde ortadan kalkacağı düşünülmektedir. Sınır ticaretinin bölge insanı için umut, iş, aş kaynağı olduğu unutulmadan Sınır Ticaret Merkezlerinin sınır illerinde bulunan gümrük kapılarına kurularak yaygınlaştırılması önem kazanmaktadır.

Öncelikle, sınır ticareti uygulaması, komşu ülkeler arasında varılan karşılıklı anlaşmalarla düzenlenmeli ve karşılıklı çıkar ilişkisi korunarak müşterek uygulamaya gidilmelidir. Bu amaçla Ülkemizin komşu ülkelerle yeniden ticaret ve ekonomiyi öne çıkaran görüşmelerin başlatılması ve devamlılığının sağlanması önem kazanmaktadır.

Sınır ticaretinin esas amacı, her iki ülkenin sınır bölgelerinin ihtiyaçlarının ucuz olarak karşılanması yerine, bölge ticaretinin canlandırılarak sınırdaki yaşayan insanların ekonomik gelirlerinin ve refah düzeylerinin yükseltilmesi olmalıdır. Sınır ticareti kapsamındaki mallar listesi genişletilmelidir. Bu konuda Ankara' da toplanan yetkilerin bir kısmı Sınır İli Valiliklerince kullanılabilir.

Sınır ticaretine konu eşyalara ait ithalat kotaları veya İthalat Değer Limitleri arttırılmalıdır. Bilhassa Suriye sınırında bulunan iller arasındaki var olan kalkınmışlık farkının azaltılması amacıyla kapsam içerisinde bulunan illere eşit olarak dağıtılmalıdır. Kotaların ya da İthalat Değer Limitlerinin dağıtımında "aslan payı" uygulaması olmamalıdır.

Sınır illerinde yapılan dış ticaret daha çok Sınır Ticaret Merkezlerinden yapılmalıdır. Şartları ve kaideleri zor olan, yapılması belli bir birikime ve sermayeye dayanan ithalat ve ihracat yerine; bürokratik işlemleri ve formaliteleri azaltılmış büyük finans kaynaklarına gereksinim duyulmayan, belli vergi indirimi ve avantajlara sahip sınır ticaretinin tercih edilmesine imkân tanınmalıdır. Kolay var iken zor seçilmemelidir.

Sınır Ticaret merkezlerinden ihracat ve ithalat yoluyla getirilen malların kapsam içerisinde bulunan bölge dışına çıkartılması kolaylaştırılmalıdır. Böylece bölge ticaretinin canlanması ve ekonomisinin gelişmesi sağlanmalıdır. Sınır ticareti kapsamında yapılan ithalat-ihracat dengesinin uzun zaman içerisinde sabır ve iyi niyet içerisinde değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir. Kısa dönem rakamları temel alınarak bardağın boş tarafını görmek sınır ticaretinin gelişmesini engelleyebilir. Uzun zaman içerisinde değerlendirilmesi ve bardağın dolu tarafının da görülmesi gerekmektedir. Sınır ticareti arttıkça, Türk mallarının komşu ülkelerde daha iyi tanınması ve yaygınlaşması ve bunun sonucunda Türk mallarına talebin artması ve zaman içerisinde bu durumun normal ihracatı da arttıracığı da beklenebilir.

Sınır ticareti sadece dış ticaret işlemlerinde bölgeye tanınmış özel bir ticaret dalı olarak değil, döviz kazandırıcı hizmetlerden biri olarak görülmelidir. Beş yıllık bir dönem için strateji geliştirilmeli ve yıllık 10 milyar dolarlık bir ticaret hacmi hedeflenmelidir. Sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile birlikte geliştirilecek olan Sınır Ticareti stratejisi Devlet politikası haline getirilmelidir.

Sınır Ticareti kapsamındaki illere Sınır Ticaret Merkezleri kurulması ve bu merkezdeki işyerlerinin Valiliklerce Özel Sektöre kiralanması bir model önerisi olarak değerlendirilmelidir. Bu merkezlerden işyerleri kiralayan firmalar sadece Türk menşeli ve komşu ülke menşeli ürünleri sınır ticareti kapsamı içerisindeki ilde sınır ticareti belgesi sahibi esnafa satabilmelidirler. Söz konusu esnafın Sınır Ticaret Merkezlerinden ayda 50 bin Dolarlık mal alabilme kapasitelerinin geliştirilmesi önerilmektedir.

Sınır ticareti kapsamındaki ürünlerin yurt içinde dolaşımı serbest olması halinde, sınır ticaret merkezinden mal alan esnaf bu malları il dışına serbestçe satabilecektir. Böyle olunca; sınır ticareti kapsamında ithalatın yanında ihracat yapma imkânı da doğacaktır. Sınır Ticaret Merkezindeki işyerleri kapsam içerisindeki esnafa satış yaparken elde ettikleri gelir nedeniyle gelir vergisi ödeyecektir. Esnaf bu malı il dışına satarak elde ettiği gelir nedeniyle 2. defa gelir vergisi ödeyecektir. Esnaftan malı alan il dışındaki firmalar bunu tüketiciye intikal ettirirken elde edeceği gelir nedeni ile 3. defa gelir vergisi ödeyecektir. Yani bir mal üç defa vergilendirilmiş olacaktır. Böylece kendi modelimizi yaratarak, sınır illerinde sınır ticareti ile alternatif bir kalkınma modeli oluşturabiliriz.

Mevcut sınır ticaret merkezinin yetersizliği nedeniyle sınır ticaret merkezlerinin sayısında da artışa gidilmelidir. Sınır ticaret merkezleri ve sınır kapıları arasında koordinasyonun artırılması sağlanarak bu merkezlerin ve sınır kapılarının daha verimli çalışması sağlanmalıdır. Bu kapsamda gerekli altyapı, çevre düzeni, elektronik ve teknik donanım açısından modernizasyonları kısa sürede tamamlanmalıdır.

Sınır ticareti kapsamındaki illerde sağlanacak düzenli bilgi paylaşımı ile fazla ürün girişinin engellenmesi sağlanmalıdır. Bu durum gerekli durumlarda ticareti yapılan ürünlere ve ticaretin gerçekleştirildiği illere kotalar getirilmesi anlamına gelebilir.

Sınır ticaret konusunda yapılacak sıkı denetimler, terör örgütlerine finansal kaynak sağladığı gerekçesini de ortadan kaldıracaktır. Sınır ticareti, mahallî düzeyde olması nedeniyle sınır ticareti ile ilgili mevzuatın sürekli değiştirilmediği, formalitenin az olduğu ve vergi oranlarının düşük tutulduğu bir ticari faaliyete dönüşmelidir. Bu durum sınır ticaretinin sürekliliği ve uğraşanlar açısından memnuniyeti artırıcı bir unsur olacaktır.

Hem tarım hem de petrol ürünlerinin sınır kapılarından geçişinde gerekli analizlerin yapılacağı özel mekânların sınır kapılarında yapılması gerekmektedir. Böylelikle hem kalitesiz ürünün yurda girişi sınırdan engellenmiş olacak hem de bu ticaretle uğraşanların zaman ve maliyet açısından tasarruf etmeleri sağlanacaktır. Kotaların, ürün maliyetleri ve satış fiyatları da göz önünde bu-

lundurularak, bölgede yaşayan halkın bu ticareti yapmalarını anlamlı kılacak, öte yandan iç piyasadaki dengeleri bozmayacak şekilde arttırılması gerekmektedir. Aynı zamanda, ithaline izin verilen ürünler belirlenirken, ürün çeşitliliğinin sağlanması ve bölge halkının ihtiyaçlarının daha titizlikle gözetilmesi gerekmektedir.

Sınır ticaretinin istenilen düzeyde gerçekleşmediği Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nde sınır ticareti ile uğraşana girişimcilere finansman desteğinin sağlanması, söz konusu bölgelerde sınır ticaretinin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

2000'li yılların başından itibaren yaşanan süreçte rejim değişimi yaşayan Irak ile son yıllarda geliştirilen ilişkiler nedeniyle Suriye ve İran hükümetleri ile yapılacak görüşmeler, sınır ticaretinin gözden geçirilerek geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Gıda - inşaat ve teknolojik ürünlerde Irak ve Suriye'nin ihtiyaç duyduğu mallar sınır ticareti ile karşılanabilir. Diğer yandan nüfusu ve hızlı büyüyen ekonomisi nedeniyle Irak ile geliştirilecek olan sınır ticareti, her iki devletin ekonomisi açısından olumlu olacaktır.

KAYNAKLAR

1. Yrd. Doç. Dr. Deniz, Taşkın, 2013, Sınırlar, Sınır Ticareti ve Sınır Ticareti Merkezleri, International Journal of Social Science Volume 6 Issue 4, p. 351-370
2. Görür, Tuncay, Oğuz, 2012, Sınır Ticareti Raporu, Doğu Anadolu Kalkına Ajansı
3. DAKA, 2012, Sınır Ticareti Raporu Van ve Hakkâri İlleri, Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
4. Özçiloğlu, Mehmet, Sakar Murat, 2011, Sınır Ticareti Uygulaması, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, (6:1)
5. Mercan, Nur, Ayşe, 2011, Sınır Ticaretinin Geliştirilmesi ve Sınırların Serbest Yerler Haline Dönüştürülmesi, Mevzuat Dergisi, Yıl:14, Sayı: 158
6. Resmi Gazete (1996b); Başbakanlık Dış ticaret Müsteşarlığının 96/7782 Sayılı Sınır Ticareti Kararına İlişkin Tebliği, (06.09.1996 tarih ve 22749 sayılı).
7. Turcas Faaliyet Raporu; 1998.
8. Öztürk, N.(2006).Türkiye’de Sınır Ticaretinin Gelişimi, Ekonomik Etkileri, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:2, Sayı:3,
9. GÜNEŞ, Recep, DURMUŞ, Ahmet Fethi ve CEYHAN, Mehtap, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki Sınır Ticareti: Sınır Ticaretinin Gelişimini Engelleyen
10. GÜNEŞ, Recep, ve diğerleri, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki Sınır Ticareti: Sınır Ticaretinin Gelişimini Engelleyen Faktörler ve Çözüm Önerileri, Malatya: Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Sayfa: 1-22, 2010.
11. KARA, Mehmet, Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye’deki Sınır Ticaretinin Değerlendirilmesi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 3, Sayfa: 60 - 79, 2005.
12. GÜNEŞ, Recep, DURMUŞ, Ahmet Fethi ve CEYHAN, Mehtap, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki Sınır Ticareti: Sınır Ticaretinin Gelişimini Engelleyen
13. (Sınır Ticareti Uygulaması Sorunlar ve Çözüm Önerileri Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi (6:1) 2011 Journal of Entrepreneurship and Development)
14. www.daka.org.tr, 11.05.2013
15. www.ekonomi.gov.tr, 11.05.2013
16. www.gumruk.gov.tr,13.05.2013
17. http://www.dha.com.tr/haberdetay, 16.05.2013
18. http://www.dtm.gov.tr, 16.05.2013
19. http://www.gumruk.gov.tr, 18.05.2013
20. http://www.igeme.org.tr, Sınır Ticareti Merkezleri Kurulmasına İlişkin Karar 2003/5408, 20.05.2013
21. 04,2003 t. 25075 sayılı Resmi Gazete, 04/06/2012,20.05.2013
22. http://www.maps.com, 20.05.2013
23. http://www.tdkterim.gov.tr, 22.05.2013
24. http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rakamlari-tablolar.html, 23.05.2013
25. http://girisim.comu.edu.tr/dergi/2013/6in1/m.ozciloglu&m.m.%20sakar.pdf, 23.05.2013

26. Sınır Ticaretinin Tanımı (<http://mevzuatdergisi.com/2011/02a/01.htm>, 24.05.2013
27. http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-ekonomik-iliskileri-ve-turkiye_nin-yeniden-imar-surecine-katkisi.tr.mfa, 24.05.2013

Değerli Katılımcı;

Bu araştırma Park Danışmanlık tarafından Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı destekli "Derecik ve Üzümlü Sınır Kapılarının Altyapı Araştırmaları" projesi için yapılmaktadır. Anketin amacı; dış ticaret sürecinde işletmeler üzerinde sınır kapılarının etki derecelerini araştırmaktır. Bilgileriniz ve elde edilen verilerin gizliliği sağlanacak ve bu araştırmanın dışında başka hiçbir amaçla kullanılmayacaktır. Gösterdiğiniz ilgi ve işbirliğine teşekkür ederiz.

Firma Bilgileri

Firmanın Adı:	<input type="text"/>
Yetkili kişi:	<input type="text"/>
Telefon:	<input type="text"/>
Adres:	<input type="text"/>
Web Adresi:	<input type="text"/>

Soru1: Firmanızın ölçeği aşağıdakilerden hangisidir?

- Küçük veya Orta (Yıllık Geliri 40.000.000 TL'den az ve 250 çalışandan az kişi istihdam eden)
 Büyük

Soru 2: Firmanız hangi sektöre yönelik faaliyet göstermektedir?

Soru 3: Hangi ürün ya da hizmetin pazarlamasını yapmaktasınız? Belirtiniz.

Soru 4: İhracat / Dış Ticaret yapıyor musunuz?

- Evet
 Hayır (Neden?)

Soru 5: Sınır ticareti yapıyor musunuz?

- Evet
 Hayır (Neden?)

Soru 6: İhracat sürecinde çıkış ve varış noktalarını belirtiniz?

Soru 7: Irak ile ihracat yapıyor musunuz?

- Evet
 Hayır

Soru 8: Sınır ticaretinden yeterince faydalanabildiğinizi düşünüyor musunuz?

- Kesinlikle Hayır
 Hayır
 Evet
 Kesinlikle Evet

Soru 9: Sınır ticareti kapsamında yapılan değişiklikleri takip edebiliyor musunuz?

- Kesinlikle Hayır
 Hayır
 Fikrim Yok
 Evet
 Kesinlikle Evet

Soru 10: Sınır ticareti kapsamında sürekli yapılan değişikliklerden dolayı uzun süreli ticari ilişki kurmakta zorlanıyor musunuz?

- Kesinlikle Hayır
 Hayır
 Fikrim Yok
 Evet
 Kesinlikle Evet

Soru 11: İlinizde bulunan sınır kapısının ya da sınır ticaret merkezlerinin yeterli altyapıya sahip olduğunu düşünüyor musunuz?

- Kesinlikle Hayır
 Hayır
 Fikrim Yok

2/5

- Evet
- Kesinlikle Evet

Soru 12: Sınır kapılarında ihtisas gümrüğü (ürün kalitesini belirlemek amacıyla) kurulması sizce gerekli midir?

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Fikrim Yok
- Evet
- Kesinlikle Evet

Soru 13: Gümrük işlemlerinde prosedürün çok olduğunu düşünüyor musunuz?

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Fikrim Yok
- Evet
- Kesinlikle Evet

Soru 14: İthalat kotaları veya ithalat değer limitleri dâhilinde ithal etmenize izin verilen ürün miktarlarının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Fikrim Yok
- Evet
- Kesinlikle Evet

Soru 15: İthal etmenize izin verilen ürünlerin ilinizin ihtiyaçlarına uygun olduğunu düşünüyor musunuz?

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Fikrim Yok
- Evet
- Kesinlikle Evet

Soru 16: Ürün pazar sorunu yaşıyor musunuz?

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Fikrim Yok
- Evet
- Kesinlikle Evet

Soru 17: Sınır ticareti yaptığınız ülkelerin bankacılık sistemlerinden kaynaklanan sorunlar yaşıyor musunuz?

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Fikrim Yok
- Evet
- Kesinlikle Evet

Soru 18: Sınır ticareti yaparken ki süreçte karşılaştığınız sıkıntılarla ilgili olarak en çok temas ettiğiniz kurumu belirtiniz?

- Ticaret ve Sanayi Odası
- Valilik
- Gümrük müşavirliği
- Diğer (Belirtiniz)

Soru 19: Sınır ticareti yaparken en sık karşılaştığınız problem nedir?

- Zaman kaybı
- Maddi zarar
- Müşteri portföyü oluşturulamaması
- Diğer (Belirtiniz)

Soru 20: Irak'taki gözetim şirketlerinin işlemler sırasında zorluk çıkardığını düşünüyor musunuz?

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Fikrim Yok
- Evet
- Kesinlikle Evet

Soru 21: Sınır ticareti kapsamında ki ürün çeşitleri arttırılmalı mıdır?

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Fikrim Yok
- Evet
- Kesinlikle Evet

Soru 22: Gümrük müdürlükleri ile kolay iletişime geçebiliyor musunuz?

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Fikrim Yok
- Evet
- Kesinlikle Evet

Soru 23: Sınır ticareti belgesini kolaylıkla alabildiniz mi?

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Fikrim Yok
- Evet
- Kesinlikle Evet

Soru 24: Hakkâri'deki derecik ve üzümlü sınır kapılarının faaliyete geçmemesinde hangi etkenin etkili olduğunu düşünüyorsunuz?

- Siyaset
- Sermaye
- Yasalar
- Kamu
- Diğer (Belirtiniz)

Soru 25: Hakkâri- Irak sınırında bir sınır ticareti merkezi kurulmalı mıdır?

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Fikrim Yok
- Evet
- Kesinlikle Evet

